Anul XXVII
nr. 3
(295)
mai-iunie
2020

Contrafort

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md

Intelectualul umanist: trasee formative, preocupări culturale, angoase existenţiale

Vasile Gribincea, Maria Fărîmă, Constantin Tonu

20003>

Despre Republica Moldova, doar de bine sau deloc...

Mi s-a întâmplat, acum vreo patru ani, să aflu cum acționează cenzura în democrație. O revistă de la noi, cam *glamour*, care construiește cu abnegație imaginea unei Moldove fericite și înfloritoare, a considerat că un titlu de cronică *Moldova între orfelinat și pușcărie* compromite mesajul general pozitiv al întregii reviste, sugerându-mi că ar fi bine să-l

de
Maria Şleahtiţchi

modific sau să accept ca în titlu să dau denumirea romanului pe care îl prezentam. Era vorba de romanul *Învățăturile unei prostituate bătrâne către fiul său handicapat*, scris de Savatie Baștovoi. Am refuzat, firește. Era pentru prima dată când mi se cerea să scriu altceva decât ceea ce credeam eu. Am spus că nu țin să apar neapărat în coloanele revistei, chiar dacă aveam acolo o rubrică, și că îmi retrag textul. La apariția revistei, care conținea și cronica mea cu titlul ales de redacția *Moldovei* și acceptat de persoana care o superviza, am văzut că părerea mea nu a contat. Au făcut cum au vrut, fără a mi se spune ulterior nimic. M-au șters ca și cum nu aș fi existat vreodată. Atunci am învățat o lecție: mare atenție la persoanele care te invită să colaborezi și mare atenție cui încredințezi ideile și textele tale.

Având deja o mică, dar însemnată experiență legată de subtila cenzură și ampla manipulare care domină în democrația de la Chișinău, în 18 august curent, când am fost invitată să acord un interviu pentru un film dedicat celor 29 de ani de independență a Republicii Moldova (așa și nu am reținut cine anume făcea acel film), am fost circumspectă. Am cerut să mi se trimită întrebările, le-am citit și i-am spus persoanei care mă contactase că răspunsurile mele vor fi critice și nu accept să fie croșetate într-un discurs general de manipulare. Am fost întrebată dacă chiar nu am ce spune nimic pozitiv. Am ce spune și pozitiv, le-am răspuns, dar contextul în care mă simțeam „montată” nu mă reprezintă și nu accept să acord interviul solicitat. Probabil că am dezamăgit persoanele care au mizat pe participarea mea în proiect. Cred că nici ele nu știau bine care era miza de bază a lui. În tot cazul, aș vrea să cred că nu știau. Așa cum, în cele din urmă, m-am ales cu niște întrebări pentru un interviu dedicat Zilei Independenței, răspund aici.

1. De ce un copil, un om trebuie să cunoască istoria țării sale?

Cunoașterea istoriei este definitorie pentru un individ care se întreabă asupra identității sale. Istoria este unul dintre cele câteva elemente esențiale în procesul de identificare atât a unei națiuni, cât și a unui individ. Istoria trebuie cunoscută ca să fii conștient că ai o identitate națională, iar identitatea națională nu ține neapărat de denumirea statului. Noi facem parte din românitate, chiar dacă suntem cetățeni ai tânărului stat, de numai 29 de ani, Republica Moldova. Creșterea și educarea unui copil, formarea unei noi personalități trebuie făcută doar în contextul studierii istoriei adevărate, netrucate, nemanipulatoare.

2. Prin ce simțim că aparținem unui popor, unei țări?

Prin limba pe care o vorbim, limba română. Prin folclor, tradiții, obiceiuri, care, cu toată gama frumoasă de nuanțe locale, ne așază iarăși în românitate. Prin literatura care se scrie aici, în Republica Moldova, care este preponderent literatură română. Se face, bineînțeles, și altă literatură, dacă sunt creatori în alte limbi. Sunt în Republica Moldova și scriitori de literatură rusă, de literatură ucraineană ș.a. Criteriile enumerate asigură conținutul semantic și existențial al noțiunilor de popor, țară... Ar fi de invocat și simbolurile (drapel, imn, stemă etc.), dar ele definesc mai degrabă statul, decât țara și poporul, deși, fără îndoială, au însemnătatea lor în procesul de identificare.

3. Cum transmitem copiilor și nepoților atașamentul față de țară?

Prin exemplu propriu: de la președintele republicii până la paznicul de la grădiniță; de la străbunici, bunici până la părinți, frați și surori. Dacă cel care stă în fruntea statului prezintă antimodele de comportament, limbaj, gestică, acțiuni, ce se poate cere de la un copil? Maturii nu au niciun drept moral să le ceară copiilor să nu facă ceea ce fac ei. Prin urmare, de la generațiile în creștere te poți aștepta că îți vor repeta greșelile, aberațiile, derapările, trădările, dacă nu știi să le eviți, atât în viața publică, cât și în cea de familie. În plan social, Republica Moldova, de 29 de ani, se mișcă în zigzag, sărind dintr-o catastrofă în alta. Aceasta este impresia generală.

4. Care sunt valorile care ne reprezintă ca popor?

Prima valoare întotdeauna sunt oamenii. Ce s-a întâmplat cu locuitorii Republicii Moldova în acești 29 de ani? Unde sunt basarabenii? Au plecat din cauza sărăciei, dezamăgiți de proiectele politice transformate peste noapte în stratageme oligarhice. Au plecat scârbiți de trădarea clasei politice, de indiferența ei la problemele cetățenilor.

A doua ar fi siguranța pe care ți-o dă țara în care trăiești. Independența Republicii Moldova ca stat a durat, de fapt, din 1991 până în 1992, când Rusia și-a motivat cu războiul declanșat la Nistru lăsarea armamentului și a ostașilor săi în stânga Nistrului și crearea Transnistriei separatiste, așa cum a procedat și în cazul Georgiei, a Ucrainei, mai nou. Republica Moldova este mereu hărțuită în jocurile geopolitice ale Rusiei, deci nu avem niciun fel de siguranță nici în acest plan.

5. De ce să rămânem acasă, de ce să credem în casa noastră?

Îmi adresați o întrebare care face parte, se pare, din grila mesajului de propagandă. Acasă rămâi dacă te simți bine. Acasă trebuie să te simți acasă, dar dacă în fruntea lui „acasă” azi stă un cineva care nu-ți dă acest sentiment, cum poți îndemna pe cineva care vrea să plece să rămână în acest „acasă”? Cum poți îndemna pe cineva să rămână acasă, unde nu va putea să se angajeze în serviciu și nu va putea să-și asigure existența sa și a copiilor săi? Cum poți îndemna pe cineva să rămână acasă, când școlile în care trebuie să învețe copiii săi nu mai au cadre didactice la multe materii? Nici nu mai vorbesc de sistemul de sănătate, de sistemul economic, financiar...

* * *

Despre aceasta v-aș fi vorbit în interviul pe care nu vi l-am dat, stimați autori ai filmului despre Ziua Independenței Republicii Moldova sau cum se va fi numind el. Și dacă am scris aici apăsat și critic înseamnă că mai cred că despre Republica Moldova se poate vorbi ca despre un organism viu. Cine vorbește doar de bine, pomădând dezastrul social și economic în care suntem, mimând atitudini pozitive, mulțumiri de fațadă, o consideră moartă demult.

27 august 2020

■

„Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Secretariatului General al Guvernului - Departamentul pentru Relația cu Republica Moldova: www.drrm.gov.ro

„Conținutul acestei reviste nu reprezintă poziția oficială a Secretariatului General al Guvernului - Departamentul pentru Relația cu Republica Moldova”.

Departamentul pentru Relația cu Republica Moldova

Raft „Contrafort”

Arcadie Suceveanu, ***Cu grație, printre (pre) texte.*** Editura ARC, 2020

Un nou volum de Arcadie Suceveanu este o jubilație spiritului, un regal al virtuozității scriitoricești. De data aceasta, poetul – maestrul construcțiilor luxuriante pe care-l știm – cedează prim-planul eseistului, cronicarului literar, portretistului inspirat, observatorului lucid al realităților noastre culturale, dar și sociopolitice. Erudiția, rafinamentul, expresia plastică, subtilitatea analizei reprezintă trăsături definitorii ale acestui scriitor de mare talent.

„Inteligente, penetrante și nelipsite de o reală forță exegetică, aceste scrieri adaugă o tușă proaspătă la imaginea unui autor polivalent, care, poet admirabil, se produce în ultimul timp și ca eseist și cronicar literar de tot respectul. Textele sunt argumente grele în favoarea ideii că eseul, astăzi un gen osmotic, exploatând posibilitățile de dialog dintre literatură, filosofie și publicistică, se impune, treptat, și în câmpul literaturii române. Arcadie Suceveanu realizează elegante exerciții analitice, enunță judecăți de valoare (...) despre autori ce împărtășesc „ideologii” literare diferite. Scrise cu o fermitate divulgând o viziune artistică unitară, capabilă să explice diferențele și chiar să le exalte, aceste eseuri umilesc, adeseori, inhibițiile sau fixațiile criticii de specialitate.” (*Anatol Moraru*)

Vitalie STELEA

■

Contrafort

ISSN 1857-1603

Editori:
*** Fundația Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneț**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociați:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreția Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată, paginare:
Sergiu Vlas

Secretar de redacție: Ana Druță
Corector: Silvia Berlinschi

Adresa pentru corespondență:
2012, Chișinău,
Bd Ștefan cel Mare nr. 134,
Oficiul poștal nr. 12,
Căsuța poștală nr. 155

Sediul redacției Contrafort:
str. 31 August 1989 nr. 98,
Chișinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor și ilustrațiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacției. Revista așteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate și integral. Materialele nu trebuie să depășească 7 000 de semne (cu spații) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează și nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conținutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia și România să expedieze pe **adresa pentru corespondență** a redacției exemplare din cărțile nou-apărute, pentru a fi prezentate și recenzate. Invitația este valabilă și pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 700 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chișinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chișinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 20556

Vitalie Ciobanu

Independență și amnezie

Luna august, așa cum știm, e o perioadă sensibilă din punct de vedere politic, cultural și identitar în Moldova de la est de Prut. Aglomerează date cu semnificație diferită, contradictorie, pentru istoria modernă a acestui ținut: 23 august – semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov (1939), care a condus la anexarea Basarabiei; 24 august – re-ocuparea acestui teritoriu de URSS (1944), ocupație pe care votanții stângii filoruse o numesc „eliberare”; 27 august (1991) – proclamarea independenței Republicii Moldova față de imperiul sovietic; 31 august (1989) – decretarea limbii române ca limbă de stat și adoptarea grafiei latine.

Fiecare dintre aceste momente istorice plasează realitățile basarabene de azi sub o lupă măritoare, le dezvăluie esența, smulge fardul ipocriziei și al propagandei oficioase. În 2020, acestor „revelatoare ale adevărului” li s-a mai adăugat o grilă: dezastrul din sănătate eclipsând tot ce era jubilație, bilanț statalist în Moldova – pandemia este asociată sărăciei, derutei, lipsei de siguranță. Se vede foarte clar că, în 29 de ani, statul moldovean nu s-a învățat să gestioneze o criza sanitară, n-a investit în medicină – ba chiar și-a bătut joc de acest domeniu! S-a trezit că n-are potențial, nu are suficienți specialiști, nu are dotare tehnică și nu poate oferi garanții nici producătorilor autohtoni pe durata crizei economice, care a afectat sute de mii de oameni. Cum să mai sărbătorești în aceste condiții?...

Îmbolnăvirile de Covid-19 se mențin la cote înalte: câte 500, 600 de noi infectați în fiecare zi și alți oameni care au pierdut lupta pentru viață. Putem opri această statistică sumbră? Incapacitatea autorităților de a face față crizei sanitare se combină cu inconștiența cetățenilor care nu respectă cele mai elementare măsuri de protecție: purtatul măștii în spațiile închise, evitarea aglomerărilor, dezinfectarea mâinilor...

Ar trebui să reflectăm la ce face din noi o maladie care a cuprins întreg globul, dacă ne schimbă gândirea, valorile, habitudinile („nimic nu va mai fi ca înainte”, au spus unii, poate prea grăbit, căci au mai fost dezastre naturale, inclusiv epidemii, dar natura umană a rămas aceeași). Coronavirusul ne va schimba oare și opțiunile electorale? Vom avea în 2020 alegeri prezidențiale, importante pentru traiectul de mai departe al acestui teritoriu. Ce cred moldovenii despre ei înșiși, ce vor, pe cine mizează la viitoarele alegeri?

Un sondaj al Asociației Sociologilor și Demografilor dat publicității pe 25 august, în preajma Zilei Independenței, ne arată că cei mai mulți dintre cetățenii chestionați se declară profund nemulțumiți de nivelul lor de trai. Sunt săraci, veniturile pe care le au abia le ajung să-și acopere necesitățile cotidiene. Moldovenii (70%) spun că „țara” se mișcă într-o direcție greșită, cu toate acestea, potrivit sondajului, Igor Dodon continuă să conducă (după 4 ani de mandat!) în preferințele electoratului cu 32,4%. Pe locul doi e Maia Sandu, cu 20,1%. Ceilalți potențiali candidați la prezidențiale, de stânga sau de dreapta, se plasează la o distanță mare de primii doi.

Moldovenii nu au valori stabile, nu par să se ghideze de niște convingeri ferme, de vreme ce, așa cum afirmă autorii sondajului, opțiunile lor politice se pot modifica pe parcursul campaniei electorale. Ne întrebăm (și poate ne vor răspunde filozofii, istoricii, antropologii, psihanaliștii...) ce fel de oameni sunt aceștia care, când au de ales (și nu de ieri-de alaltăieri!) între două alternative de destin: Rusia autoritară și revizionistă versus Occidentul democratic și prosper, au ezitări, își pot schimba opțiunea chiar și în săptămâna dinaintea scrutinului?

Sau, iată, o altă întrebare: așa-zisele elite politice, crescute în cei 29 de ani de independență, au vreo vină pentru extrema confuzie, maleabilitate și vulnerabilitate ale moldovenilor? Răspunsul e la suprafață: da, au o vină imensă. În Moldova, de dragul puterii și averii, s-a făcut mereu trafic cu valorile fundamentale: limba, istoria, drepturile omului, libertatea de exprimare, conștiința națională. A fost călcat în picioare bunul-simț, au fost terfelite „cele zece porunci” biblice.

Despre duplicitatea structurală a celor care conduc Republica Moldova ne vorbesc nu doar scriitorii sau savanții-filologi, ci și lumea diplomatică de la Chișinău. Starea limbii române, pe care o celebrăm pe 31 august, e dovada cea mai clară în acest sens. Dodon și socialiștii continuă să saboteze limba română. Ca urmași ai nomenclaturii sovietice și ai comuniștilor lui Voronin, promovează teoria stalinistă a două limbi diferite, română și „moldovenească”, ajutați de oportunismul PD-ului, formațiune care, deși putea aduna suficiente sufragii în parlamentul precedent, a refuzat să voteze corectarea Articolului 13 din Constituție și îi tot dă înainte cu „limba de stat”, „limba noastră”, „limba maternă” etc. Destui dintre acești politicieni „centriști” recunosc că vorbesc limba română, dar nu o fac în fața oricui (la București declară una, la... Comrat alta), urmărind avantaje personale și câștiguri de partid, sezoniere.

Schizofrenia identitară în Republica Moldova e bazată mai puțin pe ideologii și mai mult pe corupție, degradare morală, pe dorință de parvenire.

Avem inamici declarați ai limbii române și ai integrării europene și avem oameni politici care au contribuit, prin tărăgănare, lașitate, duplicitate, la perpetuarea stării deplorabile a Republicii Moldova. Serafim Urechean, de pildă, fost primar de Chișinău și, cândva, șef al unui bloc electoral anticomunist, într-o emisiune televizată, pe timpul guvernării Plahotniuc, întrebat de moderator ce limbă vorbește, română sau „moldovenească”, a spus, zâmbind onctuos, că va răspunde la această întrebare după alegeri, când va ajunge parlamentar („atunci de ce să-l mai votăm?” ar trebui să fie reacția firească și indignată a alegătorilor. Din păcate, la noi se poate. Prea mulți moldoveni se regăsesc în această mentalitate șmecheră și păguboasă).

Un alt exemplu, mult mai recent, în aceeași ordine de idei – ospățul de la Butuceni, Orhei, al lui Dodon cu un grup de interpreți de muzică ușoară din Moldova. Pozele de la acest bairam cultural-politic, cu prezidentul în mijlocul artiștilor extaziați, au făcut vâlvă pe rețelele de socializare.

Fenomenul aservirii electorale a interpreților este unul banal la noi. Viața e grea, spun cântăreții, suntem flămânzi, trebuie să trăim din ceva. Dar mai „sătui” or fi scriitorii, artiștii plastici, oamenii de teatru, sculptorii, cioplitorii în lemn? Talentul nu e o scuză. Un artist trebuie să fie și un bun cetățean, să aibă o demnitate a prezenței sale publice. Vocația lirică nu-ți interzice să gândești. Nu poți sta la o masă – le-ar reproșa mulți concetățeni – cu cel care a amanetat Moldova intereselor rusești, cu cel care s-a grăbit să-l felicite cu ocazia victoriei în alegeri pe sângerosul Lukașenka. Imaginea dictatorului de la Minsk amenințându-și poporul cu kalașnikovul o fi pe placul interpreților moldoveni sau ei nu merg cu gândul atât de departe?

Amnezia, corupția, imoralitatea ne costă. Păstrând proporțiile, filmul represaliilor de la Minsk ne aduce aminte de o secvență de acum doi ani, din 26 august 2018, când polițiștii de la Chișinău, echipați precum caraliii lui Lukașenka, au tăbărât asupra grupului de protestatari ai Opoziției reunite în Mișcarea ACUM, rămași peste noapte în preajma statuii lui Ștefan cel Mare. I-au bruscat, i-au molestat. Au „curățat” terenul pentru ca exponenții regimului Plahotniuc – Dodon, Filip și Candu – să depună flori la soclul domnitorului. Așa am celebrat independența sub fosta guvernare: cu violențe, proteste, huiduieli. În PMAN, jucau hostropățul fanii hoțului Shor, iar poporul era ținut în spatele unor gratii păzite cu strășnicie de poliția lui Jizdan.

Nu vei fi respectat în lume, nu poți evolua spre modernitate și civilizație dacă nu deosebești binele de rău (cu nuanțele lor intermediare), dacă nu-ți asumi valorile fundamentale, dacă nu faci ordine în casa ta.

■

Raft „Contrafort”

Scriitorii când nu scriu..., Nicolae Răileanu, Mihai Ștefan Poiată, Editura ARC, 2020

O apariție editorială absolut inedită, un volum cu dublă semnătură – a regretatului artist-fotograf Nicolae Răileanu și a scriitorului și cineastului Mihai Ștefan Poiată, cel căruia i-a revenit misiunea să valorifice (să defrișeze chiar!) bogata arhivă lăsată în urmă de prietenul său prematur dispărut... Nicolae Răileanu îi „vâna” pe scriitori în cele mai diferite ipostaze, îi fotografia, cum se zice, din orice unghi, din orice poziție. Un omagiu postum pe care i-l aduc toate personajele – scriitorii cuprinși între aceste coperți, captivi în obiectivul fotografic al lui Nicolae Răileanu –, grație muncii laborioase a lui Mihai Ștefan Poiată.

„Ar fi fost profund nedrept dacă Nicolae Răileanu, omul care a știut să păstreze pentru viitorime imaginile celor care au creat Cartea la noi (uneori aceștia fiind înfățișați și cu muzele lor la braț), nu figura și el barem într-o carte! Iată însă că i s-a făcut, în sfârșit, dreptate: cronicarul ce eternizase fotografic viața literară de aici a devenit el însuși autor și personaj de carte! Datorăm acest lucru lui Mihai Ștefan Poiată, prietenul lui Nicolae Răileanu. Smuls prea devreme de o boală care l-a secerat fără să-i dea răgazul de a-și pune în ordine creația de-o viață, Nicolae a avut în Mihai Ștefan Poiată un continuator fidel, de o rară intuiție, care a știut să extragă din noianul de instantanee,

unele din epoca celuloidului, altele din supermodernitatea fixată în pixeli, cele mai dintre cele mai reprezentative (de multe ori și haioase!) imagini.

O carte-istorie, o carte-meditație, în care scriitorii sunt văzuți nu doar pe podiumurile gloriei, dar și înotând în noroaiele satelor noastre, în mijlocul cititorilor deloc spilcuiți, o carte inspirată de respect colegial față de personajele incluse în ea.

Mihai Ștefan Poiată ne-a dat însă mai ales o carte plină de afecțiune și emoție față de memoria celui care a fost Nicolae Răileanu.” (*Eugen Lungu*)

Sergiu VLAS

■

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ștefan cel Mare, nr.126, Chișinău.
Tel.: **022 21 42 03**.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: **022 24 10 00**.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Ștefan Susai sau Elegii pentru Moldova

Cine nu-l știe sau n-a auzit de Ștefan Susai ar trebui să se încreadă mai mult în ideea că autorul, ca prezență fizică, este inseparabil de scrisul său, precum albia Prutului de apa pe care o mână la vale. E un bărbat înalt, zdravăn, cum se spune în Mol-

de
Vitalie Ciobanu

dova, un urs (nu degeaba satul în care locuiește, aparținând comunei Miroslava, aproape de Iași, chiar așa se numește: Valea Ursului!). Debordează de o energie inepuizabilă și în ciuda aparentei sale masivități fizice e iute la trup și aprig la vorbă. Omul are un umor contagios, o generozitate și o spontaneitate a gestului cuceritoare. Nu e o afirmație gratuită. Volumul lui Ștefan Susai, **Hora cu cinci fete**, apărut în 2017 la Junimea ieșeană, degajă o căldură și o empatie profundă față de locuri și oamenii care le populează, e ca o carte de identitate, psihologică și afectivă, a autorului.

Absolvent al Facultății de Drept din Oradea, Ștefan Susai s-a specializat în jurnalism, a fost corespondent France Presse în Republica Moldova, director Radio France Internationale la Iași, și a predat aceeași materie la Universitatea București. Actualmente face management cultural-turistic, dar are și preocupări academice, scrie o teză de doctorat la Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu" din Chișinău despre publicistica lui Alexandru Robot și Liviu Rebreanu la revista *Rampa* (coordonator de teză dr. hab. Nina Corcinschi). E pasionat de arheologii culturale. A publicat câteva cărți-document despre localități cu vechi tradiții. Cea mai recentă (apărută în 2020) fiind *Cioropcani 110. Zestrea satului și Poveștile satului*.

Născut pe malul drept al Prutului, în satul Sculeni, județul Iași, Ștefan Susai reprezintă portretul în oglindă al copilului de pe malul stâng, cel basarabean, care s-a întrebat cuprins de neliniște și curiozitate: cum e „dincolo", în România, țara aceea interzisă, de care ne despart rânduri de sârmă ghimpată? Cum sunt românii, cum trăiesc, ce cred despre noi?... Aceleași întrebări și le-a pus și micul regățean de pe malul drept al Prutului în raport cu ținutul de la răsărit: cum or fi oamenii de pe partea cealaltă? Vorbesc românește, ca noi, deși li se mai spune și „ruși", au case ca ale noastre, obiceiuri, rude pe partea astălaltă, dar nu se pot vedea. Satul de pe malul stâng se cheamă la fel, Sculeni – prea multe similitudini și așteptări pentru ca adultul de mai târziu să nu pornească, la pas, să descopere, să „dezvrăjească" teritoriul inaccesibil înainte de 1990.

Așa cum observă și criticul Ioan Holban, prefațatorul cărții, istoriile lui Ștefan Susai nu sunt tocmai ușor încadrabile într-o specie tradițională a genului epic. Sunt niște narațiuni cu personaje reale, nu inventate (nici măcar cu numele, se pare). Un fel de proză documentară ficționalizată: autorul pornește de la niște fapte pe care le-a spicuit scrupulos, în urma numeroaselor sale descinderi în satele basarabene, fapte cărora le-a acordat o forță de exemplaritate și o rezonanță aproape mitică. De pildă, povestea preotului Ion Rusu, cel care a stat în Siberia 20 de ani, undeva pe Amur, apoi, „reabilitat", a revenit în satul natal și și-a găsit casa confiscată, transformată în sediul kolhozului. Oamenii, la început reticenți, prind la curaj, i se alătură. Preotul îi înfruntă cu calm pe bolșevici și pe cozile de topor intrate în slujba lor, înnebunindu-i cu prezența sa demnă, sobră, și cu invocarea permanentă a lui Dumnezeu – o *instanță* care îi deranja foarte tare pe ștabii din sat, căci punea

O proză mai greu încadrabilă: Ștefan Susai pornește de la niște fapte reale, scrupulos documentate, cărora le acordă o forță de exemplaritate și o rezonanță aproape mitică

sub semnul îndoielii atotputernicia lui Stalin și a partidului comunist. Preotul Ion apare ca un profet izgonit, surghiunit, repudiat chiar și de rudele sale, pentru ca în cele din urmă victoria sa asupra nedreptății, minciunii, împilării să fie totală.

Când vrea să facă o reconstituire, Ștefan Susai poate porni și de la o poză alb-negru. Șase bărbați și două femei, fotografiați în fața unei case moldovenești. Unul dintre personaje e scriitorul sovietic Valentin Kataev, venit la Sculenii de pe malul stâng, în octombrie 1975, să-și caute urmele unui strămoș – grănicer care a stat de strajă la 1812, când s-a pus hotar pe Prut între Rusia țaristă și Principatul Moldovei. Alt personaj din fotografie e scriitorul Vladimir Beșleagă – „cu bască neagră muncitorească, palton și pantofi negri. În stânga lui e un bărbat la vreo 40 de ani cu sacou încheiat la cei doi nasturi, cămașă albă și cravată. Zâmbește crispat. E ofițer KGB, însă doar unul din poză știe. Ceilalți doar bănuiesc." (p. 28). Ștefan Susai derulează o poveste – cea a aflării lui Kataev în satul basarabean, discuțiile cu șeful de kolhoz, vizita la cimitir, în biserica închisă, ridicată încă pe timpul lui Petru cel Mare. Pe un fond de informații culese de la martorii acelei întâmplări, imaginează dialoguri, uimirea scriitorului, pânda securistului, încordarea din interiorul grupului. În urma acelei vizite Valentin Kataev va scrie o carte, *Cimitirul din Sculeni*, tradusă în româna chirilică de la Chișinău, iar peste ani Ștefan Susai va căuta mormântul scriitorului la cimitirul Novodevicie din Moscova, acolo unde va ajunge, depănând firele altei istorii, în preajma mormântului lui Maiakovski, unul dintre poeții ruși care l-a marcat. Și dacă totul a pornit de la o fotografie, ar merita să-l iscodim și pe maestrul Beșleagă, poate ne spune mai multe?...

Ștefan Susai e pasionat de literatura rusă, în școală, zice el, i se împuia capul cu Sadoveanu, tânjea în schimb după *Donul liniștit* al lui Șolohov. Din nou, o situație inversă: în Basarabia, după scurta liberalizare din anii '60, Sadoveanu a fost repus la index. Aducea o topografie dușmănoasă – Iașiul, Suceava, Siretul, Ceahlăul, Putna, Bistrița etc. –, capabilă să trezească reverii periculoase cititorilor din RSS Moldovenească.

Povestirea „Potopul" a lui Ștefan Susai ne prezintă un episod mai puțin cunoscut, dar care a lăsat urme dureroase în memoria multor basarabeni din valea Prutului: strămutarea satului Cuconeștii Vechi, care alături de alte localități avea să fie inundat de apele Prutului, după construirea barajului Costești-Stânca. O cronică atent întocmită, cu secvențe datate – locul și ziua, anul – sporește senzația de autenticitate, de fapte consemnate scrupulos de un martor nevăzut dar omniprezent. O poveste tulburătoare. Autorul crește tensiunea în trepte: începe cu ședințele de planificare a viitorului baraj, ținute la Moscova, de inginerii sovietici și specialiștii români (cu ostilități abia stăpânite) și ajunge la confruntarea fățișă dintre sătenii ce refuzau să-și părăsească satul condamnat și autoritățile sovietice. Oamenii au cerut să-și ia, pe lângă bunurile din gospodărie, și morții din cimitir, nu-i puteau lăsa sub apele Prutului, iar sovieticii, pentru a rezolva problema, au adus două camioane de pușcăriași de la Bălți ca să curețe terenul. Povestea are un aer lugubru, pare a fi scoasă din *Generalul armatei moarte*, romanul lui Ismail Kadare, atât de cutremurătoare e relatarea:

„Noaptea se scurse ca nisipul în clepsidră. Dimineața sosiră alte două camioane cu soldați, semn că la dorința sătenilor se va răspunde cu forța. Lucrările fură reluate cu dușmănie. Coșciugele se rupeau ca niște surcele din cauza umezelii. Morții erau apucați cu cângile de fier și trași pe marginea gropilor. Cădeau oasele înapoi, dar pușcăriașii nici gând să le mai ridice și să le arunce în cutiile aduse special. În gropi se turna clor, se arunca var și cazmalele îndesau pământul înapoi. Lucrau înciudați de faptul că găsiră puține podoabe. O babă moartă cine știe de când avea pe cap un fel de pieptăn. I l-au tras de pe cap cu gândul că o fi argint, dar era metal fără valoare. Blestemele groparilor se auziră până la gard. Lăzile cu rămășițele pământești fură duse la cimitirul din Cuconeștii Noi și înhumate fără vreo slujbă. Aruncate pur și simplu într-o groapă. Toată operațiunea de curățire a cimitirului să tot fi durat vreo două săptămâni. Focul a ars aproape continuu în cimitir ca un rug imens. Buldozerele au nivelat pământul, iar unui necunoscut, dacă ar fi trecut pe acolo, nici prin cap nu i-ar fi trecut că fusese un cimitir. Odată terminată treaba, pușcăriașii mai aveau de distrus un singur lucru. Însă rângile de fier și târnăcoapele nu erau suficiente. Pentru dărâmarea bisericii vechi era nevoie de un utilaj. Iar cei de la raion aveau să-l trimită la momentul oportun." (p. 83)

Materia cărții lui Ștefan Susai amestecă ingrediente diferite: brutalitate, contemplație filozofică, melancolie, dar și destul umor. O vizită de lucru a lui Brejnev la Ungheni, în marginea vestică a imperiului, e tratată în cheie grotescă, cvasi-gogoliană. La un alt pol al emoției, mozaicul cu cele cinci fete în costum popular prinse în horă – din nuvela ce dă titlul volumului – devine centrul ideatic și afectiv al unei povești de dragoste neîmplinite dintre un tânăr arhitect de la Moscova, autorul mozaicului de la Căminul Cultural din Măcărești, renovat prin anii '70, în plin avânt al construcției socialiste, și o codană din sat, Ileana, al cărei chip tânărul l-a imortalizat la intrarea în clădire. Peste ani, îmbătrânit și istovit, Oleg Vladimirovici se va întoarce la Măcărești, unde va găsi Căminul Cultural în paragină, acoperișul spart, tencuiala căzută, scaunele putrezite, dar și un fragment din mozaicul încă intact, drag inimii lui...

Peste toate întâmplările, istoriile, destinele umane, reconstituite, ficționalizate de Ștefan Susai, cu un talent și o putere de evocare demne de pana unui adevărat scriitor, planează gustul amar al unei comunități în disoluție: Moldova post-sovietică. Visele de emancipare, speranțele de înflorire și reunificare cu România au eșuat. Exodul a pustiit satele basarabene. Vedem peste tot case golite, lăsate într-o rână, bolnave de singurătate. Le treci pragul și parcă auzi vocile unor oameni de mult dispăruți, prezențe fantomatice, aduse de vântul care mai clatină o fereastră în montura ei uzată de lemn. Tonul elegiac al autorului completează virtuțile acestor povestiri de pe malul Prutului. Un fel de parfum „druțian" le străbate. O lume ce a pierdut competiția modernității, nu și demnitatea umanității sale profunde.

„Istoria va rămâne între paginile cărții, în registrele îngălbenite de vreme ale nașterilor, căsătoriilor și deceselor și în niște fotografii alb-negru. Care cu timpul se vor pierde și ele. Și nimeni nu va ști să explice altui copil, și apoi altui copil. Totul va rămâne cuprins în miezul acelui cuvânt, *istorie*, de care țăranii de pe vremea mea se temeau atât de mult. Prutul va continua să existe ca un ghem de sfoară albastră deșirat de mâțe, ca și denumirile satelor de pe ambele maluri. Însă unele sate există doar în statistici și în paginile cărților cum este și aceasta. Aș vrea să dau din nou timpul înapoi. Doar cu o jumătate de veac. Dar nu ar mai folosi la nimic." (p. 190)

Ștefan Susai, ***Hora cu cinci fete***. Editura Junimea, Iași, 2017

▣

Fereastra spre ziua a opta

Doina Ioanid a renunţat de mai multă vreme la poemul scris sub formă de scară, apropiind poezia de proză şi pe cale formală, dincolo de maniera descriptivă a stilului şi apelul la memorie ca depozitar al poeticităţii.

Pe lângă prefaţa lui Carmen Mușat şi referinţa de pe coperta a patra semnată de Al. Cistelecan, volumul mai e însoţit de o prezentare a autoarei, din care

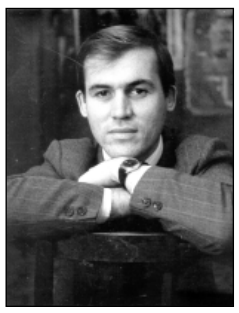

de **Grigore Chiper**

aflăm că poemele din volumul **Bazarul culegătoarei** au fost adunate din mai multe şederi în străinătate, pe care le-a avut în ultimii ani cu ocazia participării la diverse manifestări culturale sau a unor rezidenţe în oraşe ca Amsterdam, Rotterdam, Bruxelles, Iaşi ş. a. Autoarea mai menţionează că o parte din poeme au fost traduse în franceză şi neerlandeză, fiind publicate într-un volum bilingv.

Astfel, poemele conţin în matricea lor modelul de periplu poematic. Inevitabil, o astfel de concepţie a poeziei o apropie de jurnal sau, cel puţin, de notaţia fugară lăsată într-un carnet de călător.

În poemele de la început, poeta porneşte cu descrierea unor obiecte, evidenţiind îndeosebi unul dintre ele: fereastra. În fiecare text, avem o fereastră sau chiar mai multe. Oriunde ajunge, autoarea priveşte pe fereastră la propriu şi mai ales la figurat. Ferestrele capătă diverse semnificaţii. Fereastra e obiectul prin care se coboară în actualitatea scrutată sau în memoria afectivă. În unul din poeme, poeta mărturiseşte franc: „...mi-au plăcut ferestrele astea mici, spre care mă uitam ca printr-un ochean.” (p. 15)

Primul poem începe cu o enumeraţie a ferestrelor văzute la Amsterdam, care îi atrag atenţia în mod deosebit, şi se încheie, prinzând poemul într-un cadru, cu „ferestrele de sinagogă pictate de Chagall”. În interiorul poemului, avem şi alte obiecte focalizate: pornind de la „lăzi vitrate”, apoi trecând la „lăzi cu istorii”, „muzeul cu lăzi istorisinde”, ca să ajungă într-un final la „lada cu pernă tapiţată ce-mi însoţea lecturile”. (p. 9) În celelalte poeme fereastra va servi doar ca obiect al privirii sau prismă prin care se refractă viziunile. În poemul citat mai sus, fereastra alcătuieşte rama poemului. Rama prin care i se revelă spectacolul lumii reprezintă leitmotivul cărţii: „Fereastra mea e rama unei scene... iar eu spectatoare atentă” (p. 76), afirmă spre sfârşitul plachetei de versuri.

În următorul poem, fereastra e legată de o pletoră semantică, din care termenul care o surprinde este *interzis*. Acest cuvânt o duce cu gândul numaidecât la regimul pe care naziştii germani l-au instituit evreilor din capitala olandeză în timpul celui de al Doilea Război Mondial, iar de aici – saltul spre jurnalul lui Anne Frank, văzut tot ca pe o fereastră, e adevărat, iluzorie, tragică.

Multe poezii sunt instantanee, simple fotografii descrise cu cuvinte. Ele nu conţin un dedesubt, o cheie, în afară de ceea ce a reţinut retina sau obiectivul aparatului de fotografiat, invocat şi el în circuitul turistic. Ferestrele o vor fascina în special atunci când poposeşte la Amsterdam şi Rotterdam. Uneori, puterea de radiaţie a ferestrei e atât de mare, încât şi unele obiecte din preajma ei capătă însuşiri magice: „Lângă fereastra cu perdea dinspre verandă stătea mereu o găleată cu apă. Ar fi putut sta în altă parte, dar se pare că locul ei era acolo, lângă fereastra cu perdea, ca să prindă lumina în ochiul ei.” (p. 14) În aceste poeme scurte, fereastra joacă rolul madlenei mușcate de Proust la Combray.

Poeta reclamă şi un model originar al obsesiei pentru ferestre: *sitting by the window*, amintit într-un text de la p. 22. Femei sitting by the window vor fi pomenite şi în călătoria de la Delft în legătură bineînţeles cu picturile lui Vermeer. În aşa fel, fereastra devine un excelent inductor de intertextualitate: atunci când vorbeşte despre fereastră ca ochi cultural, apelul la nume şi opere nu poate fi evitat.

Dintr-un oraş în altul, de pe o stradă pe alta, poeta este acaparată pe neprins de veste de genul jurnalului, în care domină notaţia, fragmentul, senzaţia momentului. Iată cum o întâmpină oraşul lui Vermeer: „Delftul e frumos ca o bijuterie veche, cu case bine conservate. Pare ieşit chiar dintr-o pictură veche.” (p. 25) Sau Bruxellesul: „Întâlniri la Bruxelles. În faţa bisericii Sainte Catherine/Sinte-Katleijne fac fotografii. Pe o bancă cineva îmi face semn, un semn de salut cu mâna. Sunt trei pe o bancă. Unul dintre ei îmi cere să le fac şi lor o fotografie. Desigur. Click – mă apropii. El e guraliv. Palestinian. Ea e din Estonia sau de la C&A, îmi zice el, iar celălalt, mare şi roşu, e din Rusia.” (p. 26)

Dintr-un oraş în altul, de pe o stradă pe alta, Doina Ioanid este acaparată pe neprins de veste de genul jurnalului, în care domină notaţia, fragmentul, senzaţia momentului

Greu să te abţii de la descrieri atunci când te afli în oraşe-perle, muzee în aer liber. Deci toate aceste descrieri sunt, de fapt, nişte introduceri, ca să simţim piatra civilizaţiei, sunt, cum spune poeta într-un alt context, o atingere. Tot în acest sens, sunt utilizate numeroase cuvinte, nume, denumiri, sintagme şi expresii străine, pentru a crea, ca în proză, impresia de co-prezenţă. Pe lângă funcţia lor intrinsec descriptivă, ele cumulează şi alte valori. De exemplu, ironia: „S-au întâlnit din întâmplare? Prea puţin contează, sunt mulţumiţi cum stau acolo, pe scările de la Palais de Congrès, cu spatele rezemat de uşa din fier, veche, cu lei şi sfinţi binecuvântând, cu deviza «l’Union fait force». Şi încep şi ei să cânte, să se legene, ca pentru a arăta că într-adevăr «l’Union fait force».” (p. 28) Nu este singurul loc vizitat de ironie. Mai există cel puţin două: unul cu privire la nişte ruşi de la Bruxelles, iar altul despre întâlnirea dintre doi români.

Am putea afirma că geografia constituie personajul din poezie chiar şi atunci când nu este vorba despre spaţii bătute cu piciorul. În unele poeme nebazate pe călătorie, apar aproape obligatoriu una din acele „chestii-trestii” care te trimit la tărâmuri îndepărtate. De pildă, având un „stilou cu vârful de aur, un vechi stilou american”, nefuncţional, îşi imaginează că intră în legătură cu o persoană foarte importantă, care a fost în America şi a adus acest obiect de acolo. Imaginea de mândrie intră subit în raport de antiteză cu stiloul simplu chinezesc Panda, de care se folosea şi care îi „păta întruna degetele” cu cerneală. (p. 70)

Poeta oferă, pe fundalul acestui univers cosmopolit, definiţii pe potrivă a noţiunii *acasă*: „Acasă. Acasă e acolo pe unde m-am plimbat cu mirosul trupului tău pe mine. (...) Acasă e acolo unde oamenii încă zâmbesc pe stradă” etc., etc.

„Fotografiile” expuse sunt statice, de aceea poeta le însoţeşte uneori cu scurte comentarii. Alteori, scena reprodusă seamănă cu desenul din comicsuri, în care replica atârnă de gura personajului: „Un cuplu de bătrâni într-un magazin de încălţăminte. Ea probează o pereche de sandale. «Îţi vin bine», spune el. Ea încă nu se hotărăşte. Între timp, el vorbeşte la mobil cu fiul Matei. Cină la 8.30”. (p. 80)

Dincolo de proza care stă la vedere, autoarea este în căutarea acelui ceva poetic, pentru că nu poţi lăsa poezia pradă prozaizării. Soluţia găsită e comentariul care dislocă textul sau finalul care converteşte. Într-un poem despre o întâlnire cu Ş. la o bere în Iaşi, luminile acestei întrevederi se sting încet-încet, învăluind totul într-o perdea fadă: „Şi poate el stă în şezlong şi fumează o ţigară să-şi alunge urâtul. Sau poate îşi sună iubita din alt oraş.” De după care urmează fraza finală, prin care textul accede la stratul poetic din care părea că decăzuse: „Şi eu mă întreb care-i ziua a opta pentru el şi cum ar arăta.” (p. 89)

Situată între nota de jurnal şi miniatura poetică, creaţia Doinei Ioanid se situează pe lama cuţitului unei literaturi de frontieră, poezia ei fiind recomandată pentru acei care vor să vadă sau să revadă puncte culturale magnifice, precum Paris, Arles sau Anvers/Antwerpen ş. a.

Doina Ioanid, **Bazarul culegătoarei**, poezie. Editura Casa de pariuri literare, Bucureşti, 2019

▣

Raft „Contrafort”

Gabriel Chifu, ***În drum spre Ikaria.*** Roman. Editura ART, 2019

Gabriel Chifu revine pe teritoriul romanului, acolo unde a marcat în ultimii ani câteva apariţii de răsunet. *În drum spre Ikaria* confirmă talentul său de povestitor, plăcerea de a construi o intrigă captivantă şi a face incursiuni în psihologia omului de azi, confiscat de reificare şi aplatizare. Dar există o insulă a misterului şi a transfigurării, în care sufletele cele mai aride sunt supuse unor încercări. O insulă cu o localizare incertă pe hartă, tărâmul unei noi Utopii...

* * *

„Încă un roman excepţional care poartă pecetea lui Gabriel Chifu! În aceeaşi manieră ca şi *Punct şi de la capăt* şi *Ploaia de trei sute de zile*. Putem numi această manieră realism magic: acţiunea debutează cât se poate de realist, înaintează pas cu pas spre o utopie politică şi se încheie aproape mistic. Suspansul e perfect întreţinut, iar finalul survine absolut neprevăzut. O întreagă mitologie

politică se lasă descifrată pe fondul unui scenariu profund şi original. Nu cred că există cititor capabil să ghicească, fie şi după ce l-a parcurs aproape în întregime, cum se va sfârşi romanul lui Gabriel Chifu. *În drum spre Ikaria* este unul dintre cele mai bune romane din proza noastră.” (*Nicolae Manolescu*)

„Călătorie iniţiatică şi Judecată de Apoi, sondare a inconştientului şi scrutare nemiloasă a instinctualităţii, romanul lui Gabriel Chifu este şi un tratat de taumaturgie. Angrenate într-o cursă disperată pentru a-şi salva vieţile, personajele sunt expuse primejdiei de a-şi pierde sufletele. Supravieţuiesc, ca dintr-o infernală capcană a visceralităţii, doar cei capabili să-şi transcendă precara condiţie umană. Învingători sunt disperaţii *uomini finiti,* trecuţi prin imense suferinţe, produsele strălimpezimii ultime, ce balansează primejdios între simplitatea tulburată şi sfinţenia răscolitoare.” (*Mircea Mihăieş*)

Sergiu VLAS

▣

Instrumentarul modern al culturii

În cacofonia de opinii din spaţiul public contemporan (de la noi şi de oriunde), aprecierile care întrunesc un consens general sînt rarisime. În grupurile de pe internet, bunăoară, comunitatea de opţiuni şi interpretări este evidentă. Ideile care trec „frontiera” şi se bucură de o audienţă mai largă aproape că pot fi numărate pe degete. Cu una, totuşi,

de
Alexandru-Florin Platon

pare a fi toată lumea de acord: aceea că sîntem supuşi, zi de zi, ceas de ceas, unui veritabil bombardament informaţional căruia cu greu îi mai facem faţă. Este un *lamento* comun, ca şi reiterarea efectelor colaterale ale acestui fenomen de saturaţie: dificultatea tot mai mare a gestionării informaţiilor, erodarea reperelor culturale tradiţionale, schimbarea (*recte* disoluţia) noţiunii de om instruit/educat, relativismul axiologic ş.a.m.d.

Impresia tuturor e că lumea nu a mai trăit niciodată aşa ceva. Fals, afirmă Ann Blair în cartea pe care o comentez astăzi. Credem că „senzaţia [noastră] de suprainformaţie este un fenomen complet nou – scrie autoarea – ... dar această senzaţie şi temerile în legătură cu ea nu sînt specifice [numai] epocii noastre. Autorii antici, medievali şi ai modernităţii timpurii din Europa au avut aceleaşi temeri, provocate de supraabundenţa cărţilor şi slăbiciunea resurselor de care dispune fiinţa umană pentru a le domina (memorie, timp, acces la cărţi...).” (p. 15) Unul dintre momentele cînd aceste temeri au atins paroxismul este legat de invenţia tiparului (finele secolului al XV-lea).

Ca şi apariţia *world wide web*-ului, trecerea de la manuscris la cartea în forma ei actuală a fost considerată una din descoperirile revoluţionare ale timpurilor moderne. În perioada respectivă însă, acest instrument uzual al culturii contemporane a suscitat o mulţime de critici. Mulţi dintre umaniştii timpului se plîngeau de calitatea proastă a cărţilor, tipărite – din raţiuni de profit – cu greşeli şi în grabă. Alţii reproşau tiparului că distrusese noţiunea de autoritate culturală şi de cultură adevărată, centrate în jurul unor autori (Aristotel, Părinţii Bisericii) sau cărţi şi comentarii de referinţă (Biblia şi exegeţii recunoscuţi ai acesteia). Erasmus, de exemplu, regreta că afluxul cărţilor noi pusese în circulaţie o sumedenie de texte mediocre, care îi deturnau pe cititori de la lectura textelor vechi, singurele pe care se putea construi adevărata erudiţie. Jean Calvin însuşi, care, ca toţi reformatorii credinţei de după Luther, avusese, graţie tiparului, numai de cîştigat de pe urma dispariţiei monopolului hermeneutic al clerului catolic, deplîngea apariţia a ceea ce el descria drept o „pădure de cărţi”, care mai mult îi derutau pe credincioşi decît îi edificau. Oarecum ca şi astăzi, principala problemă ridicată de înmulţirea cărţilor era diversitatea incontrolabilă a opiniilor puse, astfel, în circulaţie şi – corelativ – echivalenţa dintre autorităţile de la care acestea se revendicau (Platon şi Aristotel, de exemplu), ceea ce sfida ierarhizarea lor în funcţie de tradiţionalul criteriu al adevărului cumulativ. Celebra controversă dintre Antici şi Moderni, începută în Franţa şi Anglia la finele celui de-al XVII-lea veac, evidenţiază acest lucru foarte clar.

Cum putea fi, totuşi, stăpînită uriaşa masă de informaţii apărută prin invenţia tiparului? Cum se putea descurca cineva în jungla din ce în ce mai deasă a cărţilor şi autorilor – unii vechi, alţii noi? Soluţiile inventate de umaniştii Renaşterii şi ai epocii clasice au fost două: dezvoltarea instrumentelor de lucru şi punerea la punct a unor procedee inedite de lectură. Examinarea ambelor constituie subiectul cărţii de faţă.

Instrumentele de lucru sînt acele cărţi desemnate, în orice bibliotecă din lume, ca „uzuale”: dicţionarele, enciclopediile, volumele de indici etc., facilitînd oricui căutări rapide şi punctuale în domenii din cele mai variate. Adevărate „motoare de căutare”, asemănătoare, ca principiu, cu cele informatizate de astăzi, cărţile de

Sîntem supuşi, zi de zi, ceas de ceas, unui veritabil bombardament informaţional. Impresia tuturor e că lumea nu a mai trăit niciodată aşa ceva. Fals, afirmă cercetătoarea americană Ann Blair

acest fel sînt, totuşi, cum arată Ann Blair (cap. I), mai vechi decît epoca Renaşterii. Antichitatea greco-romană nu a fost străină de ele şi nici lumea islamică sau acea chineză. Prima carte din cele care compun *Istoria naturală* a lui Plinius cel Bătrîn a fost una dintre cele mai timpurii, incluzînd un cuprins detaliat, de natură să uşureze reperarea anumitor subiecte. În Bizanţ, aşa-numita *Bibliotheca* redactată de patriarhul Fotie reunea comentariile a cca. 280 de cărţi citite de înaltul ierarh, foarte asemănătoare cu recenziile de mai tîrziu (apărute, afirmă autoarea, în secolul al XVII-lea). Tot în lumea bizantină a fost creat (la sfîrşitul secolului al X-lea) şi dicţionarul de citate intitulat *Souda* (*Suidas*), de dimensiuni gigantice pentru acea vreme (31.342 de „voci” şi peste un milion şi jumătate de cuvinte). Chiar şi celebrul cod al lui Iustinian cu cele trei părţi ale sale (*Institutiones*, *Digeste* sau *Pandecte* şi *Novellae*) poate fi socotit o operă din aceeaşi categorie, deoarece condensa, în numai 50 de cărţi, 1500 de texte din dreptul roman.

În lumea medievală a Occidentului latin, cărţile de acelaşi fel au împrumutat forma „florilegiilor” (adică a culegerilor de texte sau fragmente alese) şi a „miscelaneelor” sau compilaţiilor. Există însă şi alte scrieri care pot fi încadrate tot aici. *Etimologiile* lui Isidor din Sevilla, de exemplu (secolul al VI-lea) – copiate pînă la sfîrşitul Evului Mediu – reuneau informaţii şi fragmente dintr-un mare număr de texte anterioare, care s-ar fi pierdut dacă nu ar fi fost consemnate în această formă. *Decretum*-ul lui Gratian, important pentru că a pus, în veacul al XII-lea, bazele dreptului canon este o uriaşă compilaţie de acte pontificale, organizate tematic şi continuu amplificate, pînă la dimensiunile impozante de astăzi. În fine, *Speculum maius,* elaborat la mijlocul secolului al XIII-lea de episcopul Vincent de Beauvais (Vincentius Bellovacensis) prin colaţionarea unui număr fără precedent de rezumate şi extrase din diverşi autori, este semnificativ şi astăzi prin ambiţia de a fi o „oglindă” a tuturor cunoştinţelor importante din acea vreme despre natură, dogmă şi istorie.

Renaşterea şi epoca clasică au multiplicat şi perfecţionat aceste instrumente, dar au inventat şi altele (liste de autori, de rubrici, indici onomastici şi tematici, diagrame, bibliografii, cataloage etc.), sporind numărul textelor de referinţă pînă la un nivel nemaicunoscut înainte (autoarea le discută metodic, pe toate, în capitolul al III-lea). Tiparul a făcut restul, multiplicîndu-le exponenţial şi răspîndindu-le cu o repeziciune care i-a uimit şi pe contemporani. Unul dintre ei observa că un singur om putea tipări într-o zi ceea ce mai mulţi copişti nu puteau face decît într-un an. Luînd drept referinţă aceleaşi unităţi de timp, un englez estima în 1630 că munca în tipografie a patru oameni preţ de o zi echivala cu ceea ce înainte scriau zece oameni timp de un an (p. 71-72).

Autorii cărţilor de referinţă sînt mai puţin cunoscuţi decît figurile clasice ale umanismului renascentist. Unul dintre aceştia a fost elveţianul din Basel Theodor Zwinger, autorul unei vaste enciclopedii (încheiată în 1565), intitulată *Theatrum vitae humanae* (5 volume şi peste 4000 de pagini), care s-a bucurat, la vremea ei, de o mare popularitate. Înaintea lui, un altul (Nanus Mirabellus) a creat (în 1505 sau 1512) un florilegiu de maxime şi cugetări extrase din autorii greci şi latini, botezat (prescurtat) *Polyantheia*, căruia i s-au mai adăugat, după aceea, şi alte cărţi de aceeaşi factură enciclopedică.

Cum se explică pasiunea depusă de aceşti autori şi de mulţi dintre contemporanii lor pentru asemenea scrieri, care necesitau căutări îndelungate, colaţionări sofisticate, rezumate cît mai inteligibile şi – nu în ultimul rînd – inventarea unor scheme sau diagrame sumative, capabile să le faciliteze consultarea? Ann Blair consideră – şi pe bună dreptate – că imboldul lor a venit din dorinţa de a recupera, păstra şi face cunoscută moştenirea intelectuală a predecesorilor. „Ceea ce este nou în Renaştere – scrie autoarea – este conştiinţa marii traume culturale provocată de dispariţia cunoştinţelor antice.” (p. 27) Mulţi dintre autorii respectivi sperau că prin intermediul unor modalităţi potrivite de păstrare şi gestionare a „informaţiei” (cum se spune astăzi), tezaurul gîndirii Antichităţii va fi salvat de la uitare. De aici şi preocuparea lor stăruitoare („obsesia”, cum scrie Ann Blair) de a identifica şi pune în circulaţie, în formă rezumativă, cît mai multe surse şi cît mai mulţi autori. Reuşita lor s-a datorat perfecţionării a două metode de lectură şi de organizare şi conservare a cunoştinţelor, folosite, sporadic, şi în Antichitate: fişele şi conspectele sau compilaţiile din unul sau mai mulţi autori. Pînă de curînd, adică pînă la descoperirea scanner-ului şi a fotografiei, ambele au fost metodele uzuale folosite pentru a citi şi transmite cele citite. În multe privinţe, au şi rămas.

Sprijinindu-se pe o documentaţie neobişnuit de amplă, cartea Annei Blair (profesoară de istorie la Harvard, specialistă în istoria culturii) se citeşte cu plăcere. Ediţia ei originală a apărut acum zece ani. Prefaţa la versiunea franceză, semnată de Roger Chartier, îi evidenţiază semnificaţia, situînd-o în contextul istoriografic din care face parte şi istoricul francez. Cititorii actuali, amatori de istorie, ar putea considera tema aleasă de cercetătoarea americană prea puţin importantă. Utilitatea unui asemenea subiect este însă indiscutabilă, fie şi pentru că explorarea lui pune în lumină ceea ce nu se vede în penumbra marilor creaţii: instrumentele culturii, adică stîlpii lor de susţinere.

Ann Blair, ***Tant des choses à savoir. Comment maîtriser l’information à l’époque moderne***. Traduction de l’anglais par Bernard Krespine, revue par Ann Blair. Préface de Roger Chartier, Paris, Éditions du Seuil, 2020

▣

Raft „Contrafort”

Lucreţia Bârlădeanu, ***Misterul de Est***. Roman. Editura ARC, 2020

Lucreţia Bârlădeanu îşi ornează bogata zestre editorială – volume de poezie, proză, dialoguri, jurnal, critică literară – cu un roman pe care nu ai vrea să-l laşi din mână. Suplu ca formulă narativă, elegant ca expresie, *Misterul de Est* ne învăluie irepresibil cu parfumul său erotic, parizian...

„Prin formula adoptată de autoare – secvenţe scurte cu evidentă substanţă poetică, dar şi pronunţat spirit analitic! – prin cuprinderea tematică, în timp – un secol şi jumătate de istorie şi cultură europeană –, prin conciziunea stilului şi expresiei, prin viziunea absolut insolită a vieţii unui cuplu, prezentat în cheie, după mine, mistică, romanul *Misterul de Est* este un eveniment cu adevărat remarcabil.” (*Vladimir Beşleagă*)

Ana DRUŢĂ

▣

Anda Ghimpu-Vahnovan

Sechele

respiraţie grea
o simt tot mai aproape în spatele meu
mă chircesc toată şi strâng geanta sub braţ
aştept să mi se întâmple ceva.
reflexe din adolescenţă
aşa au fost tâlhărite colegele mele de clasă
lovite din fugă
smulse genţile, lanţurile şi cerceii cu tot cu carne
erau anii nouăzeci şi ceva
când se lua seara lumina în Chişinău
iar becurile din scările de bloc erau deşurubate.
atunci ieşeau la vânat şacalii
deghizaţi cu şepci cu cozoroc şi în geci de piele supradimensionate
furate şi astea cine ştie de pe unde.
erau anii anarhiei totale
în care odată cu întunericul cădeau şi toate regulile
prindeau în lifturi şi copii şi femei
îi ameţeau cu şerveţele îmbibate în cloroform sau îi loveau din plin
unele victime cedau benevol bunurile
doar să nu le omoare.
pe tata l-au urmărit de la schimbul valutar de pe Dacia, unde schimbase nişte euro
şi l-au lovit direct în tâmplă cu un obiect metalic
furându-i servieta din piele maro în care purtase toată viaţa cursurile universitare.
l-au găsit fără cunoştinţă nişte trecători
l-au stropit cu apă
de sub lentilele ochelarilor pătrăţoşi
îi curgeau lacrimi
am văzut pentru prima dată cum plânge tata
şi mi-a zis atunci că erau banii adunaţi pentru nunta mea
să mai aştept, dacă pot, cu măritişul.
respiraţie grea
o simt tot mai aproape în spatele meu
mă chircesc toată şi strâng geanta sub braţ
aştept să mi se întâmple ceva
„hi!”, mă salută băiatul de culoare care trece alergând pe lângă mine
cu căşti şi zâmbet larg
în Londra pe înserat oamenii fac jogging
iar fricile mele ies la plimbare

Sacoul de catifea

la înmormântarea lui am mers oarecum nedumerită
nu se poate, mi-am zis
el, sex-simbolul anilor ’80,
basarabeanul care ne dusese vestea în lume
nu putea să moară atunci, în acel decembrie 2003
el, Zobar al nostru.
la el acasă am văzut pentru prima dată o canapea de piele
şi primii blugi Levis originali, dar şi primul sacou de catifea veritabilă
cu care defilase şi la Cannes.
pentru el, Loteanu a fost chemat la Brejnev să dea explicaţii
de ce distribuie în roluri mari un actor fără studii de specialitate
el, actorul.
în casa lui am văzut ce înseamnă oameni valoroşi
vedete scoase din televizor
totul părea rupt de realitate
se râdea zgomotos şi cu poftă.
se mânca vânat, domneşte, din vase din porţelan fin
cu tacâmuri aurite ţinute corect
pentru că avea puşcă veritabilă şi era vânător
de la ultima vânătoare nu s-a mai întors.
el ne-a dus pentru prima dată la mare şi în Carpaţi cu „Volga”
de la el am primit în dar primii cercei de aur şi o vază din lemn roşu
daruri
el, omul.
el, eroul uitat
al cărui film biografic, realizat de fiul său mai mare la Moscova
nu a mai fost difuzat în acele trei ore de la cinematograful Patria
când îl omagiau la 60 de ani
urma o peliculă comercială
sala a fost eliberată
el, despre care au scris mii de reviste străine
nu însă şi cele din Moldova.
îşi dorise enorm să îl joace pe Bozoncea lui Barbu
Loteanu îi mai pregătise şi un alt rol
făcuse rost, în sfârşit, şi de bani,
dar,
a suferit apoi cu capul sus
nu s-a plâns niciodată
l-au citit doar apropiaţii după privire
nu mai râdea decât cu colţul gurii
nu a mai purtat nicicând sacoul
el – Grigore Grigoriu.
doar un bust fără anul naşterii şi fără anul morţii
în cimitirul Armenesc din Chişinău

Actriţa

era o iarnă grea
geruri şi troiene
oameni cu căciuli de blană
alergând cu plasele de mandarine şi torturi „Kievskii” şi „Skazka”
legate cu sfoară
totuşi, centrul Chişinăului îşi schimbase plăcuţele cartonate
„Cu Anul Nou” devenise „La mulţi ani!”
sub care era scris ”1991”
iar Moş Gerilă se transformase în Moş Crăciun
şi apăruseră mai multe produse de import în magazine.
mama şi-a pus mărgele de santal şi inelul de aur cu piatră roz
tata şi-a aranjat atent nodul la cravată
mergeam să petrecem revelionul la nanul Grig
iar pozele cu Zobar erau în toate ziarele şi revistele.
de această dată urma să vină şi Maestrul Emil
aşa îi spunea tata, iar din felul cum a spus-o am înţeles că e cineva foarte important.
Emil vorbea o română perfectă
cinema, actori, scenarii, bugete, montaje
gesticula mult
şi mai făcea câte o pauză pentru o gură de vin sau pentru a ronţăi o ceapă verde
de la cap la coadă fără a se opri
cei de la masă erau într-un soi de transă
chiar şi nanul Grig nu îndrăznea să îl întrerupă
vraja a fost spartă de sunetul insistent al soneriei
deşi nu mai era aşteptat nimeni
„Moş Gerilă!” am strigat noi, copiii, iar apoi ne-am corectat „Moş Crăciun!”
spre surprinderea noastră era o doamnă îmbrăcată în blănuri
Maestrul Emil s-a înfuriat
a ieşit să discute cu ea în coridor,
apoi a revenit singur.
„tupeul nu e o virtute” mi-a zis atunci tata
„o vezi, a venit să obţină un rol, aflând că maestrul e la Chişinău”
sunt sigur că nu va juca niciodată în filmele lui...
5, 4, 3, 2....1 am ieşit cu toţii la balcon
etajul 8 al blocului de pe bulevardul Dacia, artificii multicolore
îmbrăţişări, zângănit de pahare de cristal
urale şi dansuri
iar mai jos, în liniştea fulgilor grei ce continuau să cadă peste oraş
în staţia de troleibuz de la Biblioteca „Lomonosov”
o singură persoană
îmbrăcată în blănuri

Hău

la început ne-am înfuriat
am sperat, ne-am rugat
apoi ne-am resemnat.
viaţa e un hău, ne spunea printre gemete din ultimele puteri
abia suflând din resturile de plămâni.
încercam să nu îi ating tuburile tot mai multe izvorâte din abdomen
labirint multicolor de seve umane
atunci când mă lipeam cu fruntea de faţa lui schimbată la culoare.
pupila-i devenise opacă
privirea decolorată
ochii – de sticlă mată
hău
m-a rugat să nu îi mai cânt de leagăn că oricum nu mai doarme de câteva zile
apoi i-a cerut medicului un pic de Kagor din ăla bun
cum au toţi medicii din Moldova dosit prin dulapurile din birouri.
se zice că aşa cer mai toţi muribunzii
vin
medicul ne-a ascuns acest detaliu
hău
dintr-o dată a tresărit şi întorcându-se spre mine mi-a povestit că fusese frate-so Gheorghe pe la el
şi i-a mâncat mâncarea, i-a zis că e flămând
şi tata Toader a fost.
şi-a pus scaunul în mijlocul camerei şi l-a rugat să îi radă barba, cum o făcea pe timpuri
îi crescuse cam mare între timp
barba
aşa mi-a zis într-o seară
hău
ne-a cerut ce a băut „fătuca aia”, auzind că s-a sinucis Mădălina Manole
şi măcar un fum să îi mai dăm să tragă a zis,
simţind mirosul de ţigară de la fratele Mihai
un fum
hău
în seara aceea am rupt-o cu greu pe mama de lângă el
am plecat la McDonald’s
doar ăla mai era deschis la acea oră târzie.
după ce am ieşit de la el aparatele au luat-o razna
aşa ne-a zis asistentul.
puţin după miezul nopţii a sunat telefonul
„măcar a plecat cu lumină?” a întrebat mama
„în sfârşit e liber” am zis eu
hău
jucăria Happy Meal a fost o ţestoasă
cu o bilă grea de metal ce i se plimba zgomotos prin labirintul burţii străvezii
nepoţii nu s-au jucat niciodată cu ea

(Continuare în pag. 8)

S-a născut la Chişinău, în familia poetului Simion Ghimpu şi a interpretei de muzică populară Veta-Ghimpu Munteanu. Studii la Cluj-Napoca, la Facultatea de Jurnalism, apoi Masteratul şi Doctoratul la Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială. A lucrat ca jurnalistă la ziarul „Timpul” şi la revista „Capitala” (devenită ulterior revista „PUNKT”). Din 2017, scrie pe blogul www.ganduridespletite.com. Colaborează constant cu Revista „Realităţi Culturale”. A avut publicaţii în săptămânalul „Literatura şi Arta” (MD) şi revista on-line „O mie de semne” din România.

Brumaru angoasatul, anxiosul

Nu vreau să contrazic pe nimeni, să polemizez cu nimeni. Pur și simplu e o părere. Eu cred că

de
Mariana Codruţ

Brumaru era în esenţa lui un om foarte angoasat, foarte anxios. Asta mi-au spus fotografiile sale, și din copilărie, și din adolescenţă, și de la bătrîneţe, inclusiv cele în care rîde sau pare luminos. Asta mi-au spus și multe, foarte multe texte. Și mai era Brumaru dotat și cu o senzualitate ieșită din comun, care se manifesta în perceperea enormă a toate: natură (sunete, culori, mirosuri, gusturi), natură umană sau divină (femeie, înger etc.), limbă.

Dar Brumaru nu făcea deloc bună casă cu propria angoasă, nu-i plăcea, o alunga. Angoasa era cea care îl obliga să se agaţe cu toate puterile de momentele zglobii sau faste pe care el le exploata la maximum. Clipele acelea de lumină erau încărcate, dilatate, transformate într-un spectacol al bucuriei, în care „parfum, culoare, sunet se-ngînă și-și răspund”. Făcea asta conștient, da, foarte conștient, voluntar: „Adevăru-i că nu mă prea dau în vînt să scriu despre moarte, fie ea și așa, în general, darmite gîndindu-mă la cea care-mi va fi hărăzită. Frică? Nu numai ea, ci și posibilitatea, ce m-a însoţit de cînd mă știu, de-a dilata nesăţios clipele fericite /.../” (text publicat pe facebook, 14 iulie 2014). Dovedea în transformarea anxietăţii în bucurie sau în punerea în mișcare a energiilor sale vitale cu scopul autoprovocării bucuriei aceeași îndîrjire, aceeași meticulozitate cu care se apleca asupra limbii. Fiindcă în corespondenţa lui Brumaru e de descoperit și un complex, atent, reflexiv analist al cuvintelor, al limbajului; căuta cu obstinaţie, conștient, cu dramatism chiar, un limbaj numai al său. Iată, ca probă, un fragment dintr-o scrisoare către Lucian Raicu din 13 IX 1980: „Și-acum îmi reamintesc, îmi reamintesc. E vorba de ’spălarea cuvintelor’. De tentativa, nereușită, de prin 1970, de-a ’scrie’ o ultimă, finală poezie în care să folosesc *toate* cuvintele, puse unul lîngă altul, fără articulaţii gramaticale, un fel de testament. Găsisem titlul: *Rugăciune*. Dar atît. Pare extrem de simplu să iei cuvinte și să le așezi cam așa: dulap crin înger fluture etc... Numai că eu doream prin această enumerare monotonă, interminabilă, să le ’trezesc’, să le dau o nouă ’strălucire!’, totul să pară o rouă ubicuă, nemaipomenit de rotundă și fragedă pe brusturii vechilor prejudecăţi verbale. O rugă sfîșietoare a cuvintelor către Cuvînt! Vroisem să folosesc cuvintele ’mele’, numai cele ale ’mele’. /.../ Visam, trîntit în șezlong, după amiaza, cu ochii în lumina zidului de cărămidă de la cîţiva metri de mine, *ca la o femeie* la poezia mea finală!”

Transformarea angoasei omului în bucurie autorul Brumaru o reușea prin scris. Era un halucinat al scrisului: scrie, scrie, scrie pînă ameţești!, mi-a spus odată. Și asta a făcut și el, pînă în ultima clipă, martor este facebookul. Scrisul îi îngăduia să prindă clipa fastă, venită natural sau autoprovocată, și s-o dilate. Scrisul l-a salvat, l-a ajutat să-și învingă anxietatea și frica. Și cum scrisul era în sine o enormă bucurie pentru el, se poate spune că Brumaru e un poet al bucuriei. Un mare poet al bucuriei.

▣

(Urmare din pag. 7)

Pianul

Căminul Institutului de Arte din Chișinău
se afla pe Tolbuhin 33
„ce norocoși suntem!” mă gândeam pe atunci
„cât să mai aștept?” se întreba tata
la ai săi 50 împliniţi.
mai multe talente adunate mănunchi
nu întâlneai pe nici un alt metru pătrat la Chișinău
vocalize la parter
sunete de acordeon, pian și vioară
înviorau lingurile din castroanele bucătăriilor comune
din capătul coridorului lung și întunecat
unde clocoteau la comun ciorbele
și bârfele
domnișoara actriţă care insista să îi zicem „Helen”
și-a notat numele pe ușă
ca să nu greșim
ţambalul scos la balconul etajului doi
umplea curtea de ritmuri populare
la scara vecină Radu făcea vocalize
se vedea mare cântăreţ
evident că râdeam de el.
mai erau cazaţi și *baleroni* de la Teatrul de Operă
și Balet
Vladic, fiul balerinei Zoia, se îmbrăca pe ascuns
cu hainele mamei sale
ne dansa „Lacul lebedelor” pe scara blocului,
unde ne așezam pe pernuţe
cel mai mult ne plăcea coroana de pene
cu piatra strălucitoare din frunte
și relieful din ștrampii albi pe sub fustă
râdeam cu toţii de el.
ne ruga, apoi, sa nu-l pârâm la maică-sa
îl șantajam
obţineam dulciuri din casa lui.
plânsetele Iuliei, vecina de la cinci, le auzeam
în fiecare seară
era bătută peste mâini
o notă greșită la vioară
râdeam și de ea.
de la fiica balerinei de la patru am aflat cum
se fac copiii
iar din moartea actriţei de la doi aruncată de la etaj
am înţeles cele mai multe
l-am rugat pe tata să îmi cumpere pian, să fiu și eu
în rând cu vecinii
mi-a luat un Bluthner vechi, negru
cu clape de fildeș
nu am avut curaj să îi zic că îmi displăcuseră orele
de pian
știind cât l-au costat hamalii care l-au cărat
la etajul cinci.
Vladic a ajuns mare *baleron* la Sankt Petersburg
Iulia e vioristă de succes la Odessa
Mașa e dansatoare profesionistă în ansamblul „Joc”
iar Radu a ajuns pe marile scene din Italia
am citit în presa străină că este un fenomen
singura soprană „castrată endocrinologic”
capabilă să atingă nu știu câte octave
în ziua absolvirii i-am adus tatei diploma
în dar
de pian nu m-am mai atins
peste ani, m-am apucat de scris.

Cămila

pe când aveam zece ani, ne mutaserăm în primul
nostru apartament
lângă Porţile Orașului
dincolo era doar lacul în formă de opt și grădina zoo
un loc devenit familiar din lipsa de ocupaţie și mai ales
de prieteni
nu plăteam intrarea
găsisem o gaură în gard și un suflet la fel de singuratic -

Corneliu Baba – *Oameni*

o cămilă
slabă și cu cocoașele fleșcăite, alungată mereu
de celelalte cămile durdulii
și lăsată flămândă
îi culegeam zilnic câte un braţ de iarbă
mai aduceam și pâine uscată când puteam
iar cămila mă simţea de la distanţă și alerga fericită
spre gard.
eroină eram, salvatoare, făcătoare de dreptate
pe pământ
într-o zi gaura din gard a fost reparată
iar eu între timp îmi făcusem câţiva prieteni
în curtea nouă.
începuse anul școlar și de cămilă am uitat
ea, probabil, m-a tot așteptat
până a înţeles
cum e și cu oamenii

Spectacolul străzii

haine multicolore, sclipiciuri, paiete și mărgele
cercei masivi cu pietre în urechile alungite
ale indiencelor
sari-uri roșii și turcoaz
pudra vermilion scurgându-se din punctele roșii
de pe frunţile transpirate
turbane albe pe capete măslinii și bărbi stufoase
în dungi gri
draperii lungi dhotis legate în jurul șoldurilor
arăboaicele machiate vorbesc singure
telefonul e prins în hijab
au mâinile libere
duc rânduri de brăţări aurite și poșete de firmă
rusoaicele elegante defilează prin mușuroi
ţin capul sus, naţie triumfătoare,
vânzătoarele poloneze fumează în faţa magazinului
Zemlianika
cu șorţuri verzi și părul oxigenat prins în coadă
o doamnă
un imens turban galben pe cap cu nod pe frunte
gesticulează cu o prietenă cu bucle mari, ireale
perfecţiunea lor de perucă peste câlţii mici și deși
ai scalpului.
evreicele își fixează și ele perucile cu o cordeluţă
pe linia de delimitare
ca să nu le alunece și le prind în cleme
nu au timp să le tot aranjeze, câte doi copii
în cărucioarele-transformer și câte doi-trei de mână,
hasizii din zona de nord au grijă ca buclele de la tâmple
să le fie bine răsucite, chiar le pun pe bigudiuri
pălăriile neboţite și șosetele lungi albe, curate.
moldovencele – mereu grăbite
vorbesc tare pe skype pe messenger în transportul
public
o parte dintre pasageri le înţeleg vorba
asiatice micuţe cu halate albe și bonete apretate sparg
venă după venă
fixează branule în spitale londoneze.
șantierele sunt bucăţi de Românie
tinerii ţării sudează lângă tranșee câte o ţigară
sorb ultima picătură de cafea din paharele de plastic
de la aparat:
„da, mamă, sunt plătit bine
vă trimit bani și pentru acoperiș.
să îi iei medicamente și pempărși tatei
zi-i că nu ne pasă de gura satului.”
e scena unui spectacol nemontat
jucat zi de zi după un scenariu nescris
proiectoarele au fost stinse demult
garderobiera a rămas fără post
actorii au coborât în stradă

▣

Post-URSS

Mă gândeam să pun de motto acestui (con)text ideea lui Cervantes: istoricii mincinoşi să fie căzniţi asemeni falsificatorilor de bani, dar mottoul s-a oferit să fie prelungit chiar la începutul tratării temei, eu, autorul, zicându-mi, dacă ar fi fost cum zice marele spaniol, istoriografia sovietică ar însemna un necrolog în foileton, interminabil. În pofida idiomu-

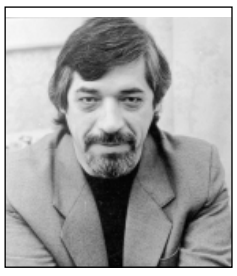

de
Leo Butnaru

lui latin *De mortuis aut bene, aut nihil,* despre istoricii sovietici nu s-ar fi putut spune decât... pe invers, cum procedasera şi ei contra adevărului. Însă veni ziua marii izbăviri: căderea Uniunii Sovietice.

(Aici, îmi permit o paranteză nostalgică, dar mai abitir dramatică despre cum, printre teancuri de lenjerie, mama mare obişnuia să pună „săpunele bune”, „pentru ca hainele să miroase frumos”. Astfel că, printre teancurile comândului, fiica, nepoatele au găsit „săpunele bune” „Palmolive” made in USA 1986... Era anul exploziei de la Cernobîl, din cauza căreia, radiată, s-a isprăvit URSS cea radiată de pe hartă... Agonia comunismului cu sârmă ghimpată la butonieră... Apoi august 1991. Puci. Pre-căderea uniunii sovietice. Interminabil balet *Lacul lebedelor.* Senzaţia că un elefant încearcă să bată din picior ritmul acestei muzici suave.)

Azi, disputele de cândva despre prăbuşirea ultimului imperiu, mai ales al răului, au pierdut din acuitate. La mormântul unui imperiu, ca şi la mormintele nelegiuiţilor, se vorbeşte în şoaptă. La de-canonizare nu se glăsuieşte tare, nici triumfător, nici bocitor. Când un imperiu se duce pe pustie, e turbulenţă în ce are să fie. Şi nu e deloc roz, cu intensitatea în scădere a roşului imperiu, cu sângeria, continua lui abreviere. Şi iată, din trâmbiţata dialectică marxist-leninistă, alias dialectica imperialistă, s-a extras dialectica zisă a cotidianului, una a tranziţiei, una tranzacţională la o societate mai puţin banală, dat fiind că în locul ei se zice că lumea nu a putut isca ceva mai de Doamne ajută, lumea noastră clătinată ca pe o şubredă plută.

Şi parcă nu mai e cale de întoarcere. Ceea ce e bine.

Şi parcă nu mai e cale de înaintare. Ceea ce parcă e rău.

Trecutul – hău. Viitorul – incert. Incert şi din motivul că, imediat după căderea comunismului, când a fost declarată libertatea de conştiinţă, să nu credeţi că au năboit mustrările de conştiinţă, care ar fi fost fireşti.

Şi totuşi, amintirile despre ex-URSS, amintirile din comunism (ca să nu mai vorbim de cele din canibalism...) fac democraţia suportabilă. Chiar dacă în democraţie – vai!, precum în comunism, tâmpiţii au nu doar dreptul de a vota, ci şi dreptul de a conduce.

Ghips

Parc depoetizat, şi el, doar ici-colo câte o mioriţă sau un cerb de ghips, un ciobănel accidentat, cu ghipsul vechi al piciorului pus în ghipsul proaspăt al reparaţiei... (Oh! Îmi amintesc că în lagărul ţărilor socialiste simbolul prieteniei era ferăstrăul sovietic „Drujba”! Şi în România erau *drujbari*... Mai sunt şi azi, numindu-se şi *drujbişti*...)

Altfel spus, ghips care deja de câteva decenii supravieţuieşte colosului cu picioare de argilă, comunismul, de la care încoace ne tot aflăm în tranziţie, cel puţin pe aici, pe la noi. Timp suficient de lung în ineficienţa lui, în care nu se poate să nu se înţeleagă că, în tranziţia de la comunism la capitalism, lupta de clasă devine luptă de casă (de bani). Dar puteam zice şi altfel: odată ce, în comunism, toţi erau egali, reieşea că duşmanul de clasă devenise duşmanul de casă. Zicem şi aşa, chiar dacă, se dovedeşte, nici clasele – ţărani, boieri, capitalişti, nomenclaturişti, kgb-işti etc. – nu sunt nicidecum eterne. Dovada? – clasa noastră 1 A. Şi celelalte clase de după ea, în care, periodic, se întâmpla să fiu eminent, până în momentul în care constatam că nici duşmanul din clase şcolare nu doarme, din eminent fiind uşor declasat în catalogul clasei în care mă aflam. „Duşman” de care am scăpat doar când, absolvent eminent, am fost... de-clasat definitiv. Expulzat, cu atestat la mână, din clasele şcolii. Astăzi, aducându-mi aminte cataloagele claselor noastre, înţeleg că nici chiar Moartea nu ne poate învăţa nimic: deja, de cum intră ea în clasele noastre de cândva, mai mulţi colegi nu mai sunt pe pământ, ci în el. (Sau, poate, cine ştie, şi în cazul ei ar exista învăţământul la distanţă...) Iar noi am fost trei clase paralele. Şi te îngrozeşti când te gândeşti unde se poate ajunge cu dezastrul crizei demografice, dezastrul natalităţii... Doamne fereşte, se poate ajunge până la, pur şi simplu, citirea listei populaţiei rămase în ţară ca pe strigarea catalogului în clasă...

Astea şi, din păcate, altele reîntorcându-mă cu gândul la ghipsul de la începutul acestui discurs (ce s-ar putea încheia cu presupunerea că, uneori, în ghips e până şi mâna destinului...). Ghipsul pseudostatuilor calice, care ne aminteşte, sinistru, de Uniunea Sovietică atât de „generoasă”, încât a tot ajutat economiceşte ţările slab dezvoltate, până a ocupat locul întâi printre ele. Îmi aminteşte de URSS, ce era o bombă cu ceas (orologiul Kremlinului). De tic-ta(n)cul sovietic.

(Apropo: neputându-se evada din uniunea sovietică, aveam visuri mari, dar şi unul mai mic, mic de tot: să ajung cât mai aproape de hotarele Elveţiei şi să aud cum dincolo de el ticăiesc celebrele ornice. Alteori, se întâmpla să visez să am parte măcar de nişte emi-raite prin Emirate, însă anemica putere sovietică mă izbea din nou de cortina de fier, de realitate. Şi mi se părea ciudat că, înaintea unui nou start, cosmonautul sovietic, care zbura a treia oară în spaţiu, în ancheta personală, la punctul „călătorii peste hotare”, scria: „Nu am avut”...

În tinereţe, orice am fi visat, ne-am fi imaginat – grandios, misterios, de folos, parcă, – ieşea că eram acaparaţi de o imaginaţie antisovietică. Poate din acest considerent nu mi se pare straniu să rămâi un antisovietic chiar şi după ce URSS şi-a dat obştescul sfârşit.

Dar, din păcate, aproape ca în... irealitate, în pieptul unora încă nu s-a potolit pasiUniunea sovietică...)

Ghipsul din parc aminteşte de ideologia ce voia să te facă orice altceva, numai să nu fii tu însuţi. De istoria isterică a războiului rece înmulţită de sovietici cu zece. Războiul rece, care era un fel de frigider politic. Iar când a fost lăsat mult timp cu uşa deschisă, unele produse din el s-au alterat. Inclusiv, uniunea sovietică.

În războiul rece (pe durata lui, mulţi au rămas invalizi mentali), fosta Uniune Sovietică le făcea din pumn „prietenilor” şi pretinşilor săi inamici. Azi, Rusia, succesoarea URSS, face din deget cetăţenilor săi. Estimp, lupta pentru pace a Kremlinului continuă, încă de pe când sovieticii îi propuseseră lumii să facă din paloş fier de plug, încât, de atâta arat, URSS a decedat, iar succesoarea ei, cu veche ipocrizie, îi propune lumii să facă din automatul kalaşnikov automat de cafea, încât te întrebi: de unde, bre, atâta cafea în lumea atât de kalaşni*KOVID*zată?!

P.S. Proletari din toate ţările, cine dintre domniile voastre, tovarăşi, ar fi marele artist care ar putea reda mai plastic, ca un tic, ca un tic, ca un tic! incredibilul sentiment: a supravieţui uniunii sovietice?!

▣

Revista revistelor

„Sud-Est cultural”, nr. 2/2020

Marcel Gherman, noul redactor-şef, îşi propune să continue linia directoare a revistei *Sud-Est cultural* – artă, cultură şi civilizaţie –, dar tinde să lărgească estuarul tematic spre lumea digitalului şi artele muzicale. În această strategie mizează pe autori consacraţi şi pe atragerea unor colaboratori tineri, veniţi din alte sfere ale artelor şi din mass-media. După cum o şi demonstrează acest nr. 2.

Eugen Lungu publică un amplu portret cultural-psihologic: *Indezirabilul Kogălniceanu* – text ce prefaţează o viitoare ediţie de *Opere* la Editura Ştiinţa. Eseul lui Mircea V. Ciobanu, *Singularitatea scriitorului şi singurătatea cititorului*, vine cu disocieri de mare subtilitate: „E o mare diferenţă între lectura intimă şi lecturile publice. Sunt două genuri distincte. (...) În primul caz, oricât de interesant anturajul, „acţiunea” tabloului, intriga lui e în cartea pe care o ţine în mână personajul. Poza lui, privirea, expresia feţei, concentrarea şi alte detalii care îi trădează starea – toate îşi proiectează forţa de iradiere intelectuală şi estetică în interiorul cărţii, care e o fereastră spre lumile miraculoase pe care le reprezintă. În al doilea caz însă, tablo-

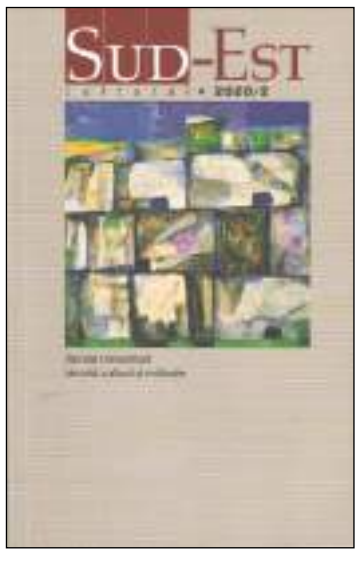

ul reprezintă o „scenă”, o secvenţă teatrală...”

Un şir de „Crâmpeie” dintr-un inedit jurnal de amintiri, semnat de nonagenarul Alexandru Donos – un veteran al presei basarabene, fost secretar de redacţie la săptămânalul *Literatura şi Arta* – evocă, în mărturii preţioase, lupta pentru limba română şi grafia latină din perioada Gorbaciov şi din anii ’90.

O „achiziţie” valoroasă pentru revistă este poeta şi prozatoarea Moni Stănilă, care aduce autori interesanţi. Între aceştia: Bogdan-Alexandru Stănescu, prozator, eseist şi traducător bine cunoscut de la Bucureşti, care propune definiţii inspirate pentru diverse cuvinte comune. Poezie de Iulia Iaroslavschi, o tânără lansată de cenaclul „Republica”, condus de Moni Stănilă şi Alexandru Vakulovski. Oxana Gherman este prezentă cu versuri şi cu un text de analiză literară.

„Dintr-o nouă carte de leologisme”, de Leo Butnaru, publicate în acest număr, spicuim câteva: „Statul te poate lipsi de orice, numai nu şi de simţul umorului”, „Pentru ca să nu ai păreri de rău, iubeşte-ţi aproapele precum te iubeşte el pe tine”, „Dacă şi oile sunt întregi şi lupul sătul, vedeţi dacă ciobanul mai e în viaţă”, „Când se va curma, brusc, Facebook-ul în lumea întreagă, să ştiţi că atunci vine sfârşitul lumii!”, „În patul lui Procust să te urci cu eventualele proteze la îndemână”, „Dacă bumerangul ar gândi, nu ar mai reveni”, „Ecranul televizorului? Folosit pentru a închide fereastra spre lume.”...

Rodica Gotca scrie despre poezia lui Claudiu Komartin. Pictorul Andrei Sârbu este evocat de Tudor Braga şi Mihai Kiosev. „Colacii – propagandă sau naţionalism?” – fragment din volumul în curs de apariţie *Scriitorii când nu scriu...*, de Mihai Ştefan Poiată, o ediţie cuprinzând fotografii din bogata colecţie a regretatului artist-fotograf Nicolae Răileanu, parte din ele publicate şi în acest număr al revistei *Sud-Est Cultural.*

Adrian Beldiman, un tânăr compozitor şi muzicolog de la Chişinău, inaugurează rubrica „Portrete de muzicieni” cu însemnări despre Serghei Rahmaninov. Marcel Gherman semnează un substanţial eseu „Mutaţiile literaturii în era digitală”. Proză scurtă de Fernando Díaz-Plaja – traducere din spaniolă: Valentina Buzilă.

Vasile GÂRNEŢ

▣

Val Butnaru și manuscrisele care nu ard

Val Butnaru are o relație specială cu Vlad Plahotniuc. O luptă căreia i-a dedicat toate forțele și mijloacele: Jurnal de Chișinău, Jurnal.md, Jurnal FM, Jurnal TV (cu emisiunea pe care a moderat-o personal de ani buni, „Cabinetul din umbră”). Consecința directă a acestui război personal a fost eliminarea din politică a oponentului său, care a luat calea pribegiei. După ce

de

Mircea V. Ciobanu

l-a asasinat politic, Val Butnaru își mai omoară încă o dată zeul (malefic) învins, de data asta zâmbind, într-o comedie literară. Într-un roman picaresc, în care naratoarea (sic!), un reprezentant al claselor de condiție socială modestă, relatează despre întâmplări mai mult comice/amuzante decât dramatice. Explicându-și intenția, autorul romanului contura două linii de subiect: „Prima e despre niște personaje antrenate în căutarea unui roman pierdut, ceea ce, de fapt, constituie o metaforă. A doua e despre viața acestor personaje sub regimul Plahotniuc, ceea ce, de fapt, constituie o realitate.”

Val Butnaru atacă cetățile tot mai ruinate, dar cu arhitectură tot mai sofisticată, ale romanului cu aceeași îndârjire cu care acum câteva decenii ataca podiumurile teatrului. Cu aere de cunoscător al tehnicilor, procedeelor, teoriilor și practicilor (ca orice optzecist-postmodernist, înainte de a scrie, Val citește cărți, multe cărți), romancierul exersează deopotrivă stiluri și construcții morfologice fundamentale, într-un discurs patetic și ironic, sarcastic-publicistic și ludic-narativ, dramatic și epic, povestind și analizându-și în același limbaj discursul.

Povestea din primul roman al dilogiei „Manuscrisul lui Zograf”, intitulat *Soția lui Faust*, începe cu anunțarea morții lui Modest, un personaj obscur care ține în mâini tot orașul, la cheremul lui fiind procuratura și poliția, politicienii, jurnaliștii și oamenii de creație. Puțini sunt acei care se încumetă să i se opună (ori, cel puțin, să nu i se supună). Un mafiot clasic, fără surprize (digresiunile de ordin sentimental sunt din aceeași casetă a mafiei, așa cum o cunoaștem din filmele lui Coppola). Printre opozanți e și scriitoarea Margot, soția pictorului Faust, învinuită de asasinarea mafiotului, medicul Dadiani, dar și unii prieteni ai lor. Tabăra lui Modest o reprezintă procurorul orașului Arhize, apoi o slugă devotată tuturor regimurilor, Fabian Coruna, directorul teatrului „Mașina dramatică”; docili îi sunt scriitorul nomenclaturist Varlaam (un remarcabil supraviețuitor al timpurilor, prosperând sub toate regimurile), dar și Faust (care a semnat cu acest Mefistofel un pact de vindere a sufletului). Viața sub Plahotniuc (pardon, Modest) e contrapunctată de căutarea unui manuscris pierdut, un roman scris de Armand Zograf, un tânăr și talentat scriitor, mort în detenția comunistă la un an de la ocuparea Basarabiei de către armata roșie. Manuscrisul arde și reînvie din cenușă, se pierde și se regăsește fără a fi cel adevărat, unii ar da o avere pentru el (la noi? pentru un manuscris?!) și nimeni dintre posesorii lui nu se dumerește să facă, elementar, o copie după el, de vreme ce nu mai suntem pe vremea lui Ovidiu sau Bulgakov.

Numele, observăm (acestora li se adaugă altele, de aceeași rezonanță mitică: Isolda, Ivona, fratele geamăn al lui Modest este Hector, iar pe tatăl lui Faust îl cheamă... Günter Grass!), sunt dintr-o [altă] lume, poetică și teatrală. Niște măști. Margo (Margareta) și Faust, d.e., chiar imită povestea lui Faust din Goethe și Berlioz. Tema despre vinderea sufletului trece ca un fir roșu prin toată istoria. Romanul este, în acest sens, unul tezist, cu un demers mai curând publicistic, fără surprize: oamenii din oraș se împart în cei care îl slujesc pe Modest, care i se supun fără crâcnire și cei care (încă) nu. Lipsind o opoziție militantă propriu-zisă, singura cale de a-l înlătura este asasinatul (după cum vom vedea, cu participarea oamenilor devotați lui, ai adepților săi, a celor care fie că vor să-i ia locul). Dar nu ar fi el Val B. dacă ar povesti, simplu, o istorie banală despre putere, despre supunere și nesupunere. Dintre cele trei motive care îl fac pe om să scrie (bani, orgoliu auctorial și dorința de a se juca cu forme artistice), Val se pare că e motivat mai mult de ultimul. Îi place să inventeze. Ziare, televiziuni, teatru, romane.

Volumul e (și) un fel de „roman al romanelor” (titlul dilogiei cam încolo înclină și el). E un roman polițist, cu dublă intrigă: ancheta unui omor și căutarea unui manuscris. E (și) un roman al creației: personajele sunt dintr-o lume a literaturii, artei plastice și a teatrului, istoria reală lăsându-i reci (până și povestea cu Modest îi atinge doar atât cât acesta se bagă în lumea artiștilor, în rest povestea lui nu-i interesează). Eroii discută despre literatură și stil, despre artist și posibilitățile lui de afirmare, despre rostul artei. Avem, pe o porțiune, o poveste a manuscriselor arse sau dispărute, de la Ovidiu la Gogol, Kafka și Bulgakov. Este și un metaroman, pornind de la exercițiul facerii prezentului opus și de la fragmentele în ramă din romanul lui Margot, la analize ale romanelor lui Dostoievski sau la descrierea strategiilor românești ale lui Llosa, Bulgakov sau Thomas Mann. Pe o porțiune (dar cu proiecție pe tot romanul), istoria e ruptă din filmele indiene, cu gemenii și substituirea lor (un fel de procedeu teatral *qui-pro-quo*, aplicat pentru roman).

Speriat de abundența discursului ca scop în sine, a discursului care se admiră pe sine, a „analizei discursului” pe parcursul rostirii (și de responsabilitățile care îi revin, ca un bumerang), autorul s-a grăbit să paseze responsabilitatea (inclusiv, pentru aproximațiile expresivității, care mai scapă de sub control, în jocul exuberant al stilizărilor excesive) pe un „narator-personaj”, care ar fi, de fapt, o „naratoare”, implicată în istorie, nu doar în istorisire. Toate bune până aici, mai ales că naratoarea își face pe parcurs nu doar „analiza discursului/stilului”, ci și analiza derapajelor proprii („intenționate”, desigur). Consecutiv, limbajul/stilul romanului nu e (nici el) unitar. Narațiunea ar fi povestea unui personaj (care își ironizează limbajul, imperfect/infect, eroina făcând ucenicie narativă la un alt personaj: Margot). Dar această construcție se clatină și chiar se dărâmă în foarte scurt timp, „discursul autenticist” al personajului cedând foarte repede poveștii relatate de un narator tradițional, omniscient. Dominând o lume în care casele nu au acoperiș, acest Dumnezeu al relatării vede nu doar tot ce se întâmplă cu toate personajele (fără să fie prezent acolo), ci le conspectează punctual mișcările, spusele și... gândurile.

O excepție fericită (în legătură cu stilul) este inserarea, ca niște povești în ramă, a unor secvențe din romanul pe care îl scria Margot. O lucrare nu doar „cu stil”, ci și stilată, secvențele reproducând un fel de a povesti fără semne de punctuație (și fără majuscule), cu excepția unor virgule, urmare a unei probleme psihice pentru care eroina fusese internată la spital. Sunt singurele fragmente (marcate cu *italice*) care își păstrează unitatea stilului. În rest, pamfletul și notele ironice alternează cu publicistica patetică, uneori naratorul și personajele vorbind cu lozinci și adevăruri absolute. Amuză faptul că lecțiile de etică înaltă („toată lumea are nevoie de bani, dar nu toți se vând”) ni le ține un personaj ca Modest, iar pe contrasens, Margo i se confesează (tocmai lui, personajului detestat) în termeni la fel de patetici de ce nu îl poate părăsi pe nefericitul (și ne-talentatul) artist Faust.

Discursul e în general unul umoristic, sarcastic, personajele sunt caricaturale. Literatură pură. Presupun că Val Butnaru scrie cu asistenți (există categoria asta de artiști care preferă lume în preajmă, atunci când ei creează). Mi se pare că romancierul nostru le citește prietenilor fragmente de roman, amuzându-se împreună. Asta îmi amintește de scriitura lui Ilf și Petrov: „Și fiindcă Faust nu se mișca din loc, urmărind contrariat mișcarea stelelor și, implicit, a *cerului mânjit*, Isolda l-a îmbrâncit violent de pe taburetul pe care ședea, a cuprins șevaletul cu brațele ei puternice, două, dar cu o forță cât opt, de parcă ar fi fost o caracatiță cu câteva tentacule amputate, și l-a târât pe palier, aruncându-l jos, pe scări. Faust a stors din piept un sunet delicat de protest, dar Isolda nu i-a acordat nicio atenție. După șevalet, același traseu l-au urmat tablourile și pânzele stocate pe pervaz și de-a lungul unui perete. [...]

Val Butnaru atacă cetățile tot mai ruinate, dar cu arhitectură tot mai sofisticată, ale romanului cu aceeași îndârjire cu care acum câteva decenii ataca podiumurile teatrului

Dar v-am plătit pentru o lună înainte! a reușit să strige Margot disperată, văzând cum se îngustează crăpătura ușii ca un minulescian rondel de adio.” Sau, ceva mai încolo: „Într-o larmă neostoită, cu un incurabil viciu cardiac, Spitalul Salvării își trăia cu demnitate clipa cea repede agonizând în fața morții eterne.”

Am văzut jocul de-a numele exotice, care inundă romanul. Tot atât de dense sunt referințele culturale (Val Butnaru este un postmodernist incurabil). Un personaj trimite la o stare sugerată de *Visul unei nopți de vară*; altul „și-a dat seama că se află încă sub impresia pieselor lui Cehov și că-l imitase pe Trigorin când acela a văzut pe cer plutind un nor care semăna cu un pian”; o eroină îi reproșează „decadența” pictorului Faust cu o parafrază din *Epigonii* lui Eminescu: „*mânjești cerul cu stele*, crezându-te mare artist?”; pe cineva îl deranjează „povestea asta cu *Dafnis și Cloe* la scară locală”; într-un moment, în jur domnea „o armonie mirifică, aproape ca între personajele pozitive ale lui Charles Dickens”; vorba despre „iubesc trădarea, urăsc trădătorii” circulă, în căutarea primului care a rostit-o, de la Caragiale la Iulius Cezar (via Plutarh și invocând personaje și situații similare din istorie: Brutus, Ieremia Golia, Sfântul Petru, țăranii români trădându-i pe Horia, Cloșca și Crișan); nu sunt uitate, desigur, personajele faustice: Faust, Mefisto, Woland al lui Bulgakov, *Demonii* lui Dostoievski (plus Ivan Karamazov); un personaj (cult!), într-un moment, îi pune alături pe doi scriitori care nu au în comun nimic decât... un fel de paronimie populară: „Te crezi Flaubert? Sau celălalt – Baudelaire?”; apoi, ca ilustrate într-o carte cu poze, se perindă Freud, Mozart, Gaudi (și, previzibil, „Sagrada Familia”), Hemingway, Omar Khayyam, Dinicu Golescu, Budai Deleanu, Eminescu și Macedonski, Marin Preda și Eugen Barbu...; dar și citate directe: „Domnule căpitan, dați-mi voie să râd! – cum zicea un personaj din *Cântăreața cheală*” sau: „Așa ceva e acceptabil doar în *Godfather* a lui Coppola”; descoperind că scriitorul Varlaam a trăit o sută de ani, un personaj exclamă: „Un veac de singurătate!”.

Finalul, cinematografic, reprezentând mormântul mafiotului, e genial: „O stâncă impresionantă de granit lucios trona deasupra mormântului. Fără să vreau, am aruncat o privire mai atentă. Blocul negru de piatră, șlefuit impecabil, emana o energie hipnotică, neînțeleasă. Pe întreaga lui suprafață nu era trecut nici anul nașterii, nici cel al morții. Nici epitaf. Nici poză. Nimic. Ca un etern *memento mori*, dăltuit și poleit cu aur, un singur cuvânt ardea necontenit, plasat exact pe centru:

MODEST”.

P.S. Revenind la realitatea de dincoace de copertele romanului, locul lui Plahotniuc l-a luat nu procurorul, ci chiar președintele, unul dintre aliații din umbră, apoi „oponent” al capului mafiei moldovenești. Doar că acest personaj, se pare, îl deranjează mai puțin pe Val Butnaru, jurnalistul și scriitorul, deopotrivă. Deși, cine știe, urmează partea a doua a dilogiei...

---

* Val Butnaru, ***Manuscrisul lui Zograf*** (dilogie), partea I, *Soția lui Faust*, Prut internațional, 2020, 228 p.

▣

Lucreția Bârlădeanu

Turnul de Fildeș

A început să-l construiască – încet și migălos – încă din copilărie. De atunci, din serile lungi de iarnă, când se depărta de frații și surorile lui și sta cu năsucul lipit de fereastră, privind zbenguiala fulgilor de nea și umbrele enigmatice pe care le țesea luna pe fața înzăpezită a pământului, sensibilitatea lui lucra deja la el. Când îl lua maică-sa în brațe, abia adormit, ca să-l culce pe lejanca caldă, Turnul începea, ușor, să prindă, în visul său, contur. Înălțat pe o stâncă deasupra apei, suplu și solitar, era fata morgana care-l obseda și la care tindea să ajungă.

Cu timpul, se vedea locatarul lui. Unicul. Nu se plictisea, căci, la lumina molcomă a focului care-i ardea în imaginație, se conturau fantasme și iluzii ce-l fascinau. Se aflau acolo, ascunse discret prin unghere, și personajele din poveștile pe care i le spunea tatăl său, și cele pe care, de la o vreme, le căuta să le citească singur. Uneori, le și desena. Mai ales îl captiva povestea despre Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte. Recitită fără număr, ajunsese să o cunoască pe de rost. Dar revenind, găsea câte un detaliu ce-i scăpase anterior și care, la o nouă lectură, i se părea relevant. De atunci probabil, din timpurile celea îndepărtate, detaliile, în aparență nesemnificative, aveau să devină o obsesie a sa.

De regulă, se izola în Turnul său imaginar cu o carte de poezie, cu creioane colorate și cu suluri de hârtie pe care desena umbra viselor sale.

De la o vreme însă, i se păru că s-ar mai fi putut găsi acolo loc pentru încă o persoană – Vecinica lui. Era ea oare dispusă să-l urmeze în această aventură? Îi era dragă de când se ținea minte. Cu bucle crețe și blonde, pusă mereu pe șotii, era tocmai opusul lui. O aștepta să intre pe poarta lor, dezinvoltă și plină de voie bună, fiind gata să o urmeze, ca o umbră, oriunde și-ar fi propus ea să ajungă. O privea cu frică și admirație cum se urca sprinten și se dădea în scrânciob, sărind peste grindiș, când pe el îl apuca amețeala doar privind-o. Atunci, intuindu-i frustrarea, ea îl consola:

– Lasă, stai acolo liniștit. Tu ești mai mic cu un an decât mine și ai putea să cazi. Te urci când mai crești. Atunci ai să poți, o să vezi.

Dar la un an după, tot în perioada sărbătorilor de Paști, când scrânciobul devenea din nou atracția copiilor din sat, el rămânea tot jos, iar ea avea să-i îndruge același refren jenant pentru el.

Trăia însă clipe de satisfacție, când orgoliul îi era măgulit. Se simțea tare mândru când ea venea să-l ceară de la maică-sa ca să o însoțească la pârâul lui Ciocan, să se scalde împreună. Chiar dacă acolo ea se hârjonea cu alți copii și uita cu desăvârșire de dânsul, el, așezat pe-o piatră din preajmă, privea cum se zbenguiau norii pe cerul albastru, așteptând cuminte să se lase amurgul, știind că atunci aveau să se întoarcă acasă în doi. Nu era el cavalerul ei?

Crescând, începu a se simți cam stingherit de prietenia lor. Prinse de seamă că ea trăia într-o casă mai mare și mult mai frumoasă decât a lor, că avea o cameră doar a ei. Odată intrase și el acolo. Ce-i drept, nu pentru mult timp. Îi adusese, ea fiind răcită, o ulcică de lapte, proaspăt muls de la vaca lor, căci părinții Evelinei nu țineau animale pe lângă casă, ci doar păsări.

Ea stătea întinsă în pat. Mobila elegantă, draperiile bleu-marin plușate, covoarele de pe jos, cearșafurile de un alb imaculat, întreg anturajul îl blocaseră. La ei acasă nu se purta așa ceva.

Nu îndrăzni să se apropie și rămase la prag, în picioare. Acolo îl găsi mama ei când veni cu o fructieră din sticlă, plină cu mere rumene, îndemnându-l să ia din ele.

Vasul cu mere i se păru atât de frumos, că nu putu să întindă mâna, chiar dacă îi lăsa gura apă. Era gata să jure că nu văzuse și nu mâncase niciodată asemenea fructe. Cele pe care le rupea el direct din copac sau le lua de-acasă dintr-o strachină mare, de cele mai multe ori cu smalțul sărit, erau, bineînțeles, gustoase. Merele din fructiera din casa Evelinei erau însă atât de frumoase, că era păcat să le ronțăi. Pur și simplu nu ar fi cutezat. Ar fi vrut să le deseneze. Dar nu avea la îndemână creioane și nici hârtie. Așa că schiță un refuz printr-o înclinare de cap și ieși din casă, păstrând în memorie imaginea merelor ce-l copleșise, dar și regretul că nu a îndrăznit să le atingă măcar.

După această întâmplare, începu s-o evite. Fata nu păru nici mirată, nici afectată. Își găsi repede alte preocupări, iar drumul spre casa lui era ca și uitat. El suferea în taină, izolându-se mai des în Turnul lui. Mai târziu, când a trebuit să meargă la studii, a ales orașul în care învăța și ea. Fără un scop precis. Îi plăcea să se știe în vecinătatea ei, chiar dacă drumurile lor nu se întretăiau decât foarte rar și nu-și prea spuneau nimic important nici atunci. O fată blondă însă devenise centrul universului său și popula insistent pânzele pe care le picta. O furase, așadar, fără să-i ceară permisiunea, în Turnul lui de Fildeș, căci acolo, mai mult decât printre oameni, el se simțea în apele sale, reușind să picteze și să fie împăcat cu sine.

Ajungea, uneori, și la el zgomotul străzii. Câteodată, acesta devenea chiar asurzitor. Căci, în societate se derulau pe parcursul anilor evenimente importante: cădeau ideologii vechi și se instaurau altele noi, se modificau hotarele unor țări, altele dispăreau cu totul din istorie, câte una se năștea, alta trăgea să moară. Se schimbau și valorile. Unor monștri sacri li se demolau statuile, alții așteptau nerăbdători să urce pe socluri. Semenii lui se încăpățânau să revendice denumirea corectă pentru limba lor maternă, care de decenii bune fusese înghemuită într-un alt veșmânt decât cel care-i era firesc. Le înțelegea demersul, dar nu voia să se implice. La ce bun? Era sigur că aveau să se descurce și fără el, nu?

Când însă, de la un timp, începu să-i țiuie în urechi, s-a alarmat. Era bolnav? Își aruncă atunci câteva haine în rucsac, își luă șevaletul și plecă acasă, la țară. Spera să se întărească, să-și încarce bateriile. Satul își căuta molcom de grijile sale. I se păru însă mai trist, mai îmbătrânit. Se bucură auzind într-o zi voci de copii la poarta lor.

– Sunt copiii Evelinei. Stau vara aici, că le prieste mai bine decât la oraș, îl dumeri maică-sa.

El își plecă privirea și-și căută refugiu din nou în Turn ca într-un uter matern, continuând să trăiască sub vraja culorilor. Ca să nu fie deranjat, închidea geamurile, trăgea storurile și asculta Chopin. Atmosfera aceasta i se părea benefică pentru a se detașa de cotidian și a picta, lăsându-se purtat de imaginație într-o lume paralelă.

Efortul, în cele din urmă, îi fu răsplătit, căci deveni un pictor cu renume. La rarele expoziții pe care accepta să le organizeze, mai ales la insistența puținilor prieteni pe care-i avea, era adulat. Pentru el, acesta era semnul, în primul rând, că nu-și greșise vocația. Dar în anii din urmă constata că, odată evenimentul consumat, o angoasă inexplicabilă venea să-i soarbă, ca o gaură neagră, inima. Era oare incertitudinea că ceea ce picta era cu adevărat valoros ori își juca cartea un acut sentiment al deșertăciunii acestei lumi, care-și concentra esența amară în ființa lui? Parcă nu s-ar fi cuvenit – își zicea. Căci, la Judecata de Apoi, eventual dacă aceasta ar exista, avea cu ce se apăra. Chiar dacă alții își măsurau și justificau anii prin copiii pe care-i creșteau, el și-i socotea după ciclurile tematice ale tablourilor pe care le pictase: Cosmogonie, Spații glaciale, Tristețe, Imperiul Umbrelor... Nu era suficient?

* * *

Într-o seară de august, întârziase mai mult ca de obicei la atelier. Când ajunse la ușa blocului său și încercă să o deschidă, avu neplăcuta surpriză să constate că bipul se demagnetizase. Privi în jur. Nu văzu țipenie de om. Era foarte obosit și ar fi vrut să se odihnească. S-a așezat pe o bancă din preajmă, în speranța că ar putea veni totuși cineva și ar fi intrat împreună. Aștepta vreun sfert de ceas. În zadar.

Altă soluție nu era? Desigur că ar fi putut forma numărul unui apartament, oarecare, rugând să i se deschidă. Dar nu era genul lui. Nu-i plăcea să deranjeze pe nimeni. Și nici nu accepta să rămână cuiva dator. Nici cu o centimă, nici cu-n bănuț. Dependența de cineva l-ar fi obligat la o relație. El nu era dispus să cultive niciuna. De nici un fel. Asta îl făcea să treacă pe altă parte a străzii când vedea pe cineva cunoscut și s-ar fi simțit obligat să-l salute și să-i strângă mâna. Era mai simplu, în opinia lui, să-l evite. Astfel, își dădu seama că nici nu prea comunicase cu cineva de la scara blocului.

De fapt, dacă sta să-și amintească bine, acum un an, atunci când mersese la editura care-i pregătea Albumul său de pictură pentru tipar, o doamnă, fața căreia i se păru cunoscută, i-a fost prezentată drept redactorul cărții. Zâmbindu-i, aceasta îi spuse:

– Sunt vecina dumneavoastră de scară. Locuiesc la etajul 7. Onorată să vă cunosc. Vă admir mult pictura.

Atunci își plecă privirea și rosti un mulțumesc grăbit, căci îl derutau complimentele. Mai ales când acestea veneau din partea unei femei. Și, ca în cazul de față, când aceasta mai era și una drăguță. Acum, că se făcuse târziu și șansele de a intra în casă erau tot mai mici, socoti în minte care ar fi fost numărul apartamentului pe care l-ar fi putut forma la interfon, ca s-o roage pe doamna redactor să-i deschidă. Nu-i știa, bineînțeles numele. Oare de ce nu l-a memorat? De fapt, nu-i plăcea să-și umple mintea cu lucruri inutile. Își amintea de multe poeme, putea reproduce scene intacte, conservate în mintea lui încă din anii copilăriei, ar fi recompus exact imaginea cromatică a vreunui asfințit de soare de mult apus, dar la cifre și la nume nu avea memorie.

Până la urmă, socotind, găsi: 72 părea a fi numărul pe care se hotărî, în sfârșit, să îl formeze.

– Și dacă doamna redactor nu locuia singură? – îi trecu prin minte. Nimic grav – se consolă. Doar nu-i cerea să-l primească să doarmă la ea. Se va prezenta, îi va cere politicos scuze și va ruga să i se deschidă.

După ceva timp, o voce de femeie îi răspunse. Un sentiment puternic de jenă îl făcu să transpire brusc, când își spunea automat păsul. Apoi, văzându-se ajuns, în sfârșit, acasă, trase ușa după el și respiră ușurat.

A doua zi dimineață, ca să se revanșeze în fața celei pe care o deranjase și ca să scape de sentimentul de a fi dator, înarmat cu un tort de ciocolată în mână, sună la ușa doamnei.

Când i se deschise, i-l înmână rapid, scuzându-se din nou pentru disconfortul din ajun și, fără a ține cont de privirea ei mirată, în care se zbenguiau luminițe vesele, plecă precipitat.

Răsuflă ușurat; răsplătise gestul de bunăvoință. Acum, nu mai datora nimănui nimic. Se putea întoarce, liniștit, la viața lui de odinioară.

Doar că seara fu surprins auzind sunându-se la ușa sa. Când deschise, o descoperi pe doamna de la 7 zâmbind larg și ținând în mâini un bol de sticlă plin cu mere rumene și frumoase.

Ochii ei emanau irezistibile fascicule verzi-albăstrii:

- Le-am cules azi de la vila din Dumbrava. Priviți, au mai păstrat încă o brumă ușoară de prospețime. Mi-ar face plăcere să le gustați. Ori poate să le și pictați. Rămâne la discreția dumneavoastră.

O privi câteva clipe descumpănit.

Iar când se hotărî să ia bolul cu mere și mâinile lor s-au atins din întâmplare, un curent puternic ca un fulger luminos îi pătrunse ființa și auzi un vuiet surd și eliberator în el – Turnul de Fildeș începu să se fisureze.

▣

Le propunem cititorilor revistei *Contrafort* un dialog sau un mini-colocviu despre studierea şi predarea literaturii, „portretul-robot” şi provocările intelectualului umanist în formare, literatura română contemporană de pe ambele maluri ale Prutului, dar şi despre criza pandemică, reacţiile de actualitate împotriva rasismului şi dezbaterile pe marginea corectitudinii politice şi nu doar. Răspund la întrebări şi vorbesc din experienţa lor doi tineri basarabeni care au absolvit Facultatea de Litere a Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj, unde, în prezent, în calitate de doctoranzi, coordonează seminare.

Maria Fărîmă (n.1995) este redactor-şef adjunct al Revistei *Echinox*, a publicat cronici, articole şi recenzii în *Echinox*, *Revista Transilvania*, *Caietele Echinox*, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory, Journal for the Study of Religions and Ideologies*, *Steaua*, precum şi un studiu în *Zoe, fii bărbată!,* volum colectiv coordonat de Mihaela Ursa şi îngrijit de Adrian Tătăran şi Alexandra Turcu (Paralela 45, 2019).

Constantin Tonu (n.1995) a publicat articole, cronici şi recenzii în revistele *Steaua, Contemporanul, Nord Literar, Contrafort, Transilvania, Ekphrasis, Caietele Echinox* şi *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*. Este autorul cărţii *Deşertul în literatură* (Limes, 2019), distinsă cu Premiul pentru debut al Bibliotecii Municipale B.P. Hasdeu din Chişinău şi Premiul pentru debut „Marian Papahagi” al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România. *(Vasile Gribincea)*

Intelectualul umanist: trasee formative, preocupări culturale, angoase existenţiale

Vasile Gribincea, Maria Fărîmă, Constantin Tonu

I.

„Marea revelaţie a anilor de facultate a fost faptul că am întâlnit profesori fascinanţi, pasionaţi de ceea ce predau”

Vasile Gribincea: *Ce aşteptări aveaţi când aţi plecat la facultate şi în ce măsură experienţa voastră le-a împlinit? Aţi avea să ne împărtăşiţi revelaţii şi deziluzii după anii de licenţă şi masterat?*

Maria Fărîmă: De fapt, când eram mică visam să studiez geografie sau arheologie, însă circumstanţele au fost de aşa natură încât interesele mele au migrat spre literatură şi primele două au rămas în plan secund. Astfel, am optat spre un alt fel de geografie, una culturală, foarte diversă şi ofertantă. Nu am avut dileme cu privire la ce facultate să aleg. Nici nu am fost influenţată de opiniile altora – în mare, pragmatice –, fiindcă întotdeauna am ştiut intuitiv că vreau să rămân în zona ştiinţelor umaniste. Eu cred că o mare parte dintre noi au o intuiţie şi o sensibilitate pentru un anumit domeniu, de aceea ar trebui să mizeze pe această afinitate şi să-şi joace cartea. Eu am ştiut că vreau să fac literatură universală, de aceea am ales catedra de literatură comparată de la Cluj după ce am analizat posibilităţile şi am auzit doar lucruri bune despre profesorii şi cursurile pe care le ţin. Lucrurile s-au adeverit. Nu am venit cu aşteptări la Cluj. Chiar deloc. Şi a fost foarte bine. Literatura comparată este un domeniu interdisciplinar, unde nu studiezi doar literatură, ci şi elemente din artele vizuale, cinematografie, muzică, istorie, sociologie, psihanaliză, politică, psihologie, sub lumina ultimelor teorii, apariţii editoriale şi instrumente de cercetare. Intersecţia acestor zone îţi oferă o imagine de ansamblu mult mai ordonată, mai coerentă şi te provoacă să înţelegi că există o multitudine de perspective de care este bine să te apropii cu un ochi critic. Datorită lecturilor şi dezbaterilor de la cursuri şi seminare, mi-am dezvoltat aceste lentile critice şi am învăţat să nu iau niciodată lucrurile de-a gata. A fost frumos că în toţi aceşti ani am avut parte de profesori cu interese diverse, de multe ori excentrice, şi cumva, la cursuri, întotdeauna au existat mici revelaţii. Şi un aspect la fel de important e faptul că în grupa mea am fost colegi cu interese de cercetare diverse, actuale şi am polemizat întotdeauna într-un mod constructiv. Hai să dezvălui şi un secret. În primii ani, am avut un grup pe care l-am numit *Hybris*. Acum îmi vine să râd. Ba mai mult, devin şi nostalgică, fiindcă nu mai umblăm prin anticariate, iar o parte dintre colegi au plecat din Cluj. Bineînţeles că vin şi deziluziile. În cazul meu, simt o mare dezamăgire în ceea ce priveşte angajarea pe piaţa muncii. Majoritatea dintre noi suntem nevoiţi să ne reprofilăm ca să ne întreţinem. Şi e foarte frustrant. Cred că e o problemă de sistem. Dar aceasta e o discuţie lungă, care merită un dialog aparte.

Constantin Tonu: Înainte de admitere, auzisem că Facultatea de Litere din Cluj excelează în domeniu, în spaţiul cultural românesc, iar oferta ideatică a Departamentului de Literatură Comparată – adevărat festin sapienţial – mă făcuse de-a dreptul curios. Însă, neintrând în contact cu niciun fost student, nu pot spune că aveam aşteptări bine conturate, cum nu ştiam nici ce aşteptări au profesorii de la noi. Le-am aflat pe toate pe parcurs, lăsând atât bucuriile, cât şi greşelile să mă surprindă. Marea revelaţie a anilor de facultate a fost faptul că am întâlnit profesori fascinanţi, pasionaţi de ceea ce predau şi capabili să trezească şi în noi interesul pentru temele lor predilecte, de la tragedia antică, escatologie, mitologie, istoria ideilor, mitul faustic şi nietzscheanism până la teoria literară, lingvistică, estetică, semiotică, poetici corporale şi totalitarism. Datorită măiestriei cu care profesorii ne purtau prin diverse aventuri ideatice, pentru mine multe dintre cursuri aveau toate caracteristicile necesare pentru a se transforma în adevărate exerciţii de admiraţie.

Dintre dezamăgiri, dincolo de cele cu care porneşte la drum orice student la filologie şi care vizează statutul financiar precar şi incertitudinea care-l aşteaptă după absolvire – ştiind că există riscul de a fi nevoit să se reprofileze pentru a se putea întreţine –, una mi-a rămas în minte, pentru că nu o aşteptam deloc: eram în primele semestre de licenţă, aveam medie bună, aşa că am decis, încrezător, să aplic pentru bursă; or, când am vrut să depun cererea la secretariat, mi s-a spus că, fiind intrat la facultate cu statut de student basarabean, sunt considerat deja bursier al statului român (chiar dacă eram la buget, dar fără bursă) şi nu am dreptul să concurez pentru bursele de merit sau performanţă, indiferent de medie sau de activitatea ştiinţifică. Asemenea incompatibilităţi nu existau, de pildă, în universităţile din Iaşi, Suceava, Timişoara... dar am aflat că între timp şi UBB-ul le-a păşit pe urme, modificându-şi regulamentul.

V. G.: *V-aş ruga să povestiţi despre seminarele pe care le coordonaţi. Cum vă simţiţi de cealaltă parte a catedrei şi cum îi simţiţi pe studenţi?*

M. F.: Doamna prof. univ. dr. Ruxandra Cesereanu a ţinut cursul *Omul politic şi literatura*, unde s-au discutat opere de E. Zamiatin, M. Bulgakov, A. Soljeniţîn, V. Şalamov, L. Ulitkaia, I. D. Sîrbu, Primo Levi şi P. Modiano, autori care au scris despre experienţa detenţiei şi despre regimurile totalitare. La seminar am făcut *close reading* pe capitole din aceste romane, unde am discutat despre ce înseamnă memoria, libertatea, istoria individuală şi colectivă. Pentru mine a fost o experienţă inedită şi o provocare de care mi-era frică la început. Am avut în jur de 130 de studenţi de care acum îmi este foarte dor. Mi-era frică, fiindcă erau la licenţă, an II, şi nu credeam c-o să mă ia în serios. Dar dimpotrivă, am avut discuţii consistente şi au oferit nişte interpretări şi viziuni asupra romanelor la care nu m-aş fi aşteptat. Eu m-am pregătit cât de bine am putut şi am adoptat o poziţie de egalitate faţă de studenţi. Nu mi-am dorit să mă impun în niciun fel în faţa acestora. Miza mea a fost să ofer nişte informaţii pe care le deţin deja din lecturile mele şi să le arăt nişte posibile piste de cercetare. Am făcut asta cu multă pasiune şi curiozitate, şi întotdeauna i-am încurajat să spună ceea ce gândesc. Mi-am dorit să discutăm, să polemizăm, să interogăm critic evenimentele din trecut şi să le corelăm cu ceea ce se întâmplă în prezent, îndeosebi în perioada aceasta, când au loc o serie de turbulenţe în întreaga lume. Am simţit din partea lor multă deschidere şi i-am simţit ca pe nişte prieteni. Sper că fiecare dintre ei a rămas cu o idee, cu o mică revelaţie personală. Avem un grup pe Facebook şi mai postăm lucruri pe care le-am studiat, continuăm experienţa de la seminar.

C. T.: Am avut plăcerea de a coordona până acum două seminare, în cadrul cărora mi-am propus să revizitez, împreună cu studenţii, istoria literaturii şi culturii europene din perspectiva relaţiei omului european cu deşertul, schiţând biografia imaginii acestui spaţiu deopotrivă fascinant şi tanatofob şi oprindu-mă în special asupra unor texte din secolele XX şi XXI: *Revoltă în deşert*, de T.E. Lawrence, *Citadela* lui Antoine de Saint-Exupéry, *Deşertul tătarilor*, de Dino Buzzati, *Picătura de aur*, de Michel Tournier, *Pacientul englez*, de Michel Ondaatje, *Oryx şi Crake*, de Margaret Atwood etc. A fost cu atât mai provocator pentru mine, cu cât am discutat în ambele

semestre despre același subiect, însă cu studenți din ani diferiți, încercând să-mi adaptez atât bibliografia, cât și discursul și metoda de abordare în funcție de cunoștințele și interesele lor – un seminar fiind cu studenți din anul trei de la Literatura Comparată, un grup relativ omogen, cu care aveam multe lecturi comune, iar celălalt fiind cu studenți din anul doi de la Trunchi Comun, care veniseră cu un bagaj cultural format la specializări foarte diferite (Coreeană, Chineză, Norvegiană, Franceză, Engleză, Rusă, Română, Germană etc.). Deși au fost primele mele seminare, diferența mică de vârstă a avut avantajele ei, pentru că puteam recurge foarte ușor la un exercițiu de imaginație, întrebându-mă: ce aș fi vrut să mi se predea mie? De ce aveam eu nevoie când eram în anul doi sau în anul trei de facultate?

„Cărți din literatura contemporană trebuie incluse în curriculum, fiindcă s-a creat impresia că scriitorii sunt niște morți”

V. G.: *Ce credeți despre modul în care literatura română e predată în școală, pe ambele maluri ale Prutului? Ați sugera schimbări în acest sens?*

M. F.: Eu am făcut școala doar în Moldova. Am avut noroc de profesori de română foarte buni, lecțiile cărora erau interactive și cu recomandări serioase de lectură. De exemplu, prin clasa a VII-a, profesoara de română ne-a povestit despre Herta Müller și în perioada aceea am citit *Regele se înclină și ucide*, un roman care a avut impact asupra mea. Dar știu că majoritatea elevilor nu merg cu tragere de inimă la orele de literatură română. O cauză este lista de lecturi, care trebuie diversificată, așa încât să includă și texte care aduc în discuție noile interese ale copiilor. Trebuie să recunoaștem că mentalitățile se schimbă și trebuie să adaptăm programa școlară la nevoile elevilor. Asta nu înseamnă că aruncăm la gunoi tot ce avem acum în manuale. Nu, ci gândim un nou curriculum școlar. Și obligatoriu acesta trebuie să includă cărți din literatura contemporană, fiindcă s-a creat impresia aceasta că scriitorii sunt niște oameni morți. Or, literatura este vie, dinamică și atât de diversă!

C. T.: Eu am făcut liceul la Ialoveni, la profilul Real, contactul meu cu literatura română (și universală) producându-se mai degrabă dincolo de programa școlară, alegându-mi lecturile în funcție de sugestiile prietenilor și de titlurile care-mi stârneau curiozitatea atunci când vizitam biblioteca. La orele de limba și literatura română, s-a insistat mai mult pe limbă, gramatică decât pe literatură – ceea ce e de folos, dar nu-i suficient; colegii de la profilul umanist cu siguranță au fost mai norocoși în această privință. Lecțiile de literatură erau suprasaturate de Ion Druță (la proză) și Mihai Eminescu (la poezie). Mi-ar fi plăcut să discutăm la ore și despre Mircea Cărtărescu, pe care-l zărisem în cuprinsul manualului, la final, însă – cum nu am reușit să ajungem, cronologic, nici măcar la Marin Preda – nu i s-a dat nicio șansă...

În anii de liceu, multe dintre orele de limba și literatura română se consumă prin rezolvarea culegerilor de exerciții și studierea a tot felul de cărțulii auxiliare menite să pregătească elevii pentru bacalaureat – marea stafie ce terorizează liceenii de pe ambele maluri ale Prutului. Ar fi util să se renunțe la această practică a exersării repetate a unor sarcini construite după tiparul subiectelor de bacalaureat – care poate că asigură note de 10, dar în rest e perdantă – și să se dea importanță formării armonioase a elevului, așa încât acesta, ajuns la examen, să poată vorbi și scrie corect în limba română, să posede gândire critică, discernământ, repere etice, lecturi suficiente și o cultură generală care să-i permită să facă față oricăror întrebări și exerciții. Din acest punct de vedere, bacalaureatul la limba și literatura română din Republica Moldova e preferabil celui din România, subiectele fiind mai puțin rigide – în special eseul final, unde elevul are libertatea de a exemplifica făcând apel la orice cărți dorește, nefiind condiționat la o listă limitată de texte canonice (așa cum se întâmplă în România).

M-am confruntat cu o altă problemă a predării literaturii române și universale în școală în timpul facultății, când am făcut practica pedagogică la un liceu din Cluj (dar e valabil și pentru Republica Moldova). În timpul unei lecții în care discutam cu elevii de clasa a 10-a *Baronul din copaci*, de Italo Calvino, mi-am permis să interpretez romanul în cheia relației dintre iluminism și romantism, menționându-i, printre alții, și pe Rousseau și Nietzsche – fapt pentru care am fost sancționat de către profesoara la care am mers în practică, pe motiv că elevii sunt prea mici pentru asemenea informații... Cred că această menajare exagerată (larg răspândită) e mai degrabă un deserviciu adus elevilor, învățați să caute doar metafore atunci când citesc o poezie și doar caracterizare directă/indirectă a personajelor atunci când citesc proză – ceea ce, pe de o parte, îi face să se distanțeze de literatură și, pe de altă parte, îi lasă total nepregătiți pentru facultate. Admir mai degrabă profesorul care le propune elevilor texte problematice, care suscită dezbateri, chiar polemici, ridică semne de întrebare, decât pe cel care selectează doar textele „cuminți”.

V. G.: *Care este impresia voastră generală asupra literaturii contemporane din România și Republica Moldova? Aveți preferințe semnificative în contextul ei? Aveți și rezerve, nedumeriri privind realitățile culturale din același spațiu?*

M. F.: Se scrie mult, se cumpără puțin. Am lucrat la librărie și de rafturile cu literatură contemporană se apropie în principal cei care sunt din zona literară sau cei care au citit ceva la un moment dat, i-a captivat și acum caută o nouă carte. Mă întreb de ce nu se citește atât de mult literatură contemporană. Nu există suficientă promovare? Avem o percepție distorsionată despre literatura contemporană? De ce ne e frică de literatura contemporană? Uite, întrebarea aceasta e bună pentru un dosar. În materie de poezie, citesc cam tot ce apare. Printre poeții mei preferați se numără Dan Coman, Claudiu Komartin, Anastasia Gavrilovici, Teo Dună, Ana Dragu, Cosmin Perța, Emilian Galaicu-Păun, Liliana Armașu, Alex Cosmescu, Aura Maru. Proză, recunosc, am citit mai puțin, nu am reușit să țin pasul cu toate aparițiile. De exemplu, doar în perioada aceasta am descoperit-o pe Lavinia Braniște (*Sonia ridică mâna*), care mi-a tot fost recomandată. Îmi mai plac cărțile lui Marin Mălaicu-Hondrari (pentru poeticitatea prozei sale), Matei Vișniec (adevărata plăcere a lecturii, desfătarea de care vorbea Barthes o regăsesc la acest autor), Tatiana Țîbuleac (pentru o poetică a tandreții și a cruzimii deopotrivă), Dumitru Crudu (pentru prozele scurte alerte și imprevizibile), Iulian Ciocan (pentru proza cu inserții sociopolitice prin lentila unui observator fin și ironic), Dan Alexe (pentru puzzle-ul exotic de inserții culturale), jurnalul lui Radu Vancu și cărțile de filozofie ale lui Alexander Baumgarten (citiți *7 idei înrâuritoare ale lui Aristotel* și veți descoperi o scriitură filozofică limpede, rafinată). Știi ce vreau să citesc sau să recitesc? Aureliu Busuioc. Cred că e un autor care trebuie făcut mult mai vizibil. Dar lista mea de cumpărături (literare) e lungă și în așteptare. Apropo, citesc constant și reviste culturale, unde descopăr autori care scriu bine. Recomand *DOR, Scena.ro, Scena 9*. Nedumeririle mele sunt legate de micile „bisericuțe” literare care din când în când își mai aruncă săgeți și nu văd rostul unor asemenea atitudini. Ar fi mai sănătos dacă ar exista polemici pe seama literaturii, reale, asumate, justificate.

C. T.: Cred că în acest moment literatura română din Republica Moldova este perfect sincronizată cu cea din România. Avem scriitori foarte buni pe ambele maluri ale Prutului, pe care nu aș putea nicidecum să îi compar valoric. Citesc cu mare plăcere și aș recomanda oricând atât cărți de Emilian Galaicu-Păun, Dumitru Crudu, Tatiana Țîbuleac sau Iulian Ciocan, cât și de Alexander Baumgarten, Corin Braga, Caius Dobrescu, Diana Adamek sau Mircea Cărtărescu, cu mențiunea că mulți au rămas pe dinafară doar pentru că nu am apucat să-i citesc (suficient). Diferența dintre cele două spații constă în politicile de promovare ce asigură vizibilitatea cărții/autorului, unde în mod cert primează România. Cărțile tuturor editurilor mari din România se găsesc în librăriile din Republica Moldova, viceversa nefiind valabilă, întrucât, cel puțin la Cluj, ajung cu regularitate doar cărțile publicate la Cartier.

Într-un studiu din 2011 dedicat vizibilității în România a literaturii române din Basarabia, Ioana Revnic afirma că, „după douăzeci de ani de la evenimentele din august 1991, cel mai cunoscut scriitor din Basarabia rămâne, pentru români, un poet: Grigore Vieru”. Începând din 2014, de când studiez la Cluj, am constatat că, cel puțin în Transilvania, Grigore Vieru e cvasinecunoscut (doar profesorilor le spune ceva numele; studenților, elevilor, deloc). M-am bucurat să văd, în schimb, că în locul lui a venit în fața publicului românesc un număr din ce în ce mai mare de scriitori basarabeni contemporani, majoritatea tineri, care au ales să-și publice cărțile la editurile din România, unde participă frecvent la festivaluri, sunt promovați, premiați. Cu atât mai mare mi-a fost bucuria când am văzut că există și vectorul opus: scriitori din România care vor să fie publicați la editura Cartier.

V.G.: *Cât de importantă este pentru voi critica literară? O urmăriți sistematic, țineți cont de ea atunci când alegeți cărțile pe care le citiți? Și ce rol îi atribuiți în actuala – și viitoarea – voastră activitate?*

→

Raft „Contrafort”

Ion Chirtoagă, ***Teritoriile din estul Țării Moldovei sub administrația turco-tătară (1699-1806).*** Editura Cartier, 2020. 664 pag.

Încă o carte despre „geografia greu încercată” a Țării Moldovei. Autorul, un bun cercetător al epocii, se sprijină în demonstrația sa pe o bibliografie solidă, din care nu lipsesc nume ca Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga, Ștefan Ciobanu și destui cercetători ruși și ucraineni.

„În sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, sudul și nordul spațiului de la est de Prut au fost o zonă de intersectare a intereselor Imperiilor Otoman și Rus, apoi de colonizare cu populație alogenă, așezată aici în scopul creării unei baze sociale pentru înfăptuirea politicii de dominație a țarismului în regiune, ca urmare a unui proces îndelungat, care a început odată cu ocupația turco-tătară și a continuat până în zilele noastre. Interesul față de acest teritoriu mult pătimit, unde s-au aflat vechile cetăți moldovenești și s-au desfășurat evenimente importante din istoria neamului românesc de la est de Carpați, a sporit în contextul mișcării naționale din Republica Moldova, mișcare care a generat noi opinii referitoare la trecutul acestor ținuturi.” (*Ion Chirtoagă*)

Mihai Gribincea, ***Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova.*** Culegere de documente și materiale (vol. I). Editura Cartier, 2020. 880 pag.

Reputat diplomat și istoric, Mihai Gribincea oferă publicului cititor o impresionantă colecție de documente, care fixează, riguros, cronologic, cu „semnături și ștampile”, istoricul agresiunii rusești din 1992 de la Nistru. O carte despre istoria recentă, tragică a Basarabiei, care demolează manipulările rusești despre acele evenimente și teoriile bicisnice despre „războiul civil”.

„Ne propunem să prezentăm succint istoricul trupelor ruse pe teritoriul RSSM, implicarea lor în operațiunile militare de pe Nistru în 1992, implicare ce a transformat conflictul (instigat de Moscova) dintre Chișinău și Tiraspol într-un război moldo-rus, negocierile moldo-ruse privind retragerea trupelor ruse după declararea independenței Republicii Moldova, implicarea timidă a OSCE în procesul de retragere a trupelor, statutul de ocupație al trupelor dislocate în stânga Nistrului, inclusiv cel al așa-numitelor trupe de pacificare, ș.a.” (*Mihai Gribincea*)

Ana DRUȚĂ

■

M. F.: Critica literară oferă nişte direcţii, conturează nişte atitudini, influenţează anumite gusturi estetice. Dacă este scrisă bine, funcţionează ca un barometru care oferă nişte indici de calitate. Trebuie să recunosc că nu sunt constantă în lectura criticii literare. Urmăresc anumite voci, fiindcă pun în valoare perspective pe care nu le-aş fi intuit, dar nu îmi influenţează în mod decisiv opţiunile de lectură. Citesc uneori la recomandarea prietenilor. După un timp, începi să „miroşi” cărţile şi ştii să alegi singur. Dar dacă vrei să faci cercetare, e firesc să citeşti sistematic noutăţile din domeniul tău de interes. Aşa este onest şi corect, şi te ajută să urmezi şi să îţi precizezi anumite direcţii de cercetare.

C. T.: Ţin minte şi acum ziua în care profesoara Ruxandra Cesereanu ne-a propus câtorva studenţi să începem să scriem recenzii pentru revista *Steaua*. Eram în primul an de facultate, iar a publica un text într-o revistă – care, odată publicat, rămâne – mi se părea un act mult prea responsabil, pe care simţeam că nu-l pot face fără a fi pe deplin pregătit, aşa că am decis să mă mai „coc” un pic, publicând prima recenzie abia la începutul anului doi. De atunci am tot scris despre cărţi în diferite reviste, dacă nu sistematic, cel puţin fără pauze prea mari, dar gândul responsabilităţii şi importanţei acestei întreprinderi nu m-a părăsit. Urmăresc cu regularitate, pe de o parte, anumite reviste, indiferent cine publică în ele, şi, pe de altă parte, anumiţi autori, indiferent în ce reviste publică. Am avut, de altfel, ocazia să citesc volume de critică literară atât de antrenante şi de bine scrise, încât le-aş prefera oricând pentru o lectură de plăcere în locul unui roman sau al unui eseu (cele semnate de Ştefan Borbély sunt în top, până acum).

Ţin cont, fără îndoială, de critica literară atunci când îmi aleg lecturile, când îmi cumpăr cărţi, dar ponderea ei în acele alegeri variază în funcţie de cât de multe ştiu despre autorul cronicii/recenziei: dacă am mai citit ceva de el, dacă avem domenii de interes comune etc. Încă nu ştiu ce voi face după doctorat, dar, cum sunt slabe şanse să mă dezobişnuiesc de practica lecturii zilnice sau să mă îndepărtez prea mult de literatură, cu siguranţă voi mai scrie despre cărţi, cel puţin ca o activitate de plan secund.

„Un intelectual cred că trebuie să fie o figură angajată public. Nu trebuie să stea în turnul de fildeş”

V. G.: *Să ne gândim la un „portret-robot” al intelectualului umanist, mai ales al celui tânăr. Care ar fi, în opinia voastră, calităţile sale vitale? Dar defectele descalificante?*

M. F.: Ar trebui să fie curios şi să fie la zi cu cele mai recente apariţii din domeniu. Un intelectual trebuie mai întâi de toate să fie onest în ceea ce scrie, în ceea ce face, în poziţiile pe care şi le asumă. Şi cred că trebuie să fie o figură angajată public. Nu trebuie să stea în turnul de fildeş. Un intelectual care are ce spune trebuie să fie vocal şi să vorbească pe înţelesul celorlalţi. Ce bine ai zis: „defecte descalificante”. Aici, mă gândesc la pretenţiile elitiste, la vanitate, orgoliu şi figura de atotştiutor. Un intelectual umanist trebuie să fie cel care iniţiază dialogul, care întreabă, dar care ştie să şi asculte. Nu crezi că în ultima perioadă ne tot lăudăm că ştim să dialogăm civilizat, dar, de fapt, nu o facem? Fiindcă ne impunem o poziţie şi nu vrem să cedăm, crezând că avem dreptate şi libertate să spunem orice. Da, avem libertate să spunem orice, dar nu ar trebui să ne ascundem sub acest paravan al libertăţii doar fiindcă nu suntem capabili să înţelegem că ideea noastră nu este general valabilă.

C. T.: Mă gândesc, în principal, la un absolvent al Facultăţii de Litere. Sunt mulţi care termină anii de licenţă şi mai strecoară încă virgule între subiect şi predicat; mulţi care au trecut printr-un masterat şi totuşi scriu incoerent; iar unii nici la finalul doctoratului nu cunosc normele de redactare. Cu acest nivel de bază, al corectitudinii în scris şi în vorbire, aş începe schiţarea portretului-robot al tânărului intelectual umanist. Ar fi un tânăr căruia îi pasă de ceea ce spune şi scrie, şi o face avizat, cu respect pentru alteritate şi pentru efortul actului de cultură; un observator fin şi comentator exigent al valorilor literare, culturale şi artistice contemporane, care însă nu neglijează asimilarea şi preţuirea tradiţiei, valorilor trecutului. Ar fi înzestrat cu spirit critic şi ar avea curajul să spună lucrurilor pe nume, chiar şi atunci când majoritatea (sau autoritatea) crede şi spune altminteri. Peste aceste calităţi ar trebui să planeze, neapărat, bunul-simţ; iar ca bonus, aş adăuga umorul şi (auto)ironia. De partea cealaltă, printre defectele descalificante aş aminti autosuficienţa, egocentrismul, incapacitatea de a accepta păreri diferite de ale sale, de a dialoga civilizat, indiferent de subiect, cu oricine, oportunismul, atacul la persoană.

V. G.: *Ce le-aţi spune tinerilor care vor să-şi lege viitorul de literatură?*

M. F.: Dacă au înclinaţie spre literatură şi ştiu că sunt „alergători de cursă lungă”, să încerce. Fiecare alege pentru sine. Nu vreau să ofer sfaturi, pentru că fiecare trăieşte aceste experienţe diferit. Din ce am învăţat eu până acum pot spune doar că întotdeauna trebuie să ai şi planuri de rezervă, fiindcă uneori realitatea este mai puternică decât pasiunea şi plăcerea pentru un lucru pe care îl faci, şi asta te poate lua pe nepregătite. Trebuie să fii realist. Este un clişeu că oamenii care fac literatură sunt visători (cu capul în şi dincolo de nori). E loc şi pentru visare, dar să nu exagerăm.

C. T.: Celor care vor să transforme relaţia cu literatura în activitatea lor primară, urmând o facultate de litere, găsind apoi de lucru în domeniul de specialitate, le recomand să se informeze bine şi să-şi interogheze pasiunea lor pentru literatură înainte de a face acest pas: asistând la câteva cursuri de la facultate, intrând în contact cu cât mai multe persoane din domeniu sau măcar printr-un simplu exerciţiu de introspecţie – pentru că e vorba de un traseu care poate fi pe cât de frumos, pe atât de dificil şi stresant, iar dacă porneşti la drum cu îndoieli, cu jumătăţi de măsură, sau entuziasmat, însă cu o imagine greşită, incompletă asupra literaturii sau a felului în care se studiază literatura, te poţi împotmoli şi descuraja la prima sesiune, în momentul în care afli ce salariu au prietenii tăi de la *IT* sau atunci când părinţii şi rudele încep să facă aluzii la incapacitatea de a justifica parcursul tău universitar prin rezultate concrete imediate. Există mari şanse ca abia în anii facultăţii, întâlnind profesori foarte buni, să fii atras iremediabil de literatură, însă sunt suficiente cazurile în care, indiferent cât de valoroşi sunt profesorii, studenţii sesizează că Literele nu sunt pentru ei şi decid să îşi schimbe facultatea (din varii motive: pentru că prin literatură ei înţelegeau doar romanele de dragoste/poliţiste/*fantasy*; pentru că citiseră doar romane şi poezii, iar acum şi-au dat seama că e un chin să citească nonficţiune; pentru că le place doar să citească, nu să şi scrie texte academice; pentru că iubesc literatura, dar urăsc gramatica etc.). Cu atât mai mult merită încurajaţi cei care vor să se apropie de literatură, prin lectură (eventual şi prin scris), dar a căror ocupaţie de bază nu are nicio legătură cu ştiinţele umaniste, în cazul lor nefiind nevoie de introspecţii şi deliberări, pentru că nu există riscul alegerilor pripite sau greşite, ci doar beneficii.

II.
„Nu am ratat niciun muzeu de artă din locurile prin care am hoinărit şi recomand tuturor să facă la fel”

V. G.: *Maria, mi-ai spus că ai rămas impresionată în urma unui curs despre artele plastice în contemporaneitate, pe care l-ai urmat în Italia, unde ai fost studentă cu o bursă Erasmus. De asemenea, ai publicat în Revista* Echinox *un interviu cu o tânără pictoriţă kazahă, Alua Tebenova. Te-aş ruga să ne povesteşti mai multe despre interesul tău pentru tendinţele recente din artele vizuale.*

M. F.: Încerc să-mi aduc aminte un moment specific de la care ar fi putut porni pasiunea mea pentru artele vizuale şi nu am nimic concret în memorie. Nu pot desena, nu pot picta, dar simt o plăcere enormă să privesc obiecte de artă sau să citesc despre artele vizuale. De aceea, răsfoiesc albumele de artă din librării sau vizitez muzeele în oraşele în care merg dintr-o plăcere care îmi relaxează mintea şi îmi ordonează percepţiile despre realitatea din jur. Nu am ratat niciun muzeu de artă din locurile prin care am hoinărit şi recomand tuturor să facă la fel. E cu totul o altă experienţă să vezi tablourile, sculpturile, instalaţiile pe viu. Aşa am vizitat Muzeul Magritte, Prado, Muzeul Regal de Arte Frumoase din Bruxelles, Casa Memorială a lui Rubens din Anvers sau o expoziţie de Pollock în Roma. Nici fotografii nu prea fac în muzee, tocmai pentru a nu altera experienţa pe care am avut-o în muzeu şi cu gândul că voi reveni acolo. La cursul de artă contemporană din Bari mi-a plăcut faptul că se insista pe analiza tablourilor studiate, plasate în context şi cu o mulţime de conexiuni care te făceau să înţelegi un stil, un curent artistic. De asemenea, aveau manuale specializate din care îţi aprofundai la propriu cunoştinţele despre artele vizuale. Şi aveam vizite de studiu în orăşelele din apropiere. Aşa am descoperit barocul din Lecce sau Muzeul Pino Pascali din Poligano a Mare. Şi acum mi-a rămas în cap artistul belgian Hans Op de Beeck, reproducerile suprarealiste de Bertozzi & Casoni sau fotografia sfâşietoare intitulată sugestiv *White House*, de artista afgană Lida Abdul. Apropo de sudul Italiei, dacă mergeţi într-un orăşel din această zonă, sigur veţi găsi o pinacotecă şi veţi descoperi noi artişti. Ba mai mult, în Trani, veţi putea vedea şi Chagall, Picasso, Miró, Dalí.

Pe Alua Tebenova am cunoscut-o prin intermediul unei prietene. Am mers la expoziţia ei *La femme nomade*, de la Institutul Cultural Francez din Cluj, şi mi-a plăcut culoarea locală şi elementele culturii kazahe pe care le inserează în tablourile sale. De aceea, m-am gândit că ar fi interesant să aflăm mai multe despre povestea ei personală şi experienţele artistice din Kazahstan.

V. G.: *Ai studiat un semestru şi în Portugalia, tot cu o bursă Erasmus. Ce imagine de ansamblu ţi-a rămas în legătură cu peisajul cultural din ţara lui Pessoa şi a lui Saramago?*

M. F.: Da, m-am întâlnit cu fantomele lui Pessoa şi Saramago. Pessoa s-a dat drept altcineva, bineînţeles. Glumesc, dar să ştii, senzaţia aceea de ploaie e adevărată. Nu cred că ar fi descris-o mai bine altcineva. Portugalia e o ţară vie, colorată, cu oameni empatici, cu tradiţii frumoase, cu fado, azulejos, grădini baroce şi dor de ţărmuri îndepărtate. Dacă ajungeţi în Porto, e musai să mergeţi la Librăria Lello. Când eşti acolo, îi dai dreptate lui Borges care spunea că îşi imaginează Paradisul ca o bibliotecă. Şi legenda mai spune că acolo J. K. Rowling

Leo Butnaru – noi apariţii editoriale

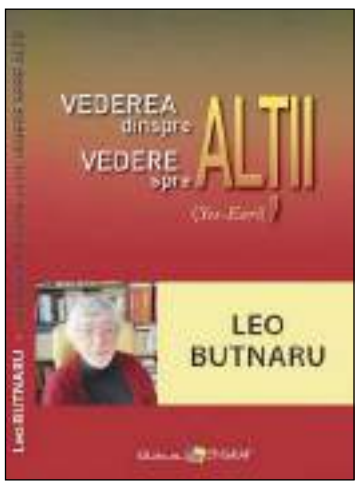

Leo Butnaru. ***Vedere spre alţii, vedere dinspre alţii (Yes-euri).*** Chişinău. Editura Epigraf, 2020

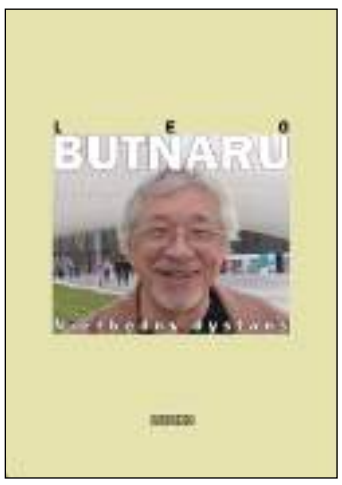

Leo Butnaru. ***Niezbędny dystans // Distanţa necesară***. Poeme, ediţie bilingvă româno-polonă. Traducere şi postfaţă de Krzysztof D. Szatrawski. – Olsztyn (Polonia). Editura Abada, 2020

Leo Butnaru. ***Пространство у снегу // Spaţiu înzăpezit***. Poeme, în limba sârbă. Traducere de Valentina Novković. Prefaţă de Milutin Djurković. Belgrad. Editura Alma, 2020

a început să scrie seria Harry Potter. De acolo mi-a cumpărat colega mea de apartament – o braziliancă din São Paolo care asculta Maria Tănase – o carte de poezie de Carlos Drummond de Andrade. Citeam din ea în aeroport în timp ce plângeam că plec.

V. G.: *Ești doctorandă cu o teză despre Ludmila Ulițkaia, Svetlana Aleksievici și Guzel Iahina. Ce te apropie de aceste scriitoare și ce le apropie în analiza pe care o propui asupra lor?*

M.F.: Mi-am propus să realizez o cartografie a memoriei și postmemoriei în cărțile acestor autoare, cu atenție asupra istoriilor individuale raportate la istoria colectivă a secolului XX. Vreau să aduc în discuție portretul *omului sovietic* despre care știm cu toții, dar în cazul acestor scriitoare, prin intermediul unei poetici a intimității omului simplu, a istoriei cotidiene, a unei istorii afective a ființei umane prinsă în mașinăria brutală a sistemului. Sunt trei voci feminine puternice, care construiesc narațiuni ce aduc perspective noi în aceasta arhivă istorică marcată de traume, de identități fragmentate, de anxietăți colective, de iluzii și deziluzii. Din punct de vedere tematic, nu inovează, însă vin cu un limbaj nou, care nu te poate lăsa indiferent. Și asta mă interesează, care sunt mecanismele și cum reușesc să construiască asemenea narațiuni puternice, de impact. Iar ce mi-a plăcut mie cel mai mult la primele lecturi a fost sinceritatea directă, brutală uneori, care fascinează, emoționează și provoacă disconfort.

III.

„Interesul meu pentru nonuman și postuman(ism) a pornit de la o constatare oarecum ludică: începând din zorii postmodernității și până în prezent, vorbim despre o serie de morți celebre, însă în niciuna dintre aceste ceremonii funerare nu este prezent corpul delict, cadavrul”

V. G.: *Constantin, ai debutat cu volumul* Deșertul în literatură*, care pornește de la lucrarea ta de licență. Când a apărut ideea transformării tezei în carte și cum a fost procesul, ai rescris mult?*

C. T.: Ideea îi aparține profesorului meu coordonator, Ștefan Borbély, care m-a convins de utilitatea apariției unui volum despre deșert în spațiul cultural românesc și mi-a sugerat, chiar în ziua în care am susținut licența, să mai lucrez timp de un an la ea, transformând-o într-o carte. A fost nevoie de doi ani, până la urmă (fiindcă studiam în paralel și pentru disertație), timp în care mai mult am adăugat decât am rescris, textul final fiind de două ori mai mare decât lucrarea de licență: am extins unele capitole pe care nu le tratasem inițial decât sumar și am adăugat altele noi. Dar, firește, adăugirile m-au condiționat la revizuiri și prelucrări repetate, cu atât mai mult a introducerii și concluziei.

V. G.: *Într-un articol care sintetizează disertația ta de masterat și care a apărut în Revista* Transilvania *cu titlul „În lipsa corpului delict: reflecții asupra vremurilor escatologice contemporane”, vorbești, între altele, despre nonuman și postuman(ism), doi termeni ce desemnează direcții de actuală relevanță în disciplinele umaniste. În ce măsură te preocupă aceste paradigme, te-ar tenta o explorare în câmpul lor teoretic?*

C. T.: Interesul meu pentru nonuman și postuman(ism) și mai ales decizia de a aborda aceste subiecte în lucrarea de disertație au pornit de la o găselniță, o constatare oarecum ludică (cum e și titlul disertației: *Există moarte după Fukuyama?*), și anume faptul că, începând din zorii postmodernității și până în prezent, vorbim despre o serie de morți celebre (moartea omului, a romanului, a literaturii comparate, sfârșitul ideologiilor, a istoriei etc.), însă în niciuna dintre aceste ceremonii funerare nu este prezent corpul delict, cadavrul. Prin intermediul acestei chei de lectură, am înaintat, speculativ, pe terenul studiilor despre nonuman și postuman(ism), analizând ce ne pot spune aceste domenii de cercetare despre thanatologia contemporană. S-a scris însă foarte mult despre ele, mai ales despre postuman(ism), ceea ce mă face să cred că, pentru a continua în această direcție și pentru a aduce ceva nou și important sunt necesare cunoștințe vaste din domenii care depășesc perimetrul umanist, ca robotica, cibernetica, biologia, medicina, științele cognitive etc., ancorate într-o bază practică, experimentală. Prin urmare, am decis, cel puțin pentru viitorul apropiat, să îmi îndrept atenția spre un alt subiect, mai puțin cercetat în spațiul cultural românesc: panslavismul.

V. G.: *Ti-aș propune să revenim la volumul tău, ...din perspectiva crizei pandemice a ultimelor luni. Identifici asemănări importante între senzațiile pe care le provoacă deșertul și cele generate de carantina din 2020?*

C.T.: În 14 august 2020, Doru Căstăian a publicat, pe platforma *Contributors*, un text în care asemuia realitatea pandemică din România cu un deșert: „un deșert social, cognitiv, uman, administrativ.” Tind să-i dau dreptate. Frica pe care deșertul o suscită omului european e frica de necunoscut, deșertul fiind un spațiu străin, incontrolabil, insensibil la condiția umană, care copleșește prin imensitatea lui și în care moartea poate surveni de oriunde. Pandemia generează aceleași spaime și nesiguranțe. La aceasta putem adăuga și perspectiva lui Jean Baudrillard, care, în jurnalul de călătorie *America*, descria această țară drept un imens deșert, un spațiu al suprafețelor, imaginilor și semnelor goale de sens, arbitrare și inumane, care se multiplică la nesfârșit, un loc al simulacrelor, neautenticității, superficialității și inculturii generalizate – atribute pe care însă le valoriza pozitiv, întrucât le oferă americanilor (marcați de o *forma mentis* deșertică) o libertate neîngrădită, un mod de viață lipsit de negativitate, de anxietatea inerentă oricărui proces de căutare a sensului, a adevărului. Extrapolând, putem observa aceleași trăsături și în perioada pandemiei, când asistăm la o proliferare continuă a dezinformărilor, a gesturilor excentrice și deciziilor necugetate – doar că eu nu aș cataloga pozitiv și nu aș încuraja asemenea atitudini „deșertice”.

IV.

„Pandemia a scos la iveală vulnerabilitățile, fricile, nevrozele noastre”

V. G.: *Cum trăiți perioada pandemiei? Ce ați avea de spus despre știrile false, teoriile conspiraționiste și ieșirile celor care neagă pericolul virusului?*

C. T.: Dincolo de faptul că nu am putut să-mi vizitez părinții și prietenii din Moldova, nu pot spune că agenda activităților mele (cotidiene) a suferit modificări majore din cauza pandemiei. Îmi place viața de bibliotecă, așa că m-am adaptat foarte ușor condițiilor de carantină, citind, scriind, vizionând filme, ținând seminare (online), cum făceam și înainte. Dar eu sunt totuși norocos că m-a prins pandemia în perioada doctoratului, când recluziunea e chiar recomandată, pentru cercetare, documentare. Îmi pare rău însă de studenții de la licență, master, cu atât mai mult de cei care abia acum și-au început parcursul universitar. Sper totuși că iresponsabilitatea celor care propagă teorii conspiraționiste sau sfidează cu nepăsare sau cu inconștiență regulile carantinei e doar efemeră și că pandemia nu va mai dura mult. A durat deja suficient încât marea majoritate să aibă cel puțin un cunoscut care a fost infectat – ceea ce cred că e de ajuns pentru un apel la precauție și discernământ.

M. F.: Eu am lucrat în perioada pandemiei și nu am avut timp să fac yoga, să-mi redescopăr sinele sau să coc pâine. Dar am reușit să-mi clarific anumite aspecte despre ce am devenit noi ca oameni și comunitate. Pandemia a scos la iveală vulnerabilitățile, fricile, nevrozele noastre. Eu am obosit de manipulările mass-media și de delirul conspiraționiștilor. Am obosit fiindcă scot la iveală multă prostie și incapacitatea de a depune un mic efort în a analiza lucrurile logic. Întotdeauna încerc să mă pun în pielea celuilalt, să-i înțeleg perspectiva, să fac un exercițiu de imaginație, dar, crede-mă, în cazul acesta nu reușesc. Simt că mă strivește absurdul, la propriu. De asta probabil nu sunt foarte optimistă în ceea ce privește viitorul, fiindcă observ cum toată lumea adoptă o anumită atitudine, opinie, și crede că are dreptate. Nu mai acceptăm dialogul, colaborarea. Și lucrul acesta e periculos. Vedem și consecințele, ce se întâmplă azi în lume.

V. G.: *Cum vă imaginați viitorul în normalitatea de după pandemie? Ce dificultăți – dar și ce oportunități – vă influențează perspectiva?*

C. T.: Situația unui absolvent al Facultății de Litere era și până acum precară, în principal din cauza subfinanțării educației, a locurilor de muncă puține și prost plătite, dar pandemia a făcut-o și mai dificilă și incertă. În loc să susțină cultura în vremuri de restriște, guvernanții o ignoră fățiș – dovadă, printre altele, e decizia guvernului român de a amâna creșterea salariilor profesorilor, care fusese prevăzută pentru 1 septembrie 2020. Din perspectiva cuiva care ar vrea să activeze mai departe în domeniul științelor umaniste, viitorul nu pare promițător, sper însă că una dintre concluziile care se vor putea desprinde în urma pandemiei va fi faptul că ar trebui să punem mai mult preț pe lucrurile și activitățile cu adevărat necesare, printre ele numărându-se și nevoia de literatură, cultură, artă.

M. F.: Într-adevăr, înainte de pandemie eram într-o zonă de confort, de siguranță, și această catastrofă sanitară ne-a spulberat planuri, ne-a dezechilibrat. Însă, dacă am privi cu atenție, în lumina evenimentelor din ultimii ani, ne-am da seama că normalitatea noastră nu e chiar „normală” și că lucrurile încep să se deterioreze, să se destructureze. Și mă refer aici atât la evenimentele sociopolitice, cât și la dezastrele ecologice. Va trebui să fim mai cumpătați și mai atenți cu mediul înconjurător, cu ce producem, ce și cât consumăm, cum gestionăm resursele. Pandemia demonstrează încă o dată că natura e mai puternică decât omul, decât orgoliile sale și setea de putere. În ceea ce privește domeniul nostru de activitate – vremuri sumbre, *mon cher*. Cultura și educația nu au fost niciodată prioritare și nu cred că se va schimba acest lucru după pandemie. Va trebui să ne adaptăm, să fim conștienți de posibilele lipsuri.

„Cred că orice acțiune care face auzită vocea unei minorități, a unui grup marginalizat, este dezirabilă. M-a întristat doar faptul că, pe alocuri, reacțiile care se voiau antirasiste nu făceau altceva decât să inverseze raporturile de putere”

V. G.: *Pe lângă criza pandemică, a sistemului de sănătate și a vieții publice în general, plină de activități transferate în mediul online sau suspendate pe o perioadă nedefinită, 2020 este marcat de reacții masive împotriva rasismului – ecoul morții lui George Floyd –, de dezbateri despre corectitudinea politică, inclusiv în România. Cum resimțiți aceste fenomene, ce lecții credeți că avem de învățat de pe urma lor?*

C. T.: Cred că orice acțiune care face auzită vocea unei minorități, a unui grup marginalizat, cu atât mai mult vocea „celor fără voce”, este dezirabilă. M-a întristat doar faptul că, pe alocuri, reacțiile care se voiau a fi antirasiste nu făceau altceva decât să inverseze raporturile de putere, căzând în capcana altei forme de rasism.

→

Raft „Contrafort”

Cristian Lascu, Helmut Ignat, *Din Antarctica la Scărișoara. Pe urmele lui Emil Racoviță.* Editura Humanitas, 2020.

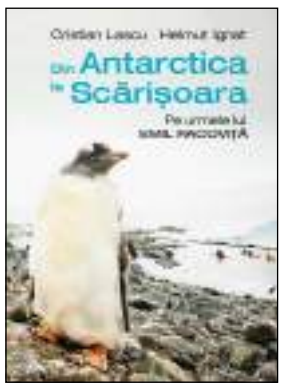

Cartea oferă biografia unuia dintre cei mai mari exploratori și oameni de știință români – Emil Racoviță, cel care a înființat în 1920 la Cluj Institutul de speologie –, dublată de un spectaculos jurnal de călătorie în Antarctica zilelor noastre.

La 15 august 1897, corabia *Belgica* a pornit spre Antarctica, într-o expediție științifică finanțată de guvernul belgian, dar cu echipaj internațional. Pentru importanta misiune de biolog a fost ales tânărul oceanograf român Emil Racoviță, proaspăt doctor la Sorbona. După mai bine de o sută de ani, o echipă românească îi aduce un omagiu marelui savant și explorator, refăcându-i traseul. Reportajul lui Cristian Lascu și Helmut Ignat ne poartă în lumea lui Emil Racoviță și a pionierilor de pe *Belgica*, dar și în Antarctica secolului XXI – o destinație apărută recent pe hărțile turistice. În cartea lor, fiecare pagină este o călătorie în sine.

Ana DRUȚĂ

Să scriu fără să îmi pierd șirul...

Coincidența face să mă întâlnesc din nou, într-o perioadă estivală, la o distanță de patru ani, cu vocea unui scriitor pe care o prețuiesc pentru subiectivitatea asumată, pentru pasiunea și migala cu care își construiește și urmărește apoi personajele. Găseam romanul *Lunetistul* atipic și neconvențional, îndepărtându-se salutar de trendul generalizat al romanului ro-

de
Alexandru Tabac

mânesc postcomunist, și era dătător de speranță că se poate scrie altfel. Notam atunci – „Romanul românesc de după revoluție suferă de o anumită omogenitate tematică, obsesii ideologice comune, raportări identice, încât ieșirea din tipar, părăsirea granițelor naturale, vizitarea unui alt topos, reîncadrarea decorului, recursul la o onomastică „străină" îmi apar ca o noutate demnă de remarcat, revigorantă". Fără să știu că observația își va păstra valabilitatea și-n cazul unei alte cărți a autorului.

Romanul **Apropierea** e scris de Marin Mălaicu-Hondrari înainte de *Lunetistul*, îl precedă așadar (aș îndrăzni să spun acum că îl anunță), cu un titlu pe care contextul social actual îl scoate în evidență, îl „recalibrează", așezându-l, alături de o amară ironie involuntară, pe contrasens. Apărut în 2010, romanul s-a bucurat destul de repede de două reeditări, în 2014 și în 2019, și de o adaptare cinematografică în regia lui Tudor Giurgiu. Extrem de personal și pasional, nocturn, luminiscent, multiplicat în voci narative distincte, fiecare capitol al romanului constituie confesiunea unui personaj, și alternanța mărturisirilor, punctele de vedere subiective și totodată autentice vin să acopere goluri dureroase, realități nespuse, întârziate sau pur și simplu să completeze o imagine alterată. Numai că întotdeauna își face loc o vagă bănuială, aceeași implacabilă idee că nu poți comunica niciodată pe deplin, că ceva rămâne nespus, pe dinafară, improbabil, în prelungirea stingheră a unui gând.

Mai toate personajele lui Marin Mălaicu-Hondrari au în comun dragostea pentru literatură, pe care și-o cultivă intens, predispoziția pentru scris, notații personale și autoreferențialitate – („[...] vorbea despre mine pe înțelesul meu. [...] intenția mea era de a scrie un text despre cum un cititor descoperă un autor și în același timp (și numai atunci) se descoperă și pe sine." – p. 143), o pasiune uneori obsesivă și bolnăvicioasă, alteori eliberatoare și tămăduitoare, peste care e țesută diegeza unui joc periculos, plin de suspans, urmăritor, în viteză, marcat de situații limită, ilegalități și dispariții inopinate, potriviri (ne)verosimile. Răsucite caleidoscopic, candoarea, tandrețea, concupiscența, frivolitatea, melancolia (pe filieră argentiniană), autodafé-ul, sensibilitatea atroce și vulnerabilitățile indicibile, alcoolul și tutunul, reflexul mecanic și autosuficiența, privirea întinsă spre linia orizontului, violența, fantasmele și pulsațiile carnale, instinctul și dorințele reprimate, paradoxul și tentația interdicției împing **Apropierea** într-un spațiu literar vibrant și voluptuos, distinct și inconfundabil. Un autor care scrie despre tine!

Pe cât de simplu e în arhitectura sa interioară, cu o construcție deloc pretențioasă, voci narative ce se succed de la un capitol la altul, chiar dacă istoria nu curge într-o perfectă consecutivitate cronologică, pe atât de viu, intens senzorial, vizual și olfactiv, e în detalii, în observații psihologice, în efervescența reflecțiilor, în directețea replicilor și a umorului, în policromia senzațiilor, în mici și „insignifiante" descrieri. Încă o dată textul literar confirmă ideea că fragmentul, partea incompletă, jumătatea (in)vizibilă, ambiguitatea voită, posibilitatea unei schimbări de traiectorie în ultimă instanță, umbrele lăsate intenționat au o forță de proiecție și reconstituire ficțională infinit mai mare decât o poveste luminoasă și transparentă, înșirată cap-coadă.

Apropierea (sau apropierea despărțirii?) aduce un omagiu discret literaturii sud-americane, trec prin paginile cărții, filigranați, Borges, Julio Cortázar, Roberto Bolaño, Pablo Neruda, Nicanor Parra, dar și autori români – Angela Marinescu, Gellu Naum, priviți prin fascinanta lupă a lecturii și a unei invitații indirecte spre o explorare literară profundă. Șase personaje narratoare își „torc" poveștile care se suprapun tectonic, se intersectează parțial, vin în continuitatea celorlalte, intră într-un joc al complementarității reciproce, schimbând, atunci când e cazul, focalizarea și perspectiva, un joc al oglinzilor în care fiecare personaj e realitate brută și proiecție fantasmagorică, într-o concomitență înșelătoare.

Apropierea e o carte despre tribulația despărțirilor, a căutării de sine, căci asta fac cei trei poeți Adrian, The Grate și Lidia (la madre de la poesía) când se prind într-un legământ prin care vor dispărea timp de cinci ani, fără să mai dea vreun semn de viață, mai puțin Dan Parfenie, singurul care nu acceptă condițiile pactului extrem. Și de aici personajele intră într-o logică a solitudinii, a îndepărtării, orașele și locurile se perindă indiferente, Córdoba, Madrid, Berlin, Sibiu, Cluj, porturile mediteraneene, cu întoarceri succesive și revizitări angoasante, prinse între alegeri oarbe, aproape imposibile. Ies la iveală farmecul și duritatea emigrației, povești de dragoste electrizante – („Javier zice că oricine stă cu mine mai mult de zece minute sfârșește prin a se îndrăgosti de mine." – p. 12), subîntinse de drame individuale marcante, privite din ambele perspective, masculină și feminină, un exercițiu de introspecție emoționant și bulversant, escapade amoroase halucinante, promisiuni înflăcărate și dezabuzări inevitabile, o nelipsită intrigă polițistă ce alimentează tensiunea narativă și duce suspansul către vârful aisbergului.

_____

Marin Mălaicu-Hondrari, ***Apropierea***, Editura Polirom, 2019, 248 pag.

■

→

Inechitățile din lumea de azi sunt un semn clar al nevoii de corectitudine politică, în special în România și Republica Moldova, însă fenomenele din ultima perioadă ne arată că o utilizare greșită, fără discernământ a normelor corectitudinii politice poate fi și dăunătoare, mai ales când sunt aplicate în domeniul învățământului. În acest domeniu, s-a insistat doar pe utilizarea negativă a corectitudinii politice: propunerea de epurare a programei școlare de textele cu conținut violent, sexual, rasist etc. sau proiectul de lege aberant ce voia interzicerea oricăror referințe la identitatea de gen. Mi-ar plăcea să văd, în schimb, o abordare pozitivă, ce ar presupune crearea unui spațiu al alterității în care să oferi posibilitatea înțelegerii celuilalt, inclusiv prin aducerea în discuție a textelor cu conținut discriminatoriu, care ar fi analizate din perspectiva celui discriminat.

M.F.: Mă întristează aceste fenomene, îndeosebi ura, care este și ea o epidemie în sine, un virus periculos. E foarte bine când oamenii se revoltă, însă atunci când evenimentele încep să fie politizate sau când își schimbă miza inițială, se creează confuzie și haos. De multe ori, urmăresc un fenomen de acest fel și încerc să identific care este, de fapt, problema. Și nu-mi dau seama, fiindcă discursurile se suprapun, nuanțele se amestecă, evenimentele sunt distorsionate. Ceea ce remarc în ultima perioada este radicalizarea unor voci și alunecarea spre extreme. Pare să nu mai existe o cale de mijloc. Cred că o provocare este aceasta – să găsim un echilibru între modul de a gândi și a acționa în interiorul comunității, unde depindem unii de alții. Și, bineînțeles, să facem exerciții de empatie. Să îl înțelegem pe cel de lângă noi. Poate sună naiv, dar altfel nu înțeleg cum putem opri toate aceste reacții violente atunci când credințele și opiniile noastre nu coincid cu sistemul de valori al celui de lângă noi.

V. G.: *Aș vrea să încheiem, totuși, într-o tonalitate mai senină. Ce cărți și filme v-au impresionat în ultimul timp și le-ați recomanda cititorilor noștri?*

C. T.: În ultima perioadă, mi-am îndreptat atenția în special asupra literaturii din spațiul ex-sovietic, descoperindu-i pe Viktor Pelevin, cu romanul *Generation P*, o excelentă satiră a Rusiei postsovietice, și pe Venedikt Erofeev, cu *Moscova-Petușki*, o altă satiră, prin grila unui delir bahic, de data asta, a Rusiei brejneviste. M-au impresionat istoriile tulburătoare despre *homo sovieticus* adunate de către Svetlana Aleksievici în volumul *Vremuri second-hand*; am savurat cel de-al doilea roman al Tatianei Țîbuleac, *Grădina de sticlă*, încercând să-mi dau seama dacă mi-a plăcut mai mult decât *Vara în care mama a avut ochii verzi*, însă n-am ajuns la un verdict, așa că le recomand pe ambele; și am reușit să citesc șapte cărți de Andreï Makine, dintre care recomand mai ales *Cartea scurtelor iubiri eterne*, un roman despre frumusețea iubirilor fulgurante, care pot eterniza clipa prin intensitatea lor.

Dintre filmele văzute recent, trei mi-au plăcut în mod special: *Le Prénom* (*What's in a Name?*, 2012), regizat de Alexandre de La Patellière și Matthieu Delaporte – o comedie despre forța destabilizatoare a unui nume; *Нелюбовь* (*Loveless*, 2017), de Andrei Zviaghințev – care redă drama unei familii disfuncționale construite pe absența iubirii; și *El hoyo* (*The Platform*, 2019), de Galder Gaztelu-Urrutia – o alegorie socială ce prezintă fragilitatea crustei de civilizație în contextul luptei pentru supraviețuire.

M. F.: De obicei, sunt organizată în materie de lecturi, dar în perioada aceasta, un pic haotică, mi-am făcut de cap și am migrat de la o lectură la alta, de la teorie despre arte vizuale la marketing. Pe unele le-am dus la bun sfârșit, pe altele încă nu. Însă sunt niște cărți care mi-au plăcut enorm și le-aș recomanda. Știi care a fost revelația mea recentă din literatura română contemporană? *Ultima amantă a lui Cioran* de Constantin Cheianu. Am descoperit acolo o voluptate a scriiturii de care mi-era dor. Apoi, la recomandarea unei prietene, am început să citesc *Infidel,* de scriitoarea somaleză Ayaan Hirsi Ali, o autobiografie crudă despre viața în Africa și Orient, și cum a ajuns protagonista politiciană în Olanda. De asemenea, am citit *Din ce este făcut un măr?*, ultima carte de Amos Oz – unul dintre scriitorii mei preferați – apărută anul acesta la Humanitas. Este, de fapt, o carte-interviu dintre Amos Oz și Shira Hadad, unde scriitorul israelian povestește cu multă dezinvoltură despre experiența scrisului, a iubirii, a momentelor marcante din viața sa. Am mai citit o carte teoretică despre artele vizuale – *Extremele artei* de Liviu Malița și am recitit câteva capitole din *Mărirea și decăderea bolii Parkinson* de Svetislav Basara. Filme am văzut mai puține. M-am uitat îndeosebi la documentare. Aș recomanda serialele *Black Mirror* și *Putreziciune,* acesta din urmă – despre mafia și corupția din diverse zone de producție (avocado, boabe de cacao, industria apei îmbuteliate). Și am revăzut filmul *The cook, the Thief, His Wife & Her Lover*, în regia lui Peter Greenaway, o producție delirantă, o adevărată nebunie. Dar în ton cu vremurile incerte de acum, hai mai bine să închei cu ultimele versuri preferate din Marin Mălaicu-Hondrari: „Vreau doar să stau în dreptul unei bucăți de sticlă,/ să am iluzia transparenței și a unei vieți care continuă dincolo."

Chișinău – Cluj-Napoca,
August 2020

Pagini îngrijite
de **Silvia BERLINSCHI** și **Nina SCUTARU**

■

Gheorghe Calamanciuc

supărate, comorile

De la un timp, comorile, supărate, mă ocolesc.
Ah, sufletului îi e urât de trunchiu-mi hazliu,
Tot mai împovărat de păcate, chefliu.
Mai strâmt mi-e în corpu-mi şi-ncep să-l urăsc.

Zornăiesc în preajma-mi orele seci.
Uneori, în răstimpuri, par să se-oprească,
Băgându-mi în mine uitarea să crească.
Sunt comice, hlizite, ca nişte zevzeci.

Supărate, comorile spre alţii se scurg.
Tot mai strâmt li-e în trunchi şi mă topesc,
Cu vădită plăcere mă topesc în amurg.

E burduf de păcate, mă pricep de ce.
De-aceea tot mai mult şi mai senin îl urăsc,
Ca pe nişte îngânate la-ngropăciune cântece.

nu mă latră ispita

În sângele meu nu mai latră ispita.
Inima asta a mea împietreşte-n răstimpuri.
Dorurile nu-ncolţesc în ea ca pe timpuri.
Nu mai are dulceaţa de cândva pita.

Lumina dimineţilor mă sperie.
Amiezile blânde mă dau în răcori.
Sunt orb la sosiri şi plecări de cocori.
Mă împac, dement, cu orice mizerie.

Ce-o fi? Nu latră în mine ispita!
Pe umbrele amurgului mă culc şi mi-e moale.
Speriat îmi e cugetul, simţirile – goale.
Moartea nu mă caută, urâta?
În răstimpuri, pompa-mi banală-mpietreşte.
Ţipă vidul în jurul meu, se lăţeşte...

mâhnirea lui Dumnezeu

Doar în amurgul, ca plumbul inimii, greu,
Când seara-şi deschide răcoros poarta,
Peste căsuţa-mi de vacanţă, înstrăinata,
Pogoară mâhnirea lui Dumnezeu.

Clătinată, ea-şi cerne furnicii-amărâţi
Peste tropii mei suferinzi din carte
Şi gândurile mele ironic demodate,
Peste merii fără rod, trişti ca nişte sfinţi,

Peste disperările-mi de-a dreptul morbide
Şi iubirile mele demult invalide,
Peste visurile-mi, anacronice

Şi regretele mele demult cronice.
Pogoară amurgul cu mâhnirea lui Dumnezeu.
Şi, nenorocitul, nu pricep că-amurgul sunt eu!

întrebări

Doamne, ce strâmtă-mi este ziua, când,
De-asemeni, noaptea împietreşte-n geamuri
Şi păsările toate amuţesc pe ramuri,
Mi te descopăr că-mi lipseşti în gând.

Asemeni, aerul ce îl respir e-amar,
Căci dorul de cei dragi mă ocoleşte
Şi verbul cu fiori nu mă mai ispiteşte,
Şi vorba cu care-mi chem femeia e-n zadar.

Iartă-mă, Doamne, că vin să te supăr
C-o firavă-ntrebare, ca floarea cea de nufăr,
Dar nu găsesc pe nimeni, care să-mi răspundă.

Gingaşă-i întrebarea, ci e şi una cruntă:
Dar ce să fac cu gândul în care Tu lipseşti?
Cu toatele ce fac în care-ar trebui, dar nu eşti?!

frică-mi e

Frică-mi e să nu-mi piară cuvintele
De tot. C-a început să se veştezească
Dulceaţa vocalelor latinească
În oraşul unde grohăiesc şi mormintele.

Dezinenţele amuţesc, înghiţite mereu.
Şi consoanele tari de-acum îşi ignoră
Vigoarea demnităţii lor tricoloră.
Aşteptăm să ne ajute Dumnezeu?

Dar Ziditorul cuvântului de la-nceput
E plecat cu îngerii vorbitori peste Prut,
Lăsând în Basarabia jertfele lui Beria
Să îngraşe solul muscal din Siberia.
În oraşul-osândă grohăiesc şi mormintele.
Şi-mi pier, înspăimântate, cuvintele.

melcul mângâierilor

Melcul mângâierilor tale carnea-mi înfiora!
Setea golului din mine tânjeşte holeric
După melcul mângâierilor tale îndărătnic,
Care-mi segmenta nopţile toate cândva.

Nu puteam să te-nduplec—curată pacoste! –
Până se-aprindeau zorii la geam licurici
Să-ţi astâmperi melcul mâinilor tale mici,
Mereu înnebunite de atâta dragoste.

Ce-mi mai lipseşte-acum, ce-mi mai lipseşte
Teroarea acelor mângâieri, femeie!
Nimic în lumea asta nu le-nlocuieşte!

Nopţile, fără ele, sunt tulburi heleşteie,
În care Dumnezeu a trimis surzenia
Să convieţuiască prietenos cu orbirea.

iezi bătrâni

După ce fulgerele, tunetele ne-au găurit
Ne-somnul noaptea micşorându-ne, uite
Că ne-am trezit iezi bătrâni, cu tâmple cărunte
Dimineaţa şi ne uimim că iar ne-am trezit!

Uite, am ajuns să ne privim uitându-ne graiul,
Nişte orbi cu visuri terminate căutând mălaiul.
Eşti fantasmă-n zdrenţe sorbindu-ţi ceaiul.
Sunt spectru gârbov sorbindu-mi ceaiul.

Posibil, degrabă se va aprinde şi soarele.
Posibil, lumina lui va înflori ogoarele
Şi fluturii stinşi ai ochilor noştri acum.

Contează-n clipele astea, după micul dejun,
Să mai avem măcar de câte-o sorbitură
Din apele sufletelor. Până n-au intrat în ură...

neiertător de încet

Uitat, un strugure, trist de tot, se răscoace.
Strugure necules de repaus sunt şi eu,
Uitat de tine, de prieteni şi de Dumnezeu.
A intrat toamna într-un trandafir brun şi tace.

Agonizează târziul în ochii-mi seci şi auz.
Se caţără melcii pe inima mea, speriaţi,
Şi rămân acolo, lipiţi de ea, înghеţaţi.
Creierul cată-n fântâna memoriei, difuz.

Chiar la geamul meu îşi pierde frunza salcâmul,
Cernând-o în pâcla ce-a-nghiţit caldarâmul.
Bruma a acoperit inima şi iarba.
Visul încolţeşte în tidvă degeaba.
A intrat toamna... şi trandafirul pieri subit.
Eu neiertător de încet mor... Şi uit că te-am iubit...

▣

Diana Vrabie

Gheorghe Calamanciuc sau Despre virtuţile scrisului

Spirit febril, direct interogativ, neîmpăcat, scriitorul Gheorghe Calamanciuc tatonează cu aceeaşi intensitate şi implicare registrele poeziei, dramaturgiei, prozei scurte şi ale romanului, publicisticii, resuscitând şi arterele literaturii pentru copii din Basarabia prin piese pentru copii, dar şi excelente miniaturi (cum ar fi, de pildă, cele adunate în volumul *Vise cu Dumnezeu*).

Debutând târziu din cauza procustianismului unui regim ingrat, care soma la compromisuri, Gheorghe Calamanciuc trăieşte în ultimele decenii fervoarea actului compensativ al scrisului. Golindu-şi sertarele de manuscrisele adunate de-a lungul vremii, scriitorul trăieşte la propriu bucuria de a scrie liber, fără prejudecăţi, fără circumspecţii, fără ezitări.

Impus ca un dramaturg notabil (prin piesele *Casa Umbrelor; Baladă neterminată; Un dramaturg aproape ratat şi o târfă aproape gentilă*; *Ultima noapte de mileniu cu un copil îmbătrânit*, piese premiate la diverse concursuri republicane), dar înrobit şi de „sărutul poeziei” (*Toamnele lui Adam*; *Singur*; *Târziul, 50 de sonete pentru îndrăgostiţii de fantasme, Poeme de citit bătrâneţea, Alunecarea din vis*), Gheorghe Calamanciuc ne oferă o literatură intimistă, scriind „cu peniţa suferinţa”. Pentru autorul *Poemelor de citit bătrâneţea*, poezia este expresia frustră a sufletului, spaţiu eminamente intim, în care nu are acces decât „umbra-mi ruptă-n jumătate”.

Sedus deopotrivă de „lacrima toamnelor”, dar şi de „aripile primăverii”, ce se aprind pe arbori, scriitorul Gheorghe Calamanciuc, un neoromantic „legat durut” de poemele sale, îşi oferea prin volumul de nuvele *Să-ţi fie dor de tine* (Chişinău, 2009) un răgaz epic la „umbra tatei respirând”, pe hotarele unei proze „în pânze mari”.

Scriitorul lasă să se înţeleagă că o carte poate fi scrisă doar când ţi se face dor de propria fiinţă, de fiinţa nemărturisită, carte ce ar purta regretul şi nostalgia creatorului: „Să-ţi fie dor de tine”. Deloc întâmplătoare această utilizare a conjunctivului prezent cu valoare imperativă, care vine să definească starea scriitorului în goana sa perpetuă după „orele încărcate de divinitate”: „Dar nu-i lucru simplu să prinzi acele ore încărcate de divinitate. Pentru asta, probabil, îţi trebuie, până atunci, chiar, poate, în permanenţă, îţi trebuie să-ţi fie dor de tine, să arăţi bine, să creşti în faţa propriilor tăi ochi.”

Sedus deopotrivă de poezie, pentru care îşi solicită întreaga inspiraţie zbuciumată, de teatru, pentru care îşi supune întreaga răbdare muncită şi resemnată, de literatura pentru copii, pentru care nutreşte un sentiment cald, dar şi o imensă responsabilitate, Gheorghe Calamanciuc îşi certifică prin volumele *Să-ţi fie dor de tine, nuvele, Numele meu e femeie,* talentul de prozator pentru care scrisul e o prioritate vitală.

▣

Rezultatele Concursului Național de Eseuri
„Scriitori din localitatea mea”

Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, în parteneriat cu Editura Cartier, revista *Contrafort*, portalurile stiripozitive.eu, #diez.md – Ştiri pentru tineri, a iniţiat, în data de 25 mai 2020, Concursul Naţional de Eseuri „Scriitori din localitatea mea”, adresat elevilor din toate ciclurile de învăţământ.

Între 25 mai şi 25 iunie, pe adresa Muzeului au venit 107 eseuri. Juriul, format din Lucia Ţurcanu (preşedinte), Elena Baranov, Emilian Galaicu-Păun, Vasile Gribincea (secretar), Igor Guzun, Mariana Jitari, a decis premierea următorilor elevi:

CICLUL LICEAL

Locul I
Mădălina Buşan, cl. X, Liceul de Creativitate şi Inventică „Prometeu-Prim”, mun. Chişinău
„Scriitori din localitatea mea: Tatiana Ţîbuleac”

Locul II
Anastasia Creţu, cl. X, Liceul de Creativitate şi Inventică „Prometeu-Prim”, mun. Chişinău
„Aureliu Busuioc – pasărea albastră a literaturii noastre”

Locul III
Andreea Mahu, cl. X, Liceul de Creativitate şi Inventică „Prometeu-Prim”, mun. Chişinău
„Scriitori din localitatea mea: Nicolai Costenco”

Menţiune
Mihaela Bejan, cl. XII, IPLT „B.P.-Hasdeu”, or. Drochia
„Vitalie Zagaievschi – om de cultură, iluminist al prezentului”

CICLUL GIMNAZIAL

Locul I
Cătălina Chistruga, cl. IX, Liceul de Creativitate şi Inventică „Prometeu-Prim”, mun. Chişinău
„Talent din generaţie în generaţie: Alexandru Cosmescu”

Locul II
Valeria Jidraş, cl. IX, IPLT „Petru Zadnipru”, mun. Chişinău
„Scriitori din localitatea mea: Tatiana Ţîbuleac”

Locul III
Renata Surchicin, cl. IX, IPLT „Mihai Eminescu”, or. Anenii Noi
„Scriitori din localitatea mea: Rodica Gotca”

Menţiune
Nicoleta Ababii, cl. IX, IPLT „Olimp”, s. Costeşti, r. Ialoveni
„Destin plin de talent şi pasiune: Efim Bivol”

CICLUL PRIMAR

Locul II
Sofia Pşenicinîi, cl. III, IPLT „Mihai Eminescu”, or. Drochia
„Scriitori din localitatea mea: Claudia Partole”

Locul III
Alexandru Rusu, cl. III, IPLT „Mihail Sadoveanu”, mun. Chişinău
„Alecu Russo – colecţionarul folclorului românesc”

Menţiune
David Cebotari, cl. IV, IPLT „Ştefan cel Mare”, Drochia
„Scriitori din localitatea mea: Ada Zaporojanu”

Toţi elevii care au trimis eseuri vor primi diplome de participare la Concursul Naţional de Eseuri „Scriitori din localitatea mea”.

Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Editura Cartier, revista „Contrafort”, portalurile stiripozitive.eu şi #diez.md – Ştiri pentru tineri vă mulţumesc că aţi ales să participaţi la Concursul Naţional de Eseuri „Scriitori din localitatea mea”.

Felicitări laureaţilor şi mult succes în toate activităţile dumneavoastră!

Publicăm în cele ce urmează eseul Mădălinei Buşan, câştigător la secţiunea Liceu. ■

Mădălina Buşan

16 ani, clasa a X-a,
Liceul de Creativitate şi Inventică „Prometeu-Prim”, Chişinău
(Locul 1, categoria Liceu)

Scriitori din localitatea mea: Tatiana Ţîbuleac

Mă numesc Mădălina Buşan. Sunt chişinăuiancă get-beget, chiar dacă am rădăcini în nordul şi în centrul ţării. În luna martie, am împlinit 16 ani. Toţi aceşti ani i-am trăit în capitală, în sectorul Botanica. De aici, şi cunoştinţele mele legate de orice colţişor al Botanicii. Învăţ la Liceul de Creativitate şi Inventică „Prometeu-Prim” din sectorul Centru şi fac zilnic naveta casă-şcoală, şcoală-casă. Am mulţi prieteni la Buiucani şi ne place să facem plimbări în parcul Valea Morilor. Când vreau să surprind zgomotul şi agitaţia Chişinăului, aleg să mă plimb pe podul de la Râşcani. De Ciocana mă leagă dealurile mari şi înverzite, de pe care poţi admira întregul oraş. Dacă aş asocia locul în care m-am născut cu o imagine poetică, acesta ar fi, indubitabil, versul lui Gheorghe Vodă: „Oraşul meu cu umeri albi de piatră” şi neapărat m-aş legăna imaginar pe ritmurile muzicii lui Eugen Doga. Dar asociez Chişinăul şi cu gustul de ciocolată fină cu prune. Căci, doar avem... „Chişinăul de seară”...

Sunt un pui de om curios. Încerc să-mi explic lucruri, să-mi găsesc principii şi să cred în frumos. Tocmai de aceea, îmi pun multe întrebări... Câteodată, mă întreb cum arăta Chişinăul meu înainte ca el să devină al meu sau, mai bine zis, eu să devin a lui... Cum erau oamenii, locurile, străzile, parcurile, evenimentele? Cum era traiul?... Ştiu că pot găsi răspunsul în cărţi, în scrieri, pentru că m-am convins de multe ori că scrisul păstrează emoţia vie. Şi am găsit răspunsul! Şi mi-am confirmat încă o dată că merită să citeşti!

Un roman care aduce în prim-plan Chişinăul de cândva este *Grădina de sticlă,* al **Tatianei Ţîbuleac**. Autoarea relatează prin gura eroinei sale povestea impresionantă a unei fetiţe de la orfelinat, înfiate şi crescute, mai apoi, de mama vitregă – o rusoaică din Chişinăul anilor ’80. Un Chişinău diferit de cel pe care îl ştiu acum, un cu totul altfel de Chişinău. Un oraş cu cartiere la fel de mici şi pitoreşti, cu oameni blânzi şi mai puţin blânzi, cu străzi înguste, prăfuite, cu blocuri mai mult vechi... Un Chişinău supus regimului sovietic, în care contradicţiile dintre mediul rusesc şi cel românesc conferă o emoţie aparte cotidianului. Cu toate astea, personajul principal al romanului, Lastocika, cea care adună şi spală sticle pentru mama sa vitregă, îşi construieşte feminitatea şi propria identitate anume aici. Şi Lastocika rămâne impresionată de impunătoarele Porţi ale Oraşului, de cafenelele în stil sovietic, de băncile din parcuri...

Scrierea „violent-poetică” (conform agora.md) a Tatianei Ţîbuleac este declaraţia de iubire pentru limba română... Citind romanul, am intuit că autoarea îi împrumută eroinei, deseori, propriile emoţii. De aceea, bănuiesc că ea însăşi a rămas profund impresionată de schimbările legate de trecerea de la „limba moldovenească” la „limba română”. Tatiana Ţîbuleac vorbeşte despre aceasta într-un interviu pentru adevărul.ro: „Am făcut parte din generaţia care a prins trecerea de la moldovenească la română; aceleaşi cuvinte au devenit o altă limbă.”

Am menţionat deja că sunt o adolescentă curioasă şi emotivă. Ţin mult la părinţii mei şi încercăm, toţi împreună, să menţinem şi să consolidăm relaţia părinte-copil. Tocmai de aceea, am rămas impresionată de romanul de debut al autoarei, *Vara în care mama a avut ochii verzi*, pe care l-am citit după *Grădina de sticlă*. După părerea mea, dragostea este sentimentul şi starea care însoţeşte ,,overflowul de imagini frumoase şi hipnotice”, despre care afirmă Radu Vancu... Relaţia mama-Aleksy, mama-tatăl lui Aleksy; Aleksy-Moira; Aleksy-Mika... Ce desiş de sentimente! Dar peste tot, pe fiecare pagină, pe fiecare alineat, este aruncat câte un bob de dragoste, câte un bob de lumină, care te ridică din întunericul în care ai căzut odată cu drama fiului şi cea a mamei. Acel bob de iubire care te face să crezi că nu este sfârşitul sau, cel puţin, te face să-ţi doreşti să nu fie acela sfârşitul...

Inspirată şi de felul în care scrie Tatiana Ţîbuleac şi uimită de descoperirea valoroasă în materie de literatură, mi-am propus să citesc mai mult despre amalgamul de emoţii şi gânduri din care au apărut aceste cărţi, am vrut să aflu mai multe despre omul Tatiana Ţîbuleac. Astfel, am dat peste un fragment de interviu care-mi potoleşte curiozitatea. La

întrebarea care mă frământă şi pe mine – „Oare de unde vine nevoia unor cititori de a-l căuta pe autor printre personajele cărţii?” –, autoarea a furnizat un răspuns cât se poate de convingător şi frumos: „Din curiozitatea care apare după ce ai citit o carte care a rămas cu tine, fie că ţi-a plăcut sau nu. E firesc să vrei să ştii cine şi de ce a scris-o. Uneori, biografia autorului continuă într-o carte, dar alteori, nu. Pe mine nu m-a interesat niciodată cine este scriitorul, m-a interesat cartea. Sau mi-am dorit să-l cunosc abia după lectură. Când citesc, nu încep niciodată cu recomandarea de pe coperta a patra sau cu prefaţa – în Uniunea Sovietică, altcineva îţi rumega fiecare alineat şi înţelegeai că nu ai dreptul să simţi ceva anume, pentru că acolo era scris deja cum trebuie să simţi.”

Aşadar, iată un crâmpei din lumea Tatianei Ţîbuleac, scriitoarea pe care, între timp, am cunoscut-o şi aievea. Ca şi mine, ea s-a născut la Chişinău, în ziua când oraşul împlinea 542 de ani şi o zi! Adică, pe 15 octombrie 1978.

S-a născut într-o familie sovietică moldovenească, deşi în familia sa se vorbea adesea despre stima şi aprecierea pentru România, inclusiv despre dorinţa de Unire. A învăţat „română” încă de mică, când întreaga republică era obligată să vorbească limba „moldovenească” şi pe cea rusă. „Da, am învăţat grafia latină datorită tatălui meu, care a ţinut mult să o cunosc. Avea multe cărţi cu grafie latină, aduse din Leningrad, unde se găseau mai uşor decât în Moldova. Dar în curte am vorbit mereu limba rusă. Dacă nu o vorbeai, nu prea te înţelegeai cu ceilalţi copii”, povesteşte Tatiana Ţîbuleac în acelaşi interview pentru adevărul.ro. Scriitoarea a prins şi şcoala, şi educaţia sovietică, fiind pionier în primii ani şcolari: „Eu şi colegii am fost mândri să fim pionieri în primii ani, după care am renunţat la cravată: rebeli, chiar o lăsam prin tomberoane şi demonstram că nu ne pasă. Veneam cu alte haine la şcoală şi nu cu acea uniformă maro cu şorţuleţ. Făceam ceva ce ar fi fost imposibil cu patru ani mai devreme.”

În adolescenţă, la vârsta de 14 ani, Tatiana Ţîbuleac face prima excursie în România, organizată de Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova, la care a mers cu mama: „Trebuia să ajungem la Bucureşti, dar şoferul s-a răzgândit pe drum sau s-a gândit că va consuma prea multă motorină – ne-a dus la Iaşi, Huşi, Brăila şi „Suşeava”, cum a pronunţat el. Nu vedeam o mare diferenţă între satele noastre şi locurile unde am mers, până am intrat într-un restaurant, unde ni s-a servit ciorbă de burtă. Nimeni din delegaţia noastră de 50 de persoane n-a vrut să o mănânce. Toţi credeam că ne-au dat o mâncare proastă. Cum adică, ciorbă de burtă? Unde-i carnea? Ne ziceau că e foarte bună şi noi le răspundeam să ne dea mâncare, nu resturi. Ţin minte că mă străduiam să vorbesc cu „ce”, pentru că ni se spusese că acolo oamenii nu folosesc „şe” şi „ci” ca în Moldova. Dar chelnerul vorbea ca noi, ca în Moldova!”

Adolescentă fiind, îi plăcea mult să citească literatură în limba rusă, abia mai târziu a descoperit şi a apreciat literatura română: „Chiar dacă acasă citeam cărţi în română, îmi venea mai uşor să găsesc lucruri faine în literatură rusă. „Mumu”, de Turgheniev, a fost prima carte la care am plâns. Îmi plac câinii şi aş reveni la cartea asta. I-am mai apreciat pe Gogol şi pe Cehov. Pentru Dostoievski cred că trebuie, totuşi, să ai o vârstă că să-l înţelegi; când l-am citit la facultate, nu prea l-am înţeles şi am revenit peste ani. Apoi, a apărut Nabokov: „Lolita” lui a fost dementială şi a însemnat o mare libertate, am avut o bucurie pură de a citi şi mi-a părut rău că s-a terminat cartea.”

Printre autorii români preferaţi ai Tatianei se numără Nichita Stănescu, „care a fost un deschizător al limbii române. Pentru tata, Eminescu era important. M-a obligat să învăţ „Luceafărul”, dar nu s-a lipit de mine. Poate era prea devreme. Bacovia, în schimb, mi-a plăcut enorm, iar asta putea deja să prevestească ceva din scrisul meu. E şi azi unul dintre scriitorii mei preferaţi. În copilărie, poveştile lui Spiridon Vangheli îmi plăceau cel mai mult. Îl citeam şi pe Grigore Vieru. Nu vreau să încep acum o dezbatere: dacă e un scriitor care rămâne peste ani... Cred că trebuie privit în context. Pentru mine, el a însemnat singura românitate. Fără el, probabil că limba noastră moldovenească de atunci ar fi fost şi mai săracă.”

A absolvit Liceul „Iulia Hasdeu” din oraşul ei natal, din oraşul meu. Apoi, când a trebuit să aleagă facultatea pe care ar dori s-o frecventeze, a ales Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţe în Comunicare, de la Universitatea de Stat a Moldovei. Mulţi bănuiesc că a ales jurnalismul datorită faptului că tatăl ei avea această meserie. Dar explicaţia este mult mai simplă... Tatianei nu îi plăceau disciplinele reale. Ea ţine minte că a fost întotdeauna slabă la matematică, fizică şi chimie. În plus, îi plăcea să scrie şi să citească. Despre alegerea ei: „Probabil că n-ar trebui să vrei să te faci jurnalist doar pentru că ai note bune la limba română, dar filologia nu m-a atras niciodată. În anul meu, a fost concurenţă mare la Facultatea de Jurnalism, însă am trecut examenele cu bine. Am avut şi bursă. Perioada în care am făcut jurnalism a fost frumoasă; am rămas curioasă şi îmi place în continuare să caut răspunsuri la întrebări.”

A muncit o perioadă în presa scrisă, după care, aproape un deceniu, la ProTV Chişinău, „experienţă care s-a lăsat cu o mulţime de cunoştinţe şi întâmplări”, care au fost ulterior folosite şi în scrierile autoarei. „Am fost reporter social, adică om de poveşti, şi am cunoscut realitatea din multe domenii. Cititorii mă întreabă astăzi dacă o poveste e inventată sau e adevărată, ceea ce mă pune de fiecare dată în încurcătură. Ce înseamnă să o inventezi?

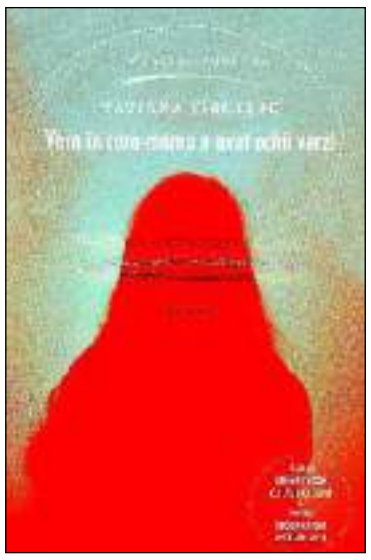

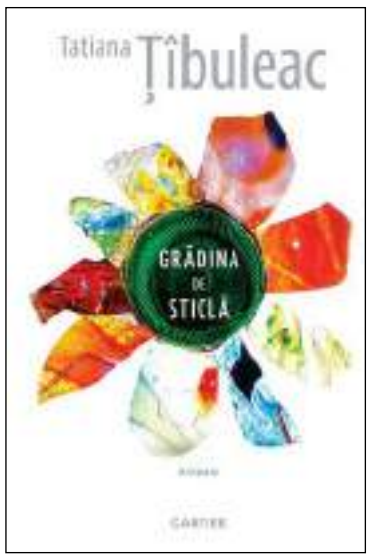

Dacă mi s-a întâmplat mie sau altcuiva? Sau dacă se întâmplă de obicei? Nu inventez, informaţia există în capul meu şi, în momentul în care creez un personaj, probabil că se activează. Oamenii devin reali poate pentru că i-am întâlnit undeva.”

După opt ani de jurnalism la ProTV Chişinău, se stabileşte la Paris, unde lucrează în comunicare. În 2016, publică un volum de proză scurtă, primul ei volum, *Fabule moderne*. De fapt, nişte parabole subtile, nişte tablete filozofice. După *Fabule...*, publică consecutiv, în 2017 şi în 2018, la Editura Cartier, cele două romane ale sale.

Ambele romane sunt traduse în franceză, iar *Vara în care mama a avut ochii verzi* a mai fost tradus în spaniolă şi polonă. Romanul a fost adaptat pentru teatru şi jucat pe scenele din Paris; a obţinut Premiul *Observator cultural* pentru proză şi Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Iar pentru romanul *Grădina de sticlă*, Tatiana Ţîbuleac a fost desemnată câştigătoarea Premiului EUPL 2019, de către juriul naţional format din Răzvan Rădulescu, Ioana Pârvulescu şi Claudiu M. Florian, ei înşişi câştigători ai premiului EUPL în 2010, 2013 şi 2016.

Mutarea la Paris i-a dezvăluit noi lucruri despre propria personalitate. Spune scriitoarea: „...am nevoie de puţine lucruri pentru fericire. În Moldova, aveam ambiţii mai mari decât am aici. Eram mai ocupată. Bucuria de a avea o familie a compensat totul şi atunci a venit şi succesul din cărţi. Când te străduieşti mai puţin, cred că obţii mai multe.”

Primul roman a fost scris din imboldul de a găsi răspunsuri la întrebări (unele încă din copilărie) ce o măcinau şi se amplificau pe când a devenit mamă: „Începusem să am temeri, dar la toate astea m-am gândit după ce a apărut cartea. Când am scris-o, am avut bucuria de a spune o poveste care a mers aproape singură... Eu cred în ritmul personal, e important să ai ceva de spus, iar scrisul poate dura şi cinci ani, şi cinci luni. Unele cărţi au fost terminate repede şi sunt excelente, altele au fost ţinute zece ani şi sunt proaste. Starea e mai importantă decât ritmul, locul sau muza pe care o aştepţi. Şi care nu vine. Eşti singur când scrii.”

Am găsit un lucru interesant, în acelaşi interviu, şi anume răspunsul la întrebarea: „Dacă n-ai mai publica nici măcar o carte, ai rămâne mulţumită de cele apărute până acum?” Scriitoarea mărturiseşte: „Da. Nu mi-am propus să public un anumit număr de cărţi.”

În încheiere, aş vrea să mulţumesc celor care au organizat concursul „Scriitori din localitatea mea”. E un bun mijloc de a ne petrece prima lună de vară şi vacanţă, care parcă se simte diferit de celelalte... O fi pandemia, o fi schimbările legate de liceu, o fi adolescenţa... Nu ştiu. Am deschis o listă întreagă de nume de autori născuţi în Chişinău şi am început să cântăresc despre cine aş putea scrie. Am ales-o pe Tatiana Ţîbuleac. Afirm că nu aş fi putut face o alegere mai bună, o alegere de care să fiu mai mult decât încântată. Aş vrea să-i mulţumesc şi profesoarei mele de limba şi literatura română, doamna Viorica Oleinic. Mi-a fost alături şi m-a susţinut în ideea participării în acest concurs. Şi nu doar! M-a îndemnat să deschid uşile sau măcar ferestrele spre lumea mai multor autori, inclusiv spre lumea Tatianei Ţîbuleac, scriitoarea care s-a născut, s-a format şi a scris despre Chişinău, oraşul ei, oraşul meu, cu umeri albi de piatră şi grădini de sticlă.

▣

Raft „Contrafort”

„Cu iubire tandră, Elisabeta” – „Mereu al tău credincios, Carol”. Corespondenţa perechii regale, volumul I, 1869–1888. Editura Humanitas, 2020. Ediţie critică şi comentată. Note şi traducere din germană de Silvia Irina Zimmermann şi Romaniţa Constantinescu.

Pe lângă informaţiile de interes istoric, corespondenţa dintre regele Carol I şi regina Elisabeta oferă, de asemenea, o mărturie emoţionantă a vieţii lor, bogată în evenimente şi succese, dar şi marcată de pierderi tragice şi speranţe neîmplinite, şi care rămâne un preţios document de epocă despre relaţia personală, plină de respect, devotament, prietenie şi dragoste reciprocă a celui mai longeviv cuplu regal pe tronul României.

Acest prim volum – din cele două în care e concepută ediţia – acoperă perioada de până la 1888: logodna, scurta viaţă a singurului copil al cuplului, perioada dobândirii independenţei şi a proclamării Regatului. Pe lângă chestiunile de zi cu zi şi de familie, corespondenţa princiară/regală este presărată cu detalii despre viaţa înaltei societăţi europene şi româneşti, despre oamenii de vază ai ţării – şi despre doamnele din cercurile înalte –, despre intrigile politice şi despre eforturile de modernizare a ţării.

Ana DRUŢĂ

▣

Al VII-lea Congres internațional „Lingüística Coseriana”

Între 14-17 ianuarie 2020, la Universitatea din Cádiz (Spania), s-a desfășurat cel de-al VII-lea Congres Internațional Eugeniu Coșeriu. Impus deja pe plan internațional cu titulatura *Lingüística Coseriana*, congresul a fost organizat de Catedra de Filologie a Facultății de Filosofie și Litere a acestei prestigioase universități cu scopul de a aduce în actualitate concepția științifică a lui E. Coșeriu.

de
Eugenia Bojoga

Comitetul științific care a dat pondere și prestigiu congresului a fost format din nume celebre din domeniul lingvisticii: Johannes Kabatek (Universitatea din Zürich, Elveția), Óscar Loureda (Universitatea din Heidelberg, Germania), José María García Martín (Universitatea din Cádiz, Spania), Manuel Casado (Universitatea din Navarra, Spania), Miguel Ángel Quesada Pacheco (Universitatea din Bergen, Norvegia), Carlos Garatea (Universitatea Catolică din Lima, Peru), Jorge Wiesse (Universitatea Pacifico din Lima, Peru), Gerda Hassler (Universitatea din Potsdam, Germania), Wolf Dietrich (Universitatea din Münster, Germania) ș.a. Echipa care s-a ocupat de organizarea propriu-zisă i-a avut ca membri pe José María García Martín, Maryia Maiseyenka, Benito Gutiérrez Santaella, Francisco Ruiz Fernández și Juan Manuel López Muñoz.

Spre deosebire de congresele precedente cu genericul *Lingüística Coseriana* care au abordat întreaga problematică a teoriei lui E. Coșeriu, congresul din anul acesta s-a axat pe o tematică punctuală: *La Historia de la Lengua, la Dialectología y el concepto de Cambio Lingüístico en el pensamiento de Eugenio Coseriu* („Istoria Limbii, dialectologia și conceptul de schimbare lingvistică în gândirea lui E. Coșeriu”)[1].

De altfel, în apelul de participare difuzat în 2019 de către organizatori, se afirma că E. Coșeriu, din momentul în care a publicat *Sincronía, diacronía e historia: el problema del cambio lingüístico* (*Sincronie, diacronie și istorie: problema schimbării lingvistice*, Montevideo, 1958), a devenit un nume de rezonanță internațională în domeniul lingvisticii istorice („una autoridad mundial indiscutible en el campo de la lingüística histórica”). Iar studiile pe care le-a elaborat ulterior l-au consacrat pe deplin în această sferă. La fel cum nu există compartiment al lingvisticii în care Coșeriu să nu fi dezvoltat ceva, tot așa nu există subdomeniu disciplinar al istoriei lingvisticii în care el să nu fi adus o contribuție substanțială.

În ce privește istoria limbii și a lingvisticii, aceasta a constituit o preocupare permanentă pentru savant încă din anii ’60 ai secolului trecut, deoarece, în opinia sa, cercetarea devenirii în timp corespunde mult mai bine decât descrierea sistematică și analiza funcțională sincronică „felului de a fi” al limbilor, care nu sunt altceva decât forme tradiționale ale limbajului uman. Or, în ipostază de formă specifică a limbajului, limba istorică este un ansamblu complex de dialecte, niveluri și stiluri de limbă sau, altfel spus, un ansamblu și mai complex de limbi funcționale istoric legate între ele. În practică, orice subiect vorbitor este plurilingv în cadrul limbii sale istorice, întrucât cunoaște, în mod activ sau pasiv, și în grade diferite, mai multe dialecte și mai multe niveluri de limbă și, prin definiție, mai multe stiluri și deci, mai multe limbi funcționale pe care le utilizează în mod efectiv în vorbire.

Prin urmare, o limbă nu este niciodată „făcută”, ci ea se creează permanent, se face și se reface în mod continuu (chiar dacă nu integral, ci doar parțial), în deplin acord cu tradiția. Iar ceea ce se numește „schimbare lingvistică” nu este altceva decât obiectivarea istorică a creativității, cu alte cuvinte, nu este chiar o „schimbare” sau o „evoluție” (ca în cazul obiectelor naturale), ci o „creare și re-creare” a tradițiilor lingvistice: emergența însăși a limbii și constituirea sa ca tradiție. Or, în acest sens, ființa limbii coincide cu devenirea ei istorică.

De aceea, în viziunea lui Coșeriu, istoria corespunde ființei reale a limbii. Întradevăr, doar istoria poate să țină cont, în același timp, de varietatea și de omogenitatea limbii. Doar istoria poate lua în considerare limba în proces de permanentă constituire: realizarea progresivă în normă și în sistem a unei tehnici lingvistice latente la nivelul sistemului și, respectiv, la nivelul tipului lingvistic.

Istoria poate privi limba în relațiile sale cu celelalte forme ale culturii și ea poate, astfel, să dea seama de tot ceea ce în vorbire (chiar în calitate de conținut lexical sau de structură sintactică) este determinat nu prin cunoașterea idiomatică (adică nu este condiționat de limba în sine), ci prin cunoașterea extralingvistică. În sens invers, descrierea sistematică și coerentă se limitează la „limba ca atare”, prin urmare, fie că o interpretează într-o anumită perspectivă, fie că renunță să mai interpreteze determinările extralingvistice ale vorbirii.

Un grup de participanți la Congres, între care și Eugenia Bojoga

În viziunea lui Coșeriu, istoria corespunde ființei reale a limbii. Doar istoria poate să țină cont, simultan, de varietatea și de omogenitatea limbii

Cât privește descrierea, ea se conține, de fapt, în istorie. Mai mult, ea este deja istorie, chiar dacă sub forma unei secvențe parțiale și provizorii, care cere să fie confirmată de istoria propriu-zisă. Coșeriu arată că, „în realitate, descrierea nu se află în afara istoriei, și indiferent ce obiect descrie într-un moment dat al devenirii sale, ea este o parte a acestei istorii”.

Istoria limbilor (inclusiv descrierile sistematice pe care le conține în mod necesar) departe de a fi, cum s-a spus uneori, o știință hibridă și incoerentă, sistematică și atomistă, sincronică și diacronică, este lingvistica integrală prin definiție, disciplina care aspiră să ia în considerare propriile sale obiecte de studiu – limbile – sub toate aspectele și cu toate determinările lor interne și externe.

Revenind la congres, în cadrul festivității de inaugurare, Prof. Dr. Francisco Piniella, rectorul Universității din Cádiz, a afirmat că E. Coșeriu a lăsat o operă monumentală care, iată, continuă să dăinuiască. Proiecția teoriei coșeriene în diverse limbi demonstrează imensul său potențial aplicativ și actualitatea sa. De aceea, prin organizarea acestui congres, Universitatea din Cádiz îi aduce un omagiu binemeritat, el fiind unul dintre cei mai importanți lingviști ai sec. XX.

În cuvântul său de salut, Prof. Dr. José María García Martín, organizatorul congresului, a subliniat că pentru Universitatea din Cádiz este o onoare să fie gazda celui de-al VII-lea congres internațional dedicat lui E. Coșeriu, unul dintre cei mai mari lingviști ai secolului XX, poate cel mai mare lingvist. În acest context, congresul își propune să mențină aprinsă flacăra operei sale și să o transmită mai departe, reflecția asupra lucrărilor lui Coșeriu fiind mereu benefică pentru toți acei care am fost inspirați să-i citim studiile și să-i asimilăm ideile.

Există manuscrise inedite ale lui Coșeriu (în cadrul Arhivei Coșeriu de la Universitatea din Tübingen, unde a fost profesor de lingvistică și a format o Școală), care ne fac să sperăm la o lectură proaspătă și „integrală” a tuturor textelor sale și, deci, la noi revelații și descoperiri. E. Coșeriu avea o competență activă în 40 de limbi și s-ar putea ca manuscrisele sale să ne ofere multe surprize în acest sens și să ne conducă la noi abordări ale lingvisticii actuale.

Prestanța Congresului a fost asigurată de cele trei conferințe în plen, prezentări magistrale ale unor aspecte importante din activitatea savantului: „Eugenio Coseriu y su „Historia de la lingüística románica” (E. Coșeriu și a sa *Istorie a*

→

Universitatea din Cádiz

Orașul Cádiz – vedere

Despre raţiune (II)

Sunt evidente paralelismele între *Testamentul politic* al Cardinalului de Richelieu şi *Principele* lui Niccolo Machiavelli. Deşi scrise la distanţă de un secol, ambele sunt nişte texte cu valoare didactică dedicate unui conducător de stat desăvârşit. De ase-

de

Marcel Gherman

menea, ambele îşi au în centrul ideatic o formă specifică de gândire raţionalistă, ceea ce s-ar putea numi simţul necesităţii şi mai ales simţul necesităţii politice, care determină opţiunile şi acţiunile unui conducător. Atât Cardinalul de Richelieu, cât şi Machiavelli, în calitatea lor de oameni politici, au ştiut ce înseamnă să acţionezi din necesitate. Lupta pentru putere îşi are o miză atât de mare, încât eşecul devine absolut inacceptabil, cu consecinţe catastrofale pentru un Principe şi supuşii săi. Şi pentru a preveni acest eşec, orice iniţiative sunt permise, chiar şi cele care în condiţii obişnuite ar fi considerate total imorale. Uneori, supravieţuirea unui conducător şi a unui stat depinde de capacitatea de a-şi stăpâni sentimentul de milă, de a fi ferm şi necruţător şi de a acţiona in extremis. Din astfel de raţiuni a apărut faimoasa sintagmă „scopul scuză mijloacele", lansată de (sau atribuită lui) Machiavelli. Acest tip de logică a fost expus într-o manieră oarecum similară de Francis Bacon într-una din scrisorile sale adresate reginei Elisabeta I, „...stăpânul îşi cruţă porcul, dar toleranţa faţă de ticăloşi înseamnă suferinţa celor drepţi".

Machiavelli a devenit notoriu prin pragmatismul şi luciditatea sa demonstrate în multe situaţii dificile, precum s-a întâmplat într-un caz celebru, care i-a propulsat cariera: gestionarea procesului lui Savonarola, despre care a spus că e „...un mincinos". Fără a exagera prea mult, am putea spune că dacă mişcarea iconoclastă a acestui predicator fanatic s-ar fi impus şi la nivelul puterii politice, astăzi Europa şi întreaga lume ar fi rămas blocată în stadiul Evului Mediu şi toate marile realizări în domeniul ştiinţei şi culturii care au ridicat civilizaţia europeană ar fi fost imposibile. Construcţiile civilizatoare din epoca Renaşterii nu ar fi avut posibilitatea să se realizeze fără un climat politic adecvat, la asigurarea căruia secretarul florentin avea să-şi aducă o contribuţie substanţială.

Spiritul extrem de subtil al lui Niccolo Machiavelli se regăseşte în cea mai cunoscută creaţie literară a sa. *Principele* constituie un text de iniţiere în secretele artei politice, dar în acelaşi timp a fost conceput pentru publicul larg, ca şi cum autorul ar fi dorit să dezvăluie aceste secrete tuturor cetăţenilor. De asemenea, faimosul său tratat a fost scris cu dedicaţie unui urmaş al familiei Medici,

Machiavelli a devenit notoriu prin luciditatea sa demonstrată în multe situaţii dificile

dar într-o perioadă când puterea casei Medici se afla în declin şi îşi pierduse speranţa de a-şi înfăptui ambiţiile absolutiste. În mod paradoxal, Machiavelli s-a manifestat mai curând ca un adept al republicii şi al democraţiei, decât ca un susţinător al puseurilor autoritare ale clanului Medici, pentru care avea suficiente motive de antipatie, de vreme ce acesta îl condamnase la ani grei de temniţă, după o acuzaţie falsă de complot. *Principele* lui Machiavelli abordează subiectul caracterului hazardat al politicii ghidate de simţul necesităţii: pasivitatea şi metoda minimei rezistenţe conduce inevitabil la dezastru, iar soarta liderilor care încearcă să preia iniţiativa rămâne imprevizibilă, fie că aleg calea guvernării oneste, fie pe cea a tiraniei. Acest aspect este abordat şi într-un alt text al lui Machiavelli, *Viaţa lui Castruccio Castracani din Luca*, despre biografia unui personaj istoric care şi-a dedicat existenţa cuceririlor, dar a pierdut totul, fiind răpus de o banală răceală. Secretarul florentin a revenit asupra subiectului raţiunii politice şi al simţului necesităţii şi în textul *Descrierea modului în care Ducele Valentino i-a asasinat pe Vitellozzo Vitelli, Oliverotto de Fermo, Signor Pagolo şi pe ducele de Gravina Orsini*, care ar fi putut să inspire faimoasa scenă din restaurant inclusă în filmul *Naşul*, partea 1, adaptarea romanului lui Mario Puzo. Iar nuvela *Belfagor arcidiavolo* – dovada talentului polivalent al lui Niccolo Machiavelli – este o poveste cu un ţăran care-l trage pe sfoară pe un drac şi poate fi descifrată ca o parabolă povăţuitoare îndreptată împotriva gândirii schematice.

În acelaşi *Testament politic* al Cardinalului de Richelieu se mai regăseşte şi o posibilă influenţă a raţionalismului cartezian, care a avut un impact uriaş asupra gândirii europene din epoca respectivă. Concepţiile lui Descartes legate de metodele de gândire sistematică au contribuit în mod substanţial la dezvoltarea ştiinţei şi în ultimă instanţă au generat progresul tehnico-ştiinţific din ultimele secole care a schimbat lumea, ameliorând condiţiile de viaţă şi oferind soluţii de neimaginat pentru marile probleme ale umanităţii. Descartes, la fel ca şi Pascal, a fost un gânditor care a aplicat modele matematice asupra procesului intelectual şi asupra unor discipline umaniste. Principiul cartezian conform căruia un fenomen este acceptat ca adevărat doar după ce este demonstrat prin dovezi raţionale a propulsat gândirea din spaţiul indeterminării în teritoriul certitudinii.

Cu siguranţă, spiritul raţionalist constituie unul dintre aspectele esenţiale ale civilizaţiei occidentale. Din Antichitate, filozofii elini au reuşit prin raţiune pură să definească atributele universale ale naturii umane şi să facă descoperiri surprinzătoare, precum existenţa atomilor. La fel prin raţiune, arhitecţii Republicii şi ai Imperiului Roman au ajuns să construiască o structură statală impunătoare, care în timpul domniei împăratului Hadrian avea să se întindă pe trei continente, înglobând o babilonie de popoare şi culturi.

Această imensă construcţie civilizatoare, generată de raţiune, nu şi-a aflat finalitatea, iar imaginaţia nu este în stare să cuprindă prodigiile pe care le poate aduce raţiunea umană într-un viitor proxim. De asemenea, este greu să ne închipuim cum ar fi fost lumea fără cele două războaie mondiale, fără ideologiile totalitare şi fără tendinţele iraţionale spre autodistrugere care au marcat secolul XX. Astăzi, ştiinţe avansate precum astrofizica, informatica şi bioingineria se ambiţionează să descifreze misterul vieţii, să-l transforme pe om în cel mai radical mod şi să se extindă în imensitatea universului. Această perspectivă fantastică pe care ne-o oferă ochiul minţii îndreptat spre ziua de mâine se asociază cu scena de un înalt optimism din finalul filmului *Things to come* (Lucrurile care vor veni), o adaptare a romanului lui Herbert Wells, în care unul dintre personaje exclamă: „Acesta nu e decât începutul. Şi atunci când omul va cuceri adâncurile spaţiului şi toate misterele timpului, acesta va fi doar începutul."

■

Vitralii

Emilian Galaicu-Păun

(Y)insomnia

Şi dacă
bobul de
mazăre
n-a fost
pus sub
saltea, ci
(încă din
născare!)
în carnea
fiecărei
fetiţe, şi
abia după
P r i m a
Noapte
de veghe
se alege
Prinţesa
din cele
doar bune
la pat?!...

---

lingvisticii romanice"), de Dietrich Wolf, Universitatea din Münster, în care a fost prezentată contribuţia coşeriană în domeniul istoriei lingvisticii romanice, „Eugenio Coseriu y la filosofía" (E. Coşeriu şi filosofia), de Ana María Agud (Universitatea din Salamanca, Spania), care a scos în evidenţă importanţa filosofiei în activitatea de ansamblu a lui Coşeriu, „El orígen y el olvido de tradiciónes discursivas: Coseriu y la historia de la lingüística" (Emergerea şi uitarea tradiţiilor discursive: Coşeriu şi istoria lingvisticii), de Gerda Haßler de la Universitatea din Potsdam, Germania. Iar printre participanţi – lingvişti, doctoranzi, studenţi şi cercetători din mai multe ţări (Spania, Germania, Italia, Rusia, Japonia, Peru, Mexic, România) – s-au numărat distinşi profesori, precum Emma Tamaianu Morita, Universitatea Kindai (Osaka, Japonia), Giovanni Gobber, Universitatea Catolică (Milano, Italia), Jorge Wiesse şi Carlos Gatti, Universitatea Pacifico (Lima, Peru), Dmitry Gurevich, Universitatea Lomonosov (Moscova, Rusia) etc. Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj a fost reprezentată de Oana Boc, Cornel Vîlcu şi subsemnata.

În linii mari, lucrările participanţilor la congres au acoperit următoarele axe tematice: istoria (şi istoriografia) lingvisticii cu conceptele formulate în *Sincronía, diacronía e historia* şi în alte studii coşeriene, dialectologia sau varietatea diatopică a limbilor, schimbarea lingvistică din pespectivă funcţională. Buni cunoscători ai teoriei lingvistice coşeriene, aceştia, pornind de la teze şi idei ale Maestrului de la Tübingen, au dezvoltat aspecte şi problematici particulare legate de propriile lor arii de cercetare, demonstrând astfel în mod explicit actualitatea concepţiei lui E. Coşeriu, valenţele sale aplicative şi perenitatea sa.

Partea ştiinţifică a fost completată cu o vizită ghidată în oraşul Cádiz, întemeiat de fenicieni în urmă cu trei milenii (Cádiz este considerat a fi cel mai vechi oraş din Europa Occidentală), ce a cuprins: Muzeul din Cádiz, Teatrul roman (sec. I î. de H.), Torre Tavira, Parcul Genovez (o grădină istorică din sec. al XVIII-lea situată pe malul Oceanului Atlantic), Catedrala Santa Cruz din Cádiz, Casino Gaditano (1844) etc. Dacă mai adăugăm şi cina festivă la celebrul restaurant „El Faro" din Cádiz, se poate afirma că toate acestea au contribuit substanţial la reuşita deplină a congresului *Lingüística Coseriana*, ediţia a VII-a.

[1] https://bit.ly/31KVFb3

■

Românii în imagini de epocă –

o rubrică de Sorin Nica

Între atâtea necazuri, războaie, dezastre naturale, epidemii, uităm că mai avem (am avut?) şi o viaţă normală, cu bucurii, întâlniri cu prietenii, plimbări cu maşina, vacanţe... Ciobanul din Săcele are un aer grav, dar liniştit, priveşte lumea cu o înţelepciune împăcată. Fata din Morlaca îşi etalează cu mândrie splendidul costum naţional, ştie că va fi admirată. O femeie dintr-un sat de pe Someş acceptă să fie fotografiată în timp ce-şi alăptează copilul. Trei săteni discută aprins, ca-n poiana lui Iocan. În halta Furnicoşi, un automobil a fost transformat în drezină – cum să nu ajungă un asemenea eveniment în pagina întâi a ziarelor?

Oamenii din poze nu au nimic hieratic, forţat, poate doar expresia uşor amuzată a unora trădează un dram de neîncredere în faţa insului cu aparat care-i imortalizează. Firescul atitudinii îi face contemporani cu noi. Peste doar câţiva ani, conflagraţia mondială şi urgiile politice vor da peste cap lumea lor bine aşezată. Dar chiar şi neştiinţa, inocenţa românilor interbelici ne apropie de ei, nu ne îndepărtează: pentru că şi noi, cei de azi, ne agăţăm de bucuria clipei, fără să ne imaginăm cum ne vor comenta urmaşii, peste ani şi decenii, surâsul imprimat în pozele digitale. (*Vit. C.*)

1. Cioban din Săcele – anii ’30. E posibil ca fotografia să fi fost făcută de către unul dintre Fraţii Fischer.

2. Fata din Morlaca, 1935. Autor, Joseph Fischer.

3. Halta din Furnicoşi/Argeş, anii ’30 (şi-un Chevrolet transformat în drezină).

4. „Pe Someşul Rece”, anii ’30. Femeia alăptând un copil cu alţi doi copii în plan secund.

5. Aceştia nu sunt „şoimi ai patriei”, ci „pui de şoim” – adică cercetaşi juniori: Oraviţa, 1933.

6. „Trei politicieni” – fotograf, Josef Fischer, Sibiu 1935.

7. O familie din Braşov, iunie 1942.

8. Vânători la Palanca (Jud. Bacău, pe atunci localitate de graniţă), 1908.

▣

Sublima lume a japonezilor, la Chișinău

În perioada anilor 1989-1990, am lucrat ca muzeograf debutant la Muzeul Naţional de Artă al Moldovei. Desigur, atunci nu se numea „naţional”, ci doar Muzeul de stat de Arte Plastice. Fiind deja un împătimit al artei medievale, am fost repartizat la secţia de artă veche, avându-l acolo ca mentor pe restauratorul Vasile Negruţă, unde am avut posibilitatea să văd, să studiez şi să elaborez prima mea

de

Vladimir Bulat

lucrare de curs la Facultatea de Istoria Artei, la Institutul de Arte Plastice din Kiev.

Anume în Muzeul de stat de Arte Plastice mi-a fost dat să-l întâlnesc pe Valeriu M. Groşev (a murit în 6 februarie 1997), omul care mi-a cristalizat şi fundamentat imaginea muzeografului, cercetătorului, expertului, cunoscătorului – meserii şi vocaţii despre care nu ştiam nimic la acea vreme. Avându-l în preajmă, mereu preocupat, parcă zăpăcit şi preocupat în goana sa de a conserva timpul, Valeriu M. Groşev trăia cu precădere în lumea lui, în cea a studiului şi acribiei muzeografice, a bibliografiilor şi colecţiilor de artă. Era printre puţinii care nu a lăsat aproape nimic scris, dar ştia enorm de multe lucruri, a contribuit într-un mod precumpănitor la crearea de noi colecţii şi a iniţiat studiul artei universale din cadrul Muzeului de stat de Arte Plastice. Astfel, poate cea mai importantă colecţie pe care a adus-o în acest muzeu, în cadrul compartimentului de artă a popoarelor din Orient[1], este cea de stampă japoneză, care, în opinia doamnei Rossella Menegazzo – profesor asociat la catedra de istoria artei din Asia Orientală, la Universitatea din Milano –, „reprezintă o completare interesantă pe harta colecţiilor internaţionale de artă japoneză din secolul al XX-lea, conturând totodată şi o panoramă valoroasă a schimbărilor survenite în Japonia, începând de la jumătatea secolului al XIX-lea până la începutul secolului al XX-lea”[2].

Importanţa acestei colecţii a fost însoţită de uimiri, semne de întrebare şi legende urbane, şi mai puţin de studii şi analize care să surprindă, chiar dacă la modul foarte general, chintesenţa ideatică şi plastică a stampei japoneze a perioadelor Edo şi Meiji. Tocmai din acest motiv, colecţia de peste 300 de stampe, achiziţionată de Ministerul Culturii din RSS Moldovenească, în 1978, ca urmare a demersurilor făcute de Valeriu M. Groşev, şi-a aşteptat, ca să spun aşa, „ora astrală”, momentul împlinirii. Mapa cu lucrări provenea dintr-o colecţie privată a unui amator de antichităţi moscovit. După moartea sa, familia a decis dezmembrarea colecţiei şi vânzarea pieselor cu bucata către diverse muzee sovietice. *Galeriei Tretiakov*, desigur, i-a revenit tot ce a fost mai valoros în materie de artă apuseană, iar mapa cu stampe japoneze, se pare, nici nu a fost luată în seamă de către specialiştii de la acea instituţie... Prin relaţiile pe care le avea în metropola sovietică, Groşev a aflat despre conţinutul acesteia şi nu a lăsat să i se strecoare printre degete o astfel de comoară. Greu de spus dacă la acea dată muzeograful chişinăuian îşi dădea seama de valoarea fiecărei piese, dar a avut atunci intuiţia valorii uriaşe a acestei colecţii ca ansamblu, ţinând cont de gustul şi competenţa celui care le-a deţinut anterior. Tocmai de aceea, a propus o achiziţie publică în favoarea muzeului în care lucra, înainte ca un alt muzeu sovietic să i-o ia înainte! Ţine de uriaşul noroc al moldovenilor că deţin de câteva decenii o astfel de comoară artistică – un patrimoniu universal pe malurile Bâcului...

Spuneam mai sus de un „moment al împlinirii”. Acest lucru s-a întâmplat în 2020, când, la Muzeul Naţional de Artă al Moldovei, s-a organizat expoziţia *Maeştri ukiyo-e, de la perioada Edo la perioada Meiji* (16 ianuarie -15 martie), curatoriată de Rossella Menegazzo, care a şi asistat la vernisajul expoziţiei de la Chişinău, iar apoi a ţinut o conferinţă.

Termenul *ukiyo-e* din titlu desemnează „lumea în mişcare”, tristeţea vieţii, deşertăciunea ei, fiind un fel de replică dată hedonismului la care s-a dedat clasa de mijloc a Japoniei, ahtiată de îmbogăţire şi îmburghezire. Artiştii vremii au surprins minunat acest fenomen, văzându-l ca pe un proces de dezgolire a sufletului, o deşertare a acestuia de valorile sale profunde, meditative, tradiţionale. E de spus că, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Japonia se deschide către restul lumii prin schimburi comerciale mai ales, dar şi prin exportul de gravuri către lumea apuseană.

„Imaginile lumii în mişcare şi, în special, stampele „de brocart” au răspuns noilor necesităţi şi gusturi prin aducerea în prim-plan a unor subiecte care nu reprezentau altceva decât moda. Exista o adevărată tentaţie pentru a contempla figuri celebre, pentru cele mai populare spectacole, pentru cele mai atractive locuri din ţară pe care s-ar fi bucurat să le vadă oricine”[3], opinează Rossella Menegazzo.

Elegantul catalog, apărut la scurt timp de la închiderea expoziţiei, conţine patru secţiuni cu ilustraţii: I. Peisaje şi vederi celebre (*meisho-e*); II. Frumuseţe feminină (*bijin-ga*) şi actori ai teatrului *kabuki* (*yakusha-e*); III. Istorie, eroi şi legende; IV. *O sută de vederi cu lună* de Yoshitoshi.

Autoarea studiului introductiv analizează cu multă perspicacitate fiecare secţiune, focalizând atenţia asupra unor autori, ani, curente, particularităţi, teme şi tehnici folosite de artişti. Stilul naraţiunii este agil, accesibil, atractiv; într-o scurtă notă de la pag. 186,

Rossella Menegazzo explică pentru publicul contemporan ce înseamnă „tehnica tradiţională de imprimare color cu matriţă de lemn”, iar procesul acesta subsuma un lung şir de oameni, producând o operă în echipă, astfel că problematica autorului devine, pentru acest tip de artă, aproape superfluă. Grupul acesta de creaţie este format din desenator, gravor, tipograf, editor – cel din urmă obţine girul cenzurii, prin aplicarea unui sigiliu, şi aprobă desenul spre multiplicare. Editorii aveau mici magazine, prin intermediul cărora puneau la dispoziţie foile imprimate celor interesaţi. Editarea stampelor se făcea, de regulă, într-un tiraj de două sute de exemplare.

Lista ilustraţiilor conţine o adevărată fişă analitică, elaborată după toate normele adoptate în lumea muzeografiei: nume, serie, datare, tehnică, dimensiuni, editor (editori), semnătură. Bibliografia este structurată alfabetic şi ne arată cât de vast este teritoriul acesta al stampei perioadei de tranziţie către epoca modernă şi contemporană. Vedem aici titluri dintre cele mai vechi, care tratau subiectul gravurii *ukiyo-e*, până la prezenta publicaţie. Astfel că tocmai lumea franceză, profund influenţată de impactul resimţit de artiştii impresionişti, este cea care a produs literatură inspirată de aici, începând cu textul inaugural, *Le Japon á Paris*, semnat de istoricul de artă Ernest Chesneau (1833-1890) în „Gazette de Beaux Arts”, în îndepărtatul septembrie al anului 1878. Şi acelaşi autor semna volumul *L'art japonaise*, Maison Quintin, Paris, 1883, cu care debutează bibliografia occidentală a acestui subiect.

Încât, iată, de aproape un secol şi jumătate, lumea artistică şi academică internaţională descoperă, admiră, valorifică şi studiază, descifrează şi imită ceea ce societatea japoneză a îngăduit să se risipească prin lume, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, influenţând şi inspirând pe alţii şi primind la rândul său seva modelor şi modelelor, gustul tehnologiilor care-i lipseau şi pe care le descoperă cu voinţă şi admiraţie.

„Xilogravurile din colecţia Muzeului Naţional de Artă al Moldovei vorbesc despre acest moment istoric al Japoniei prin talentul marilor artişti care au însoţit arta *ukiyo-e* în noua eră, marcând, de asemenea, apusul speciei şi renaşterea ei în forme noi”[4] – îşi încheie studiul său doamna profesor Rossella Menegazzo.

august, 2020

[1] Gheorghe Nicolaev, File din istoria Muzeului Naţional de Artă al Moldovei (1944-1990): realizări şi impedimente, în: Revista de istorie a Moldovei, 2016, nr. 3, pag. 83.

[2] Vezi studiul introductiv la albumul *Stampe japoneze din perioadele Edo şi Meiji / Japanese Colour Woodblock Prints from the Edo and Meiji Periods*, semnat de Rossella Menegazzo, editat de Muzeul Naţional de Artă al Moldovei; coord. proiect Tudor Zbârnea, traduceri în română şi engleză: Ioana Nichita; Editura ARC, 2020, pag. 9.

Albumul a fost editat cu sprijinul *Japan Foundation*, prin Ambasada Japoniei în Republica Moldova.

[3] *Ibidem*, pag. 10.

[4] *Ibidem*, pag. 16.

■

Raft „Contrafort”

Anne Gisleson, ***Iscoditorii. Un an de cugetări, băutură, tristeţe şi lecturi.*** Editura Humanitas, 2020. Traducere din engleză şi note de Raluca Miheşan şi Adina Cobuz.

Un nume nou pe harta literară a Americii. Autoarea predă creative writing la New Orleans, publică frecvent în „The Atlantic”, „The Los Angeles Times”, „The Oxford American”, „The Believer”. „Iscoditorii”... este o carte scrisă frumos şi construită inteligent, o carte despre lucruri importante - dragoste, moarte, durere, furie, regrete, despre puterea de a te ridica atunci când totul pare pierdut.

Anne Gisleson şi-a pierdut surorile gemene, şi-a văzut casa distrusă de uragan (Katrina) şi a fost martoră la sfârşitul tatălui ei, răpus de cancer. Alături de Brad, soţul ei, descoperă că şi prietenii lor trec prin aceleaşi crize şi încearcă să facă faţă aceloraşi traume: moartea celor dragi, căsnicii cu probleme, conflicte cu copiii, cariere nesigure. Împreună alcătuiesc un „club de lectură dedicat crizelor existenţiale”: prietenii citesc, iar în ultima joi din fiecare lună se întâlnesc la un pahar de vin şi stau de vorbă despre cărţile vindecătoare. Vocile se întrepătrund, de la Ecleziast, Iov sau Iona până la Epicur, de la Shakespeare, Tolstoi sau Kafka până la Joyce, Cheever şi poezia postmodernă.

Vitalie STELEA

■

Despre dragoste, mafie și unicorni

Romancierul american Peter S. Beagle, cunoscut mai cu seamă pentru *Ultima licornă*, o capodoperă de tinerețe (volumul a apărut în 1968), este adeseori considerat unul dintre ultimii artizani ai unui gen *fantasy* pur, nealterat de influențe postmoderne, nici de SF, cyberpunk, ori alte genuri tot mai de succes în ultima vreme. Publicat

de
Răzvan Mihai Năstase

în 2017 și tradus la doar un an distanță în colecția Biblioteca Polirom, **În Calabria** este o apariție literară stranie în cariera sa, care cu siguranță va bucura deopotrivă cititorii pasionați de literatura fantastică și amatorii de povestiri cu tâlc.

Mai degrabă o *novela* extinsă decât un roman în adevăratul sens al cuvântului, **În Calabria** gravitează în jurul lui Claudio Bianchi, un fermier retras în sudul Italiei, care încearcă să își ascundă traumele biografiei printre animale și legume, izolat de lume, și trăind în permanență cu sentimentul că este teribil de bătrân, deși nu are decât 47 de ani. Protagonistul pare genul de om resemnat, retras, care și-a încheiat socotelile cu lumea și pe care nu-l mai poate uimi nimeni și nimic. Viața lui monotonă se scurge într-o dulce rutină, întreruptă doar sporadic de vizitele săptămânale ale poștașului Romano Muscari, de nonșalanța lui Cherubino, țapul, ori de isprăvile câinelui său, Garibaldi. „După ultima vizită a lui Romano – îl vizita puțină lume, cu excepția unui polițist local, *tenente* Esposito, care era aproape de pensie și trecea uneori pe la el, neanunțat, să bea o cană de cafea cu un strop de *grappa* și să se plângă două ore despre copiii lui, mari de-acum –, Bianchi a ieșit în dimineața însorită și geroasă, *savanții americani au dreptate, chiar se schimbă ceva*, hotărât să termine de tăiat vița de vie care deja se lăsase, înainte să înceapă să sufle *sirocco* dinspre Africa și să păcălească recoltele cu căldura lui înșelătoare. Vântul Groparului l-a hârșâit pe obraz, *târziu, ar fi trebuit să sufle cu mult înainte de răsărit*. S-a uitat în jur după Cherubino, ușor surprins că animalul – o santinelă mult mai agresivă decât Garibaldi – nu era la ușă să-l întâmpine și să-l provoace, apoi s-a aplecat să o scarpine după ureche pe Mezzanotte, pisica neagră. S-a îndreptat de spate și a ridicat din umeri în iubita lui jachetă de piele ponosită, spunându-și: *e o poezie în haina asta*." (p. 15)

Totul curge într-un *dolce far niente* cât se poate de firesc pentru sudul însorit al Italiei, până ce, la un moment dat, pe moșia lui se aciuează o licornă (temă centrală și animal-totem în literatura lui Beagle). La început uimit peste măsură, Bianchi începe treptat să accepte intruziunea miraculosului în viața sa, să preschimbe miraculosul în firesc. De altfel, prima jumătate a cărții

Roman fantastic de mici dimensiuni, alegorie modernă, poveste de dragoste plină de tandrețe și poezie, În Calabria *e un strălucit cântec de lebădă al unuia dintre ultimii fantaști în viață*

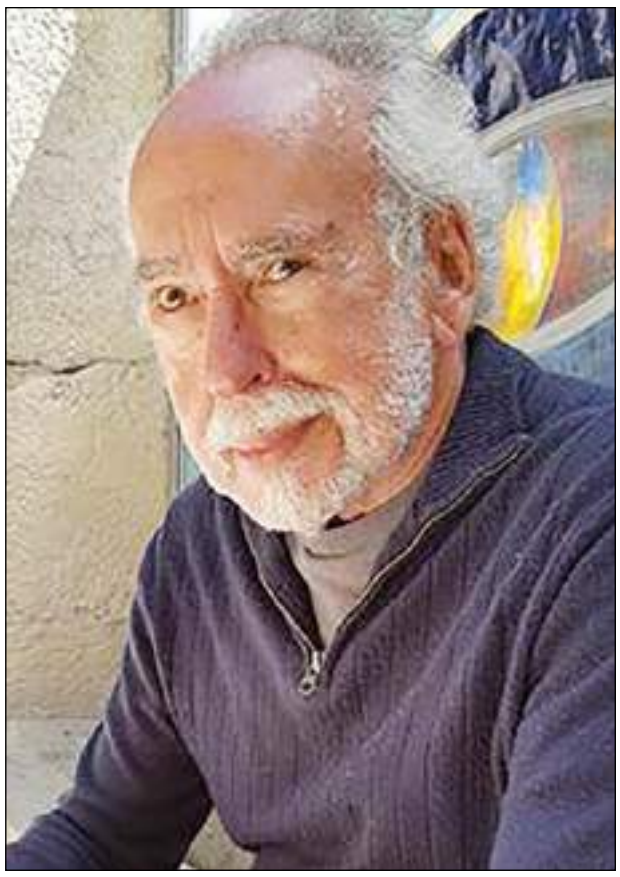

conturează cu infinită delicatețe relația care se stabilește între fermierul ursuz și cea pe care o poreclește *La Signora*. „Unicornul nici nu se ferea de el, nici nu se apropia mai mult decât o făcuse vreodată, chiar și atunci când stătea perfect nemișcat, golindu-și mintea pe cât se putea de orice gânduri, fie ele despre poezie, agricultură, ploaie, gătit sau o frumusețe care îi rănea inima dincolo de durere. Din când în când, pe neașteptate și fără vreo intenție conștientă, părea să se concentreze cu toată ființa lui exclusiv pe cornul strălucitor, ca și cum unicornul însuși și tot ce se găsea în jurul lui – nu numai cele câteva hectare ale lui Bianchi, ci și munții îndepărtați și marea plină de turiști – se reduseseră la acel punct precis și luminos pe harta universului. Îl privea până îl dureau și îi lăcrimau ochii și îi bubuia capul, astfel că era nevoit să se întoarcă în casă și să se întindă." (p. 29)

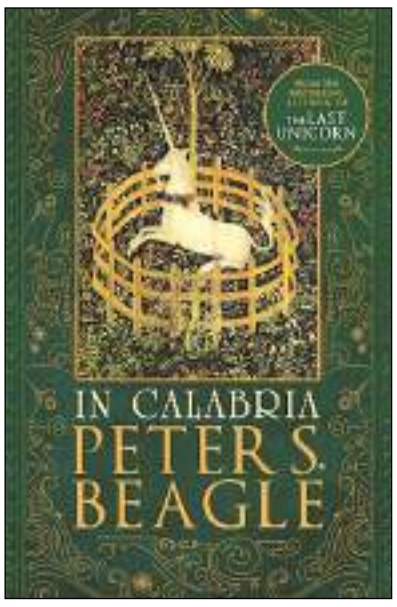

După ce își dă seama că musafira lui e pe cale să aducă pe lume un pui, Claudio Bianchi simte nevoia de a împărtăși surpriza cu Giovanna, sora tânără și năvalnică a lui Romano. Din păcate însă, vestea se răspândește cu repeziciune, iar pe moșia protagonistului apar rând pe rând ziariști, reporteri, amatori de povestiri cu iz senzațional, vânători de unicorni, ba chiar și membri ai temutei 'Ndrangheta – o cunoscută grupare infracțională mafiotă din Calabria. Existența tihnită de până atunci devine istorie, iar supraviețuirea personală – precum și cea a musafirei sale – o necunoscută.

În paralel, se dezvoltă un fir narativ secundar, al poveștii de dragoste care se înfiripă între Claudio și Giovanna. Peter S. Beagle dă dovadă aici de o surprinzătoare suavitate și izbutește să rescrie cu personaje contemporane istoria îmblânzirii unei inimi aparent împietrite și îmbătrânite, un veritabil scenariu de tipul *Frumoasa și bestia*: „Au luat cina la miezul nopții, Bianchi în vechiul halat de baie al tatălui său, iar Giovanna în cămașa de noapte înflorată pe care și-o adusese în rucsac. Așezată în fața lui, cu picioarele strânse sub ea, cu o toropeală fericită în ochii verzi cu sclipiri aurii și părul ca un cuib de pasăre, a declarat că mâncarea este excelentă, florile perfecte, vinul cel mai bun pe care l-a gustat în viața ei și halatul lui antic adorabil. Când Bianchi a întrebat cu ezitare: – Te... gândești la asta de multă vreme? Giovanna a chicotit la început ca o școlăriță; dar apoi și-a coborât privirea și a încuviințat din cap. El a continuat: – La *mine*? – Și ce e așa de uluitor la asta, Signor Claudio Bianchi? Unicornii vin la tine tot timpul, de ce n-ar veni și o femeie?" (p. 113)

În Calabria are de asemenea și dimensiunea unei frumoase fabule. Morala-i simplă: atunci când în viața ta apare un miracol (în cazul de față, o licornă), devii capabil de lucruri pe care nici n-aveai habar că le poți îndeplini. Claudio Bianchi scapă astfel miraculos din situații-limită, sub pavăza magică a protectoarei sale, dar, cel mai important, se desparte de umbrele trecutului. Unicornii, deși fac mai degrabă impresia unor personaje episodice, joacă un rol de catalizator al destinului personal, aducând nenorocirea asupra celor ce le vor răul și fericirea celor pe care-i aleg în chip simbolic. „Atunci licorna a făcut un gest straniu: și-a aplecat capul și l-a atins cu cornul ușor de tot pe umărul stâng, de parcă îl făcea cavaler al unui ordin ale cărui însemnătate și scop el nu le va cunoaște niciodată. L-a durut, cu toate că vârful nu a străpuns pielea, nici măcar nu a trecut prin vechea cămașă destrămată; l-a durut atât de tare, încât a țipat și a crezut că o să vomite de durere. Apoi a trecut." (p. 129)

Roman fantastic de mici dimensiuni, alegorie modernă, poveste de dragoste plină de tandrețe și poezie, **În Calabria** e un strălucit cântec de lebădă al unuia dintre ultimii fantaști în viață. Nu știu dacă timpul îi va mai îngădui lui Peter S. Beagle să scrie, dar dacă nu o va mai face, cariera lui se încheie discret, cu o mică bijuterie, strălucitoare precum va fi fiind vârful unui corn de inorog.

Peter S. Beagle, ***În Calabria***. Roman. Traducere din limba engleză de Ariadna Ponta, Editura Polirom, Iași, 2018, 176 p.

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAȚIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100
la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale" S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22
Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 81a, MD-2012,

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!

or. Chișinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

Redacția revistei "Contrafort" trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la ***adresa pentru corespondență*** *a redacției o fotocopie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numelui și a adresei poștale complete a abonatului.*